

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRUPA BİRLİĞİ VE ULUSLARARASI EKONOMİK İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI**

**RUSYA FEDERASYONU-AVRUPA BİRLİĞİ
İLİŞKİLERİNİN ÜÇ TEMEL BELGE
ÇERÇEVESİNDE İNCELENMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Dicle Korkmaz

Ankara-2007

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRUPA BİRLİĞİ VE ULUSLARARASI EKONOMİK İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI**

**RUSYA FEDERASYONU-AVRUPA BİRLİĞİ
İLİŞKİLERİNİN ÜÇ TEMEL BELGE
ÇERÇEVESİNDE İNCELENMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Dicle Korkmaz

**Tez Danışmanı
Prof.Dr.Atila Eralp**

Ankara-2007

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRUPA BİRLİĞİ VE ULUSLARARASI EKONOMİK İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI

**RUSYA FEDERASYONU-AVRUPA BİRLİĞİ
İLİŞKİLERİNİN ÜÇ TEMEL BELGE
ÇERÇEVESİNDE İNCELENMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı :Prof. Dr. Atila Eralp

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

PROF.DR.ATİLA ERALP.....

PROF.DR.TUĞRUL ARAT

DOÇ.DR.EREL TELLAL

Tez Sınavı Tarihi 20.07.2007

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	i
KISALTMALAR.....	iii
GİRİŞ.....	1
I) SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEMDE RUSYA-AB İLİŞKİLERİNİN YENİDEN KURULMASI (1989-1998).....	3
A) Sovyetler Birliğinden Kalan Miras.....	3
B) Rusya Federasyonu-AB İlişkilerinin İnşası.....	5
1) Avrupa Birliği’ni Rusya’ya Yaklaştıran Nedenler.....	5
2) İlişkinin İlk Meyvesi: Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması.....	6
3) Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması’nın İlişkilere Etkisi.....	12
II) İLİŞKİLERİN GELİŞİMİ : ORTAK STRATEJİ ve ORTA DÖNEM STRATEJİ (1999-2000).....	20
A) AB’nin Girişimi.....	20
1) Ortak Strateji Kavramının Doğuşu.....	20
2) Rusya Hakkında Ortak Strateji	22
3) Ortak Strateji’nin İlişkilere Etkisi.....	29
B) Rusya’nın Girişimi.....	41
1) Rusya’nın Avrupa Birliği’ne Yönelik Orta Dönem Stratejisi.....	41
2) Orta Dönem Strateji’nin İlişkilere Etkisi.....	46
III) STRATEJİK ORTAKLIK VE İLİŞKİLERİN SEYRİ	51
A) Stratejik Ortaklık Kavramı Temelinde İlişkinin Tanımlanması.....	52
1) Stratejik Ortaklık Kavramı.....	51
2) İlişkilerin Stratejik Ortaklığa Geçememesinin Nedenleri	54

a) Taraflararası Yaklaşım Farklılığı.....	54
b) Ortak Dış ve Güvenlik Politikasındaki ‘Ortak’lık Sorunu.....	62
B) Geniş Avrupa İçinde Rusya’nın Yeri.....	66
SONUÇ.....	81
ÖZET.....	84
ABSTRACT.....	85
KAYNAKÇA.....	86

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AGSP	: Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası
AR-GE	: Araştırma ve Geliştirme
AT	: Avrupa Toplulukları
BAB	: Batı Avrupa Birliği
BDT	: Bağımsız Devletler Topluluğu
BM	: Birleşmiş Milletler
CARDS	: <i>Community Assistance for Reconstruction, Development and Stabilisation</i>
COMECON	: Karşılıklı Ekonomik Yardım Konseyi
COREPER	: Daimi Temsilciler Komitesi
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
EFTA	: <i>European Free Trade Association</i>
EU	: <i>European Union</i>
EUROPOL	: Avrupa Polis Ofisi
GATT	: <i>General Agreement on Tariffs and Trade</i>
G-7	: <i>Group of Seven</i>
ibid.	: <i>ibidem</i> (üstteki eser)
idem.	: <i>idem</i> (üstteki eser, aynı sayfa)
KKTC	: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
loc.cit	: <i>loco citato</i> (aynı eser, aynı sayfa)
MDA	: Merkezi ve Doğu Avrupa
MEDA	: <i>the Euro-Mediterranean Partnership</i>
MERCOSUR	: <i>Mercado Común del Sur-Southern Common Market</i>
NATO	: <i>North Atlantic Treaty Organisation</i>
ODGP	: Ortak Dış ve Güvenlik Politikası
OJ L	: <i>Official Journal L Serisi</i>
op. cit.	: <i>opere citato</i> (aynı eser)

p.	: <i>page</i>
PHARE	: <i>Poland and Hungary: Assistance for Restructuring their Economies</i>
s.	: <i>sayfa</i>
TACIS	: <i>Technical Assistance to the Commonwealth of Independent States</i>
TEPSA	: <i>Trans European Policy Studies Association</i>
TRACECA	: <i>Transport Corridor Europe Caucasus Asia</i>
UK	: <i>United Kingdom</i>
USA	: <i>United States of America</i>

GİRİŞ

Sovyetler Birliği'nin dağılması, uluslararası ilişkilerde yeni bir dönem başlatmıştır. Yeni dönem, tüm uluslararası aktörler gibi AT'yi de etkilemiştir. Bu kapsamda, Topluluk derinleşmeye karar vermiş ve üç sütunlu bir yapı kurarak AB adını almıştır. Birliğin dış politikada ortak bir tutum izlemeye karar vermesi, AB ile Sovyetler Birliği'nin halefi sayılan Rusya Federasyonu arasındaki ilişkilerin önem kazanmasına yol açmıştır. Bu çalışma, söz konusu ilişkileri 1994 yılından itibaren taraflar arasında yapılan Anlaşma ve tarafların yayımladığı strateji belgeleri temelinde incelemektedir.

Tez, "AB-Rusya ilişkileri stratejik ortaklık mıdır?" sorusuna yanıt bulmayı amaçlamaktadır. Tarafların birbirleri için hazırladıkları strateji belgelerinde ilişkiyi stratejik ortaklık olarak tanımlamaları, bu sorunun sorulmasını gerekli kılmıştır. Söz konusu belgelerde "stratejik ortaklık" teriminin tanımı yapılmamış olmakla birlikte, bu çalışmada terim, "benzer stratejik amaçları olan iki uluslararası aktörün amaca ulaşmak için izledikleri ortaklık" anlamında kullanılmıştır. Bu tezde, ilişkinin belgelerde iddia edildiği üzere stratejik ortaklık boyutunun olup olmadığı sorgulanmaktadır.

Tez, üç bölümden oluşmaktadır. İlk iki bölümde, tarafların 1989'dan 2000'e kadar olan ilişkileri masaya yatırılmış ve bu dönemde yayımlanan ve ilişkileri "stratejik ortaklık" olarak nitelendiren üç temel belge incelenmiştir. Birinci bölüm, 1989-1998 aralığını kapsamaktadır. Bu bölümde, 1989 yılında Sovyetler Birliği'yle imzalanan Ticaret ve İşbirliği Anlaşması ve 1994 tarihinde imzalanarak ve 1997'de

yürürlüğe giren Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması ele alınmıştır. İki Anlaşmanın içeriğinde fark olup olmadığı incelenmiş, Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması'yla ilişkilere ne ölçüde katkı yapıldığı sorgulanarak Anlaşma'nın ilişkilere etkisi ele alınmıştır.

İkinci bölüm, 1999-2000 dönemini kapsamaktadır. Bu bölümde, tarafların birbirlerine yönelik olarak hazırladıkları strateji belgeleri incelenmektedir. Bu kapsamda, öncelikle AB'nin Ortak Strateji belgesi ele alınmaktadır. AB'nin dış ilişkilerinde ortak strateji kavramına neden ihtiyaç duyduğu, birinci alt başlıkta anlatıldıktan sonra, Ortak Strateji belgesinin ayrıntılarına girilmiştir. Strateji, Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması'yla kıyaslanarak ilişkilere getirdiği yenilik olup olmadığı incelenmiştir. İkinci olarak, AB stratejisine cevap olarak hazırlanan Rusya'nın Orta Dönem Stratejisi'nin ayrıntılarına değinilmiştir. İki belgenin de içerdiği başlıklarda yaşanan gelişmeler, Stratejiler'in ilişkiye etkisi anlatılırken ele alınmıştır. Bu kapsamda, özellikle, enerji, ekonomi ve güvenlik alanlarındaki işbirliğini artırmaya yönelik faaliyetlere ve alınan kararlara değinilmiştir.

Üçüncü bölümde, Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması, Ortak Strateji ve Orta Dönem Strateji temelinde ilişkiler sorgulanmaktadır. Bu bölümde, ilişkilerin söz konusu üç belgede iddia edildiği üzere stratejik ortaklığa geçip geçemediği irdelenmektedir. Bu kapsamda, Ortak Strateji ile Orta Dönem Strateji kıyaslanarak tarafların ilişkileri nasıl algıladıkları incelenmiştir. Son olarak, geniş Avrupa içinde Rusya'nın yerinin ne olabileceği ele alınmış ve bu kapsamda AB'nin 2002 yılında uygulamaya koyduğu "komşuluk politikası"na değinilmiştir.

D) SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEMDE RUSYA-AB İLİŞKİLERİNİN YENİDEN KURULMASI (1989-1998)

A) Sovyetler Birliği'nden Kalan Miras

Soğuk Savaş döneminde, AT ile Sovyetler Birliği arasında bir ilişkinin varlığından söz etmek mümkün değildir. Bu durum, hem Sovyetler Birliği'nin AT'yi Batı ittifakının ekonomik ayağı olarak görmesinden hem de AT'nin COMECON'u uluslararası bir organizasyon olarak tanımaktaki isteksizliğinden kaynaklanmıştır. Dolayısıyla, var olan ikili ticaret anlaşmaları da taraflar arasında değil, AT'ye üye ülkeler ile Sovyetler Birliği arasında yapılmıştır.¹

1980'li yılların ikinci yarısında Gorbaçov'un iç politikada *glasnost* ve *perestroyka* 'yla başlattığı değişim, dış politikada da kendini göstermiştir. Sovyetler Birliği'nin artan bağımlılığı ve uluslararası sistemin gerçekleri göz önünde bulundurularak², Sovyetler Birliği'nin dış politikasında yeni bir yaklaşım benimsenmiştir. Her ne kadar Avrupa, kapitalist Batı'nın bir parçası olsa da; Batı Avrupa pazarlarına açılımın en önemli kapısı ve iç politikadaki reform sürecinin başarıya ulaşması için gerekli olan teknik işbirliğini sağlayabilecek tek kaynak olması nedeniyle³, Sovyetler Birliği'nin önemli bir ticari ortağı olarak görülmeye başlanmıştır. Sovyet dış politikasındaki bu yaklaşım değişikliği, Gorbaçov'un “ortak Avrupa evi” teklifinde de yerini bulmuştur. Sonuç olarak, Sovyetler Birliği ile AT, 1987 yılında birbirlerini tanıyarak 1989 yılında Ticaret ve İşbirliği Anlaşması imzalamışlardır.

¹ Jackie Gower, “The EU and Russia”, ed. Jackie Gower, **The European Union Handbook**, 2.B, London, Fitzroy Dearborn Publishers, 2002, s. 326.

² Antje Herrberg, “The European Union and Russia : Toward a New Ostpolitik?”, ed. Carolyn Rhodes, **The European Union in the World Community**, New York, Lynne Rienner Publishers, 1998, s. 89-90.

³ Jackie Gower, “Russia and the European Union”, ed. Mark Webber, **Russia and Europe : Conflict and Cooperation?**, London, Pinter Publishers, 2000, s. 68.

Bu Anlaşmayla AT, Sovyetler Birliği'ne "en çok kayırlan ülke kaydı"nı tanımıştır. Buna göre, AT, üçüncü ülkelere uyguladığı rejimden daha az avantajlı bir rejim uygulamamayı taahhüt etmiştir.⁴ Ayrıca, 1995 yılı sonuna kadar AT'nin Sovyetler Birliği'nden yapacağı hassas ürünler dışındaki ithalâta miktar kısıtlamaları kaldırılacaktı. Sovyetler Birliği de buna karşılık Topluluk üyesi ülkelerin işadamlarının kendi ülkesindeki işlerini kolaylaştırmayı⁵ ve Topluluk'tan yaptığı ithalâta herhangi bir ayrımcı uygulamada bulunmamayı⁶ taahhüt etmiştir. Bununla birlikte Anlaşma, Topluluk tek pazarına tercihli giriş öngörmemekte ve sadece sınırlı teknik yardım imkânına izin vermiştir.⁷

AT'nin Sovyetler Birliği'nden ithâl ettiği ürünlerin çok büyük kısmını hammaddelerin oluşturduğu, hammaddeye Topluluk tarafından tarife ya da tarife dışı engel uygulanmadığı ve dolayısıyla, Sovyetler Birliği'nin de tarifelerin indirilmesiyle ilgili bir talebi olmadığı⁸ göz önünde bulundurulursa, Anlaşma'nın, taraflararasındaki ticari ilişkileri normalleştirdiği iddiasının tutarlı olmadığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla Anlaşma'nın, ticari ilişkileri normalleştiriyor görüntüsü yaratmasının dışında, ilişkilere katkısının olmadığı düşünülmektedir. Bununla birlikte, Anlaşma'nın taraflararasında var olmayan ilişkileri yasal bir biçimde başlatmış olması önemlidir.

⁴ Şener Büyüktaşkın, **Dünya Ticaret Sistemi**, Ankara, Esbank, 1997, s. 26.

⁵ Esra Hatipoğlu, "Rusya-Avrupa Birliği İlişkileri", **Avrupa Araştırmaları Dergisi**, Cilt 9, Sayı 1, (2001), s. 119.

⁶ Perdita Fraser, "Russia, the CIS and the European Community : Building a Relationship", ed. Neil Malcolm, **Russia and Europe : An End to Confrontation**, London, Pinter Publishers, 1994, s. 200.

⁷ Gower, "The EU and Russia", **op.cit.**, s. 326.

⁸ John Pinder, "The Union's Economic Policies Towards Russia", ed. John Pinder and Yuri Shiskov, **EU and Russia**, London, The Federal Trust, 2002, s. 15.

B) Rusya-Federasyonu-AB İlişkilerinin İnşası

1) Avrupa Birliği'ni Rusya'ya Yaklaştıran Nedenler

Berlin Duvarı'nın yıkılmasından bir ay sonra, 1989 Aralık ayında imzalanan Ticaret ve İşbirliği Anlaşması, günün ihtiyaçlarına cevap verecek nitelikte değildi. Berlin Duvarı'nın yıkılmasının ardından yaşanan gelişmeler de göstermekteydi ki, Anlaşma uluslararası konjonktüre uygun ve bu anlamda da ileriye dönük değildi.

Soğuk Savaş'ın sona ermesi, Avrupa'daki dengeleri değiştirmiştir. Eski Doğu Bloğu ülkeleri AT'ye üyelik konusunda kararlılıklarını açıklarken, Sovyetler Birliği dağılmıştır. İki kutuplu sistemin çöküşünün ardından, Topluluk, uluslararası gelişmelere tek ses olarak cevap verebilmek ve ortaya çıkabilecek muhtemel sorunlara karşı ortak karar alıp hareket edebilmek için “Birlik” olmaya karar vermiştir.

Birliğin doğu sınırlarında yaşanan ve uluslararası ilişkileri kökten değiştiren bu gelişmelerin ardından, Avrupa Birliği'nde, MDA ülkeleri ile eski Sovyetler Birliği ülkelerine yönelik politika ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Rusya gibi üyelik yönünde irade beyan etmemiş olan ve fakat Avrupa sistemine ekonomik ve politik değerlerle birlikte entegre edilmesi gereken ülkelere yönelik tutumun belirlenmesi zorunluluğu, şekillenmekte olan yeni uluslararası arenada AB için en önemli sorunlardan birini oluşturmuştur. Rusya ile AB arasında güçlü ekonomik ve siyasi ilişkilerin varlığının, Birliğin ve NATO'nun genişlemesiyle ortaya çıkabilecek Avrupa kıtasındaki yeni bölünmeleri engellemesi öngörülmüştür. Dolayısıyla, Ticaret ve İşbirliği Anlaşması'nın günün ihtiyaçlarına göre yeniden düzenlenmesi gereksinimi doğmuştur.

Birlik için, Sovyetler Birliği'nin yıkılmasının ardından ortaya çıkan ülkelerden hiçbiri Rusya kadar önemli ve tehdit içerici değildi. Rusya'nın doğal kaynakları ve insan faktörü önemliydi. Rusya, Batılı şirketler için büyük bir pazar oluşturmaktaydı. Rus ekonomisi, çevre problemleri ve toplumunun koşulları, AB için sorun oluşturmaktaydı. Dolayısıyla, uluslararası konjonktüre uygun hareket etme ihtiyacının dışında, kısa dönemli problemler ve uzun vadeli umutlar AT'nin Rusya'ya yönelik bir strateji geliştirmesi gereksinimini doğurmuştur.⁹

2) İlişkinin İlk Meyvesi : Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması

1991 yılında Birlik, 1989 yılında yaptığı Ticaret ve İşbirliği Anlaşması'nın ortaya çıkan yeni duruma cevap verecek nitelikte olmadığı düşüncesinden hareketle, eski Sovyet alanında ortaya çıkan yeni ülkelerle ortaklık ve işbirliği anlaşmaları imzalamaya karar vermiştir. Her ne kadar Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Rusya Federasyonu Birliğin hukuki mirasçısı sayılsa ve 1989 tarihli Ticaret ve İşbirliği Anlaşması, Rusya'nın anlaşması haline gelmiş olsa da; 1992 tarihinde Avrupa Konseyi, Komisyonu Rusya'yla yeni bir anlaşma yapmak için görevlendirmiştir.¹⁰

1992 yılında Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması'nın müzakere edilmesine karar verilmiş ve iki yıl devam eden zorlu müzakere sürecinden sonra, Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması, 1994 yılında Korfu'da imzalanmıştır. Rusya'nın NATO'nun Barış için Ortaklık Projesi'nin yirmi birinci üyesi olmasından çok kısa bir süre sonra ve G-7

⁹ Hiski Haukkala, "The Making of the European Union's Common Strategy on Russia", ed. Hiski Haukkala & Sergei Medvedev, **The EU Common Strategy on Russia : Learning Grammar of the CFSP**, Helsinki & Berlin, The Finnish Institute of International Affairs & Institut für Europäische Politik, 2001, s. 24-25.

¹⁰ Hatipoğlu, **op.cit.**, s. 124.

lkelerinin Napoli’de yapılacak ve Rusya’nın da katılımıyla G-8 olacak toplantısından kısa bir süre önce, AB ile Rusya arasında böyle bir anlaşma imzalanmış olması, Avrupalı liderler tarafından Rusya’yı kucaklama politikasının bir parçası olarak değerlendirilmiştir.¹¹ Bununla birlikte, Anlaşma’nın onaylanması Rusya’nın Çeçenistan politikası nedeniyle ertelenmiş ve Anlaşma, 1997 yılında yürürlüğe girebilmiştir. Çeçen sorunu nedeniyle Anlaşma’nın onaylanması askıya alınınca, taraflar arasında mal ticaretine olanak veren ancak hizmet ticaretini, yerleşme hakkını ve şirketlerin işletimiyle ilgili hükümleri içermeyen bir Geçici Anlaşma imzalanmıştır.

Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması, AB’nin Rusya ile MDA ve üç Baltık ülkesiyle olan ilişkilerindeki yaklaşım farklılığını gözler önüne sermiştir.¹² Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması, MDA ve Baltık lkeleriyle imzalanan Avrupa Anlaşmaları’ndan farklı olarak, Rusya’nın AB’ye üyeliğini öngörmemekte, aksine taraflar arasında bir stratejik ortaklıktan bahsetmektedir. Bununla birlikte, ortaklık ilişkisinin devam ettirilmesi, Anlaşma’nın yükümlülüklerinin yerine getirilmesi koşuluna bağlanmıştır. Bu da, Rusya’daki insan haklarının ve demokrasinin gözlenmesine direk referans kaynağı oluşturmaktadır. Aynı şekilde, Birliğin yardım programları da farklılaşmıştır. 1989 yılında Polonya ve Macaristan için başlatılan PHARE yardım programı Baltık ülkelerini de kapsayacak şekilde genişletilirken, Rusya ve BDT lkeleri için TACIS adı verilen serbest pazar ekonomisine ve istikrarlı siyasi sisteme geişi destekleyecek teknik yardım programı başlatılmıştır.

¹¹ David Allen, “EPC/CFSP, the Soviet Union and the Former Soviet Republics : Do the Twelve Have a Coherent Policy?”, ed. Elfriede Regelsberger, Philippe de Schoutheete de Tervarent, Wolfgang Wessels, **Foreign Policy of the European Union From EPC to CFSP and Beyond**, New York, Boulder : Lynne Rienner, 1997, s. 230.

¹² Jackie Gower, “The EU and Russia : The Challenge of Integration without Accession”, ed. Jackie Gower and John Redmond, **Enlarging the European Union the Way Forward**, Aldershot, Ashgate, 2000, s. 167.

112 madde, 10 ek, 2 protokol ve çok sayıda ortak deklarasyondan oluşan Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması, taraflar arasında siyasi ve ekonomik işbirliğini geliştirmek için oluşturulan hukuki bir zemindir. Anlaşma, özetle, ticaret ve ekonomi, adalet ve içişleri, bilim ve teknoloji, enerji, çevre, ulaştırma ve uzay araştırmaları konularında işbirliğini öngörmektedir. Ayrıca, uluslararası konularda ve insan hakları ve demokrasi ilkelerinin gözetiminde işbirliğini içeren siyasi diyalogu kapsamaktadır.¹³

Anlaşma maddelerinin büyük kısmı, ekonomik ilişkileri geliştirme amaçlı olmakla birlikte, siyasi diyalogu geliştirmek, işbirliğini artırmak ve kurumsal altyapıyı kurmak için de hükümler içermektedir. Anlaşma'nın dibacesi tarafların ortak değerleri paylaştığına atıf yapmaktadır. Bunlar, ekonomik ve siyasi özgürlükleri güçlendirme yönündeki bağlılığı, uluslararası barışın ve güvenliğin desteklenmesini ve Helsinki Nihai Senedi'nde ve 1990 tarihli Yeni Avrupa için Paris Şartı'nda yer alan insan haklarına ve demokratik değerlere saygıyı içermektedir.¹⁴

Anlaşma'nın 1. maddesi, ortaklığın amaçlarına değinmektedir¹⁵. Buna göre, ortaklık, taraflar arasında yakın ilişkinin geliştirilmesine de izin verecek şekilde, siyasi diyalog için uygun ortam yaratmayı, pazar ekonomisi ilkeleri temelinde, taraflar arasındaki ticareti, yatırımı ve uyumlu ekonomik ilişkileri desteklemek ve sürdürülebilir kalkınmayı sağlamayı, siyasi ve ekonomik özgürlükleri güçlendirmeyi, Rusya'nın demokrasisini güçlendirmeye, ekonomisini geliştirmeye ve pazar ekonomisine geçişi tamamlamaya yönelik çabalarını desteklemeyi, karşılıklı sorumluluk ve destek ilkeleri temelinde, ekonomik, sosyal, finansal ve kültürel

¹³ http://www.europa.eu.int/comm/external_relations/russia/intro/index.htm, 01.05.2004.

¹⁴ Gower, "Russia and the European Union", *op.cit.*, s. 74.

¹⁵ "Agreement on Partnership and Cooperation", http://www.europa.eu.int/comm/external_relations/ceeca/pca/pca_russia.pdf, 01.05.2004, s.7.

işbirliği için bir temel oluşturmayı, tarafların ortak çıkarına olan faaliyetleri desteklemeyi, Rusya ile Avrupa arasında kademeli entegrasyonu amaçlayan uygun bir çerçeve hazırlamayı, Rusya ile Topluluk arasında serbest ticaret bölgesi kurmak için gerekli koşulları yaratmayı (mal ticaretini, şirket kurma özgürlüğünü, sınırlar arasında hizmet ticareti özgürlüğü ve sermaye hareketi serbestisini içerecek şekilde) amaçlamaktadır.

Anlaşma'nın devamlılığı, tarafların demokrasiye, insan haklarına, hukukun üstünlüğüne ve pazar ekonomisine saygısı koşuluna bağlı kılınmıştır. Anlaşma'nın 107. maddesinin de öngördüğü gibi taraflardan biri yükümlülüklerinden birini yerine getirmezse, diğer taraf, tek taraflı olarak Anlaşma'yı askıya alma hakkına sahiptir. Anlaşma'yı oluşturan ortak deklarasyonlardan biri de Anlaşma'nın ana öğelerinden birinin insan haklarına saygı olduğuna değinmektedir.¹⁶ Başka bir deyişle, Birliğin dış politikasında görülen “havuç-sopa” yaklaşımı, Rusya'ya yönelik politikada da kendini göstermektedir.

Anlaşma'nın getirdiği en önemli yeniliklerden biri, ilişkiyi kurumsallaştırmasıdır. Buna göre, her altı ayda bir Konsey Başkanlığını elinde tutan ülkenin başbakanı, Komisyon Başkanı, Ortak Güvenlik ve Dış Politika Yüksek Temsilcisi ile Rusya Başkanı ve diğer bakanlarından oluşan AB-Rusya Zirvesi toplanacaktır. Zirve, tarafları ilgilendiren ekonomi, siyasi ve güvenlik konularında en üst düzeyde görüş alışverişi yapılacak forumdur. Bundan başka, bakanlardan oluşan İşbirliği Konseyi, üst düzey bürokratlardan oluşan İşbirliği Komitesi, Avrupa Parlamentosu'nun ve Rus Devlet Duması'nın üyelerinden oluşan Parlamenter İşbirliği Konseyi ile çok sayıda alt komite ve çalışma grubu kurulması

¹⁶ Gower, “The EU and Russia”, **op.cit.**, s. 327.

kararlaştırılmıştır. Gower, taraflararasında kurulan bu kurumsallığın Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması'nın ilişkilere en önemli getirisi olduğuna inanmaktadır.¹⁷

Anlaşma maddelerinin çok büyük kısmı ticarete ve dolayısıyla ekonomiye ilişkindir. Anlaşmanın uzun dönemdeki amacı, taraflararasında bir serbest ticaret bölgesi kurmaktır. Buna göre, 1998 yılında gerekli şartların oluşup oluşmadığına karar verilmesi ngrlmş; ancak, 1998 yılındaki ekonomik kriz, doğal olarak böyle bir kararın alınmasını erteletmiştir. Taraflararasında bir serbest ticaret bölgesi kurulmasının yanı sıra, Rusya'nın uzun dönemde DTÖ'ye ye olması da hedeflenmektedir. Bu kapsamda, Birlik yesi lkeler Rusya'nın üyeliğini destekleyeceklerini taahhüt etmişlerdir. Nitekim, Anlaşma, Rusya'nın artık devlet destekli ticaret ülkesi olmadığını, geçiş ekonomisine sahip olduğunu hükme bağlayarak G-7 ve DT yeliklerine destek çıkmıştır. Ayrıca, Anlaşma, bölgedeki istikrarı ve refahı sağlamak için Sovyetler Birliği'nin eski ülkeleriyle yapılacak bölgesel işbirliğini de onaylamaktadır.¹⁸

Anlaşma, mal ticaretinde en çok kayrılan ülke kaydını korumakta, tarife dışı engellerin ve ithalat kotalarının, tekstil, kömür ve elik ürünleri ile nükleer maddeler haricinde kaldırılmasını öngörmektedir. 1989 tarihli Ticaret ve İşbirliği Anlaşması'nın 1995 yılı sonuna kadar miktar kısıtlamalarını kaldırılacağını içermesine karşın, 1994 yılına gelindiğinde, bazı ham maddeler de dahil olmak üzere toplam 600 mal çeşidine miktar kısıtlaması uygulanmaktaydı. Taraflar, en çok kayrılan ülke kaydını sınırlı sayıdaki hizmet ticaretine (telekomünikasyon hizmetinin

¹⁷ **Idem.**

¹⁸ Brian Ardy and Jackie Gower, **Relations Between Russia and the EU**, London, Royal Institute of International Affairs, 1996, s. 3.

bir kısmı ile denizcilik, havacılık, kaza ve sağlık sigortacılığı) de uygulanmasını kararlaştırmışlardır.¹⁹

Anlaşma, doğrudan yabancı yatırımların teşviki için bir dizi hüküm getirmiştir. Buna göre, fikri mülkiyet haklarının ve rekabetin korunması öngörülmekte, yerleşme hakkı sağlanmakta, ve şirketlerin işletilmesiyle ilgili şartlar en çok kayrılan ülke kaydı ve karşılıklı ulusal muamele zeminine oturtulmaktadır. Ancak, taraflar madencilik, medya, telekomünikasyon, balıkçılık ve taşınmaz mal satın alımı alanlarını hariç tutmuştur. AB, bunlara ek olarak habercilik ve tarım sektörlerini Anlaşmaya dahil etmemiştir.²⁰

İlişkilerdeki en önemli sorun, hassas mallardaki Rus ihracatını kısıtlamak için başvurulan kotalar ile anti-damping tedbirlerdir. Tekstil, elik ve nükleer maddeler gibi bazı hassas ürünler, kota hükmü içeren bazı ayrı anlaşmalara tabidir.²¹ Rusya'nın devlet tarafından desteklenerek damping yapılan malları batı pazarlarına sürme geleneği, Birliği tedirgin etmektedir. Dolayısıyla, orta dönemde esas mesele, Anlaşma'nın hassas ürünlerin ticaretinde miktar kısıtlamalarının devamına ve anti-damping gibi bazı tedbirlerin kullanılmasına izin vermesidir.²²

Uzun dönemde Anlaşma'nın Rus ekonomisini daha geniş bir Avrupa ekonomik alanına entegre etmedeki en büyük katkısı, ticaretteki tarife dış engellerin kaldırılması için mevzuatı uyumlaştırma hükmüdür. Anlaşma'nın 55. maddesi, Rusya'nın mevzuatının, büyük lde, Topluluk tek pazar mevzuatıyla uyumlu olması gerektiğini belirtmektedir. Bu mevzuat, şirketler hukuku, bankacılık, rekabet, kamu ihaleleri, tüketicinin korunması, evre, standartlar ve gümrük kurallarını

¹⁹ **Idem.**

²⁰ **Idem.**

²¹ Gower, "Russia and the European Union", **op.cit.**, s. 75.

²² Gower, "The EU and Russia : The Challenge of", **op.cit.**, s. 170.

içermektedir. Rusya'nın, Topluluğun iç pazarla ilgili pek çok alanındaki mevzuatıyla uyumlaştırmayı sağlamaya çabalayacağını taahhüt etmesi de göstermektedir ki, söz konusu uyumlaştırmaları gerçekleştirmesi halinde Rusya, kişilerin serbest dolaşımı haricinde Avrupa Ekonomik Alanı'nın bir parçası olacaktır.²³

Anlaşma'nın Rusya'yı geçiş dönemindeki ülke olarak adlandırmasına rağmen Birliğin Rusya'yı pazar ekonomisi olarak adlandırmaktaki isteksizliği, Rusya açısından sorun yaratmıştır. Bu durum, Rusya'ya göre, rekabetçi fiyata tabi bazı mallarının kotalara ya da yüksek tarifelere maruz kalması sonucunu doğurmuştur. AB'nin anti-damping tedbirleri nedeniyle Rusya'nın bir yıl içerisindeki kaybının 300 milyon doları bulduğu ifade edilmiştir. 1998 yılında AB, Rusya'yı pazar ekonomisi olmayan ülkeler listesinden çıkarmış ve her bir anti-damping önlemin kendi içinde değerlendirilmesini karara bağlamıştır.²⁴

3) Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması'nın İlişkilere Etkisi

MDA ülkeleriyle imzalanan Avrupa Anlaşmaları, Birliğe üyeliği hedeflediğinden ve ticaretin serbestleşmesi için plan öngördüğünden, Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması'yla kıyaslandığında, daha geniş kapsamlı anlaşmalardır. Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması nihai üyeliğe atıf yapmamakta, AB ile Rusya arasında kademeli yakınlaşmayı ve bir işbirliği alanı yaratmayı amaçlamaktadır.²⁵ Avrupa Anlaşmaları'nda endüstriyel ürünler için 10 yıllık bir zaman diliminde serbest ticaret bölgesi kurulması amaçlanırken, Rusya için 1998 yılında serbest ticaret bölgesi kurulması için yeterli koşulların oluşup oluşmadığı konusunda görüşme yapılacak

²³ Gower, "Russia and the European Union", **op.cit.**, s. 76.

²⁴ **Idem.**

²⁵ Esra Hatipoğlu, "EU-Russia: Partnership and Cooperation", **Marmara Journal of European Studies**, Volume 5, No 1-2, (1997), s. 201.

olması, Rus müzakerecileri hayal kırıklığına uğratmıştır.²⁶ Müzakereler sırasında Topluluk, taraflar arasında yeni bir demir perde²⁷ örmekle suçlanmıştır. Özellikle, hassas ürünlerde tarife dışı engellerin uygulanmasına devam edilmesi, Rus ihraç mallarına ayrımcılık yapıldığı şeklinde algılanmıştır. Rusya, Anlaşma'yı, ülkenin uluslararası siyasi sisteme entegre olma aracı olarak görmüş; dolayısıyla, müzakerelerde, merkezi devlet tarafından planlı ekonomi olarak anılmanın yerine eşit ortak sayılmayı ve GATT ülkeleriyle eşit koşullarda muamele görmeyi talep etmiştir. Ancak, AB buna yanaşmamıştır.

Ticaret ve İşbirliği Anlaşması'yla taraflar arasında var olan teknik ilişkinin, Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması ile sürekli bir siyasi sürece dönüştüğü iddia edilmektedir. Serbest ticaret bölgesi yaratma hedefi ve kurumsallaşmayı gerçekleştirmesi nedeniyle, Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması'nın Sovyet dönemindeki Ticaret ve İşbirliği Anlaşması'ndan farklı olduğu ileri sürülse de, uygulamaya bakıldığında farklılık görülmemektedir.

Öncelikle, her ne kadar Anlaşma, siyasi diyalogu ve tarafların belli siyasi kriterlere bağlılığını vurgulasa da, ilişkinin ekonomik boyutu Anlaşmanın temelini oluşturmaktadır. Bunun nedeni de, müzakerelerin çok büyük kısmının, 1993 yılında Topluluğun ekonomik boyutuna ek olarak siyasi bir boyut getirerek Birlik oluşturan Maastricht Anlaşması'nın yürürlüğe girmesinden önce yapılmış olmasıdır.²⁸ Esas olarak ekonomik hükümler içeren Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması'nın ticaretle ilgili hükümleri, Ticaret ve İşbirliği Anlaşması'ndan fazla farklılık içermemektedir. İki anlaşma da mal ticaretinde en çok kayırlan ülke kaydını öngörmekte, hassas ürünler

²⁶ Gower, "Russia and the European Union", **op.cit.**, s. 74.

²⁷ Allen, **op.cit.**, s. 229.

²⁸ Gower, "Russia and the European Union", **op.cit.** s. 79.

dışında tarife dışı engellerin kaldırılmasını taahhüt etmektedir. Bununla birlikte, Rusya'nın AB'ye ihraç ettiği malların büyük bölümünü oluşturan enerji ve hammaddeye tarife uygulanmadığından, aslında, iki Anlaşmanın da Rusya lehine bir ticaret hükmü içermediği söylenebilir.²⁹ Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması'nın en önemli farkı, 55. maddeyle getirilen Rusya'nın mevzuatının AB mevzuatıyla uyumlaştırılması hükmü, sınırlı da olsa hizmet ticaretinin serbestleştirilmesi ve şirketlerin işletilmesiyle ilgili en çok kayırlan ülke kaydının uygulanmasıdır. Bununla birlikte, Rusya'da 55. maddeyle getirilen mevzuat uyumu taahhüdü halen tartışılmaktadır. Tam üyelik hedefi olan MDA ülkelerinin bu mevzuatı uyumlaştırmasının gerekliliğini sorgulama ihtiyacının olmadığı aşıkârken, Birliğe üyeliği hedeflemeyen Rusya'nın Topluluk mevzuatını kabul etmesinin ne derece akıllıca olduğu çeşitli çevrelerce gündeme getirilmektedir.³⁰ Ayrıca, mevzuatın uyumlaştırılması için ne yasal ve idari kapasite, ne de MDA ülkelerinde varolan niyet mevcuttur. Anlaşma'nın getirdiği en büyük yenilik olarak görülen serbest ticaret alanı yaratma hedefi de henüz gerçekleşmemiştir. Hatta Rus tarafında geçiş dönemindeki bir ülkenin serbest ticaret bölgesine taraf olması hakkında ciddi şüpheler vardır. Rus üretim endüstrilerinin batı tipi rekabete korunmasız bırakmanın yanı sıra, gümrük vergileri, vergi ödemenin henüz tam anlamıyla kabul edilmediği bir toplumda bütçenin önemli bir tutarını oluşturmaktadır.³¹ Söz konusu belgenin ilişkilere yüklemeye çalıştığı stratejik ortaklık temelinden bakıldığında da;

²⁹ **Idem.**

³⁰ Gower, "The EU and Russia", **op.cit.**, s. 328.

³¹ Gower, "Russia and the European Union", **op.cit.**, s. 75.

demokrasinin, insan haklarının ve pazar ekonomisinin önemi konusunda belirsiz açıklamalar vardır.³²

Ticari ilişkilerin geliştirilmesi için gerekli yapıya sahip olsa da, Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması, belgelerin teknik alt komiteler, İşbirliği Komitesi ile İşbirliği Konseyi arasında gidip geldiği kompleks ve bürokratik bir sistem kurmuştur. Dış politika ve güvenlik konularının görüşüldüğü Zirveler, özellikle Mayıs 2000’de Putin’in devlet başkanlığına gelmesiyle verimli hale gelse de, ilişkinin asıl önemli kısmını ekonomik ilişkiler oluşturmaktadır.³³ Ekonomik ilişkilerde de, yukarıda anlatılan nedenlerle, Ticaret ve İşbirliği Anlaşması’nın getirdikleri dışında uygulamada önemli bir farklılık görülmemektedir.

AB’nin çelişkisi, Çeçenistan konusunda Rusya’yı uyarmak ile Rusya’daki ekonomik ve siyasi reformları desteklemek arasındaki doğru dengeyi bulabilmek olmuştur. Çeçenistan’daki durum nedeniyle Anlaşma’nın onaylanmasının askıya alınması, kimi çevrelerce³⁴, Anlaşma’daki siyasi koşulun içi boş bir tehdit anlamına gelmediği, ve dolayısıyla, AB-Rusya ilişkilerinin geleceğinin Rusya’daki yerel siyasi duruma bağlı olduğu şeklinde değerlendirilmiştir. AB’nin Çeçenistan Savaşı nedeniyle Anlaşma’yı onaylamayı askıya alması, siyasi baskı olarak algılanmıştır.³⁵ Bununla birlikte, Çeçenistan politikası nedeniyle Anlaşma’nın onaylanması askıya alınınca, ticaretle ilgili hükümlerin yürürlüğe girmesini öngören geçici bir anlaşma imzalandığı gözden kaçırılmamalıdır. AB’nin bu tavrı, Çeçenistan konusuna reel-politik ve faydacı yaklaşımını göstermiş ve Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması daha

³² Hiski Haukkala, “The Making of the European Union’s Common Strategy on Russia”, http://www.upi-fiia.fi/julkaisut/UPI_WP/wp/wp28.pdf, 12.04.2004, s. 7.

³³ Pinder, *op.cit.*, s.17.

³⁴ Gower, “Russia and the European Union” *op.cit.*, s. 74.

³⁵ Haukkala, “The Making of the European Union’s Common Strategy on Russia”, <http://www.upi-fiia.fi...>, *op.cit.*, s. 8.

yürürlüğe girmeden önce, insan haklarının önemine yapılan vurgu ve siyasi boyutun kredibilitesi konularını tehlikeye atmıştır.³⁶ Bir taraftan Anlaşma'nın devamlılığını tarafların Anlaşma'daki ilkelere saygısına bağlarken ve o ilkelere saygısızlık edilmesi nedeniyle Anlaşma askıya alınırken, diğer taraftan geçici bir Anlaşma imzalanarak, Anlaşma'nın temel maddelerinin bu geçici anlaşmayla yürütülmesi tam anlamıyla samimiyetten uzak, faydacı bir yaklaşımdır.

Çeçenistan'daki durum, üye devletlere, Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması'nın tek başına yeterli olmadığını göstermiştir. Komisyon 1995 Mart ayında Rusya'ya yönelik bir AB stratejisinin geliştirilmesini öneren bir tebliğ yayımlamıştır. Tebliğ, Rusya'yla karşılıklı çıkara dayalı ortaklığı geliştirmeyi amaçlamıştır. Ayrıca, bu tebliğle, Rusya'ya yönelik AB stratejisinin yaratılması, Rusya'nın siyasi, toplumsal ve ekonomik istikrarının güçlendirilmesi, Rus nüfusun yaşam standartlarının artırılması ve bölgesel ve uluslararası sorunlara bulunacak çözümlerde işbirliği yapılması amaçlanmıştır. Bu amaçlara ulaşmak için şu öncelikler tespit edilmiştir: 1) Avrupa'da yeni bölünmeleri engelleyecek şekilde Rusya Federasyonu'nu Avrupa güvenlik yapısına entegre etmek, 2) demokratik normların, kurumların ve uygulamaların geliştirilmesi ile insan haklarına saygı 3) Rusya'nın ekonomik liberalizasyonu, Rusya'da pazar ekonomisinin kurulması, AT-Rusya ekonomik ilişkisinin artırılması ve Rusya'nın Avrupa refah bölgesine ve dünya ekonomik sistemine katılımı konularında ilerlemelerin sağlanması 4) adalet ve içişleri, suçun önlenmesi, krizlerin önlenmesi ve yönetimi gibi alanlarda ikili ve çok taraflı işbirliği

³⁶ **Idem.**

5) ortak çıkarın bulunduğu her konuda, farklı düzeylerde açık ve yapıcı diyalogun tesisi.³⁷

Komisyon Tebliği, 1995 yılında Genel İşler Konseyi'nde formüle edilen Strateji Belgesi'nin ve 1996 yılında kabul edilen Eylem Planı'nın hazırlanması dışında somut bir şey getirememiş, ilişkilere yeni bir ivme kazandıramamıştır. 1995 tarihli Strateji Belgesi, Rusya'nın demokratik ve özgür uluslar topluluğuna entegrasyonunu sağlayarak Rusya'da istikrarı, güvenliği ve barışı getirecek ve beraberinde demokrasiyi, ekonomik reformları ve insan haklarını teşvik edecek şekilde "ortaklık" geliştirmeyi amaçlamıştır. Bu iddialı amaçların yanında, belge, somut bir öneri getirememiştir.

Yukarıda anlatılan strateji temelinde hazırlanan eylem planı da, ilişkilere yenilik getirememiştir. Plan, demokratik ve ekonomik reform sürecini desteklemek, insan haklarına saygıyı sağlamak, Avrupa'da yeni bölünmeler yaratmamak için güvenlik, istikrar ve barışı sağlamak ve özgür ve demokratik uluslar topluluğuna Rusya'nın entegrasyonunu gerçekleştirmek amacını taşımıştır. Gerçekte Plan, 1996 başkanlık seçimleri öncesinde güçlü siyasi mesajlar vermeyi, reformcuları desteklemeyi ve Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması'nın onaylanmasının uzaması nedeniyle ilişkilerdeki olumsuz havayı dağıtmayı amaçlamıştır. 1996 yılında gerçekleşen başkanlık seçimlerine AB'den gözlemcilerin gitmesi, Birlik'te ve Rusya'da organize suçlarla mücadele için uluslararası konferans düzenlenmesi, tekstil ve çelik sektörlerine yönelik yeni anlaşmaların müzakere edilmesinde yaşanan ilerlemeler ve güvenlik çalışma grubunun kurulması Plan'ın getirdiği yeniliklerdir. Bununla birlikte, ilişkilerin geliştirilmesinde somut adımlar atılamamıştır. Belki de,

³⁷ Haukkala, "The Making of the European Union's Common Strategy on Russia", <http://www.upi-fia.fi...>, op.cit., s. 9.

eski belgelerle karşılaştırıldığında en önemli yenilik, Rusya'daki nükleer güvenliğin önemi konusuna yapılan vurgudur.³⁸

Hazırlanan bu dokümanların ilişkilere somut bir katkıda bulunmamasının nedeni, bu dokümanların somut öneriler getirmemesi ve getirdiklerinin de yetersiz olmasıdır. Örneğin, “Rusya’da demokrasinin, hukukun üstünlüğünün ve çoğulculuğun geliştirilmesine katkıda bulunmak” amaç olarak sayılmışken, bu amaca ulaşmak için sayılan tedbirler, düzenli danışma, teknik yardım ve yüz yüze kontakten ibarettir. Tüm bu tedbirler, Rusya’nın Avrupa Konseyi’ne üye olması için de öngörülen tedbirlerdir. Dolayısıyla görülmektedir ki, 1990’lı yıllar boyunca AB, Rusya hakkında bir dizi rapor, strateji dokümanı ve eylem planı yayımlamıştır.

Uygulamada anlaşma hükümleriyle ilgili olarak fazla gelişme kaydedilememiştir. 1995 yılına gelindiğinde Rusya’nın uluslararası entegrasyonunun gerçekleşmediği görülmektedir. Bunun nedeni, 1998’de Ruble’nin devalüasyonu da dahil olmak üzere birbirini izleyen siyasi ve ekonomik krizler, Çeçenistan problemi ve yapısal ve ekonomik reformlar yapma konusunda Rusya’nın irade eksikliğidir.³⁹ Aslında Rusya’nın geleneksel dış politikasında değişiklik olmayacağı ve uluslararası platforma karşı yürüttüğü dış politikanın şekil değiştireceğinin sinyalleri verilmiştir. Bu değişiklik, Moskova’nın uluslararası ilişkilerle ilgili kullandığı terminolojide de hissedilmiş ve soyut evrensel değerler yerini devletin egemenliği ve sınırların bütünlüğü söylemlerine bırakmıştır. Nitekim, Çeçenistan’a yönelik politika ile Rusya’nın BDT ülkelerine yönelik “arka bahçe” yaklaşımı da bunu göstermiştir.⁴⁰

³⁸ **Ibid.**, s. 11.

³⁹ David Gowan, **How the EU can Help Russia?**, London, Center for European Reform, 2000, s. 9.

⁴⁰ Haukkala, “The Making of the European Union’s Common Strategy on Russia”, ed. Hiski Haukkala & Sergei ..., **op.cit.**, s. 27-28.

1993 yılında kabul edilen Rus Dış Politika Doktrini'nde milliyetçi politika izlenmesi yönünde güçlü bir iradenin varlığından söz edilmiştir. Nitekim “Dış Politika ve Savunma Politikası için Rus Konseyi” 1994 yılında “Rusya için Strateji” adı altında bir belge yayımlamış ve Rusya'nın güç odakları arasında dengeleyici ve Avrupa'da yeni bir güvenlik sistemi oluşturucu bir politika izlemesi gerektiğini savunmuştur.⁴¹

Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması, ilişkilerin gelişimine beklenen katkıyı yapamamıştır. Bununla birlikte, ODGP'yle getirilen yeniliklerden ortak tutumun, ortak eylemin ve ortak stratejinin ilk kez Rusya için uygulanması, Birliğin Rusya'ya verdiği önemi göstermektedir. Bu sürecin, aynı zamanda, AB'nin uluslararası politikada bir aktör olarak yer alması hususuna da katkı sağladığı düşünülmektedir. Buna göre, AB-Rusya ilişkilerinin hem içeriği hem de kalitesi AB'nin dünyadaki rolüne katkıda bulunmuştur. Daha öncesinde AB, şekillenmekte olan uluslararası ilişkilerde bağımsız bir varlık olarak görünse de, AB ile Rusya arasındaki diyalog fırsatının, AB'nin dış politika yeteneğini güçlendirdiği iddia edilmektedir.

⁴¹ Herrberg, **op.cit.**, s. 97.

II) İLİŞKİLERİN GELİŞİMİ: ORTAK STRATEJİ ve ORTA DÖNEM STRATEJİ (1999-2000)

A) AB'nin Girişimi

1) Ortak Strateji Kavramının Doğuşu

AB derinleştikçe ve doğuya doğru genişledikçe, kendisini ekonomik olduğu kadar siyasi bir aktör olarak da tanımlamak zorundadır. Dolayısıyla, sadece içe dönük bir strateji değil, dışa dönük de bir strateji geliştirmelidir. Dışa dönük strateji, özellikle, yakın komşularına yönelik olmalıdır.⁴²

Maastricht Antlaşması, 1996 yılında Hükümetlerarası Konferans'ın toplanmasını ve uygulamadaki aksaklıkların giderilmesi için Antlaşma'da değişiklikler yapılabileceğini öngörmüştür. 1996 yılına gelindiğinde, Birliğin ortak bir dış politika izleyemediği, özellikle Yugoslavya olayında görülmüştür. AB'nin ortak dış politika izleyememesinin başlıca nedenlerinden birinin, Konsey'deki oybirliğine dayalı karar alma mekanizması olduğu çeşitli çevrelerce gündeme getirilmiştir. Buna göre, oybirliği ilkesinin karar alma mekanizmasında gecikmelere neden olduğu ve en küçük ortak paydada buluşulmasına yol açtığı iddia edilmiştir. Dolayısıyla, 1996 yılında toplanan Hükümetlerarası Konferans'ın gündeminin büyük bölümünü etkili bir ODGP oluşturmak için alınması gereken tedbirler oluşturmuştur. Bu kapsamda, AB'nin eylemde bulunmasını gerektiren uluslararası olayların en iyi nasıl analiz edilebileceği, eylemin nasıl planlanacağı, eylem için nasıl karar alınacağı

⁴² Dmitri Trenin, "A Russia-within-Europe: Working Towards a New Security Arrangement", Russia's Security Policy & EU-Russian Relations, <http://www.ceps.be/Pubs/2002/ESFWP6.PDF>, 29.03.2002, s.2.

ve alınan kararların etkili bir şekilde nasıl uygulanacağı sorunları üzerinde durulmuştur.⁴³

Konferansta ODGP'yi güçlendirmek için ortaya atılan önerilerden ikisi nitelikli oy çokluğu ve “yapıcı çekimserlik”tir (*constructive abstentionism*). Nitelikli oy çokluğunu savunan Almanya, Belçika, Hollanda, Lüksemburg, İtalya ve Avusturya'ya karşılık, Yunanistan ve Birleşik Krallık bu öneriye tamamen karşı olup, tek taraflı vetonun korunmasını savunmuştur. Mart 1997'de Fransa ortak strateji kavramını ortaya atarak, iki tarafın çıkarlarını uzlaştırmaya çalışmıştır. Fransa tarafından, AB'nin önem verdiği coğrafi alanlar için ortak stratejiler oluşturulması ve karar alma mercii olarak Avrupa Konseyi belirlenerek Zirve'nin güçlendirilmesi önerilmiştir. Ortak stratejiden yola çıkılarak alınacak ortak tutumların (*common position*) ise nitelikli çoğunluğa göre alınması planlanmıştır. Dolayısıyla, hem nitelikli çoğunluğun getirilmesi hem de Birleşik Krallık'ın bu konudaki kaygılarına çözüm bulunması amaçlanmıştır.

Amsterdam Antlaşması, Avrupa Zirvesi'nin, üye devletlerin ortak çıkarlarının bulunduğu alanlarda ortak stratejilerin uygulanmasına karar vereceğini hükme bağlamıştır. Ortak stratejiyle, Birliğin, ODGP konusunda uzun vadeli plana ve en azından üzerinde mutabakata varılmış önceliklere sahip olması ihtiyacına çözüm bulunması hedeflenmiştir. Antlaşma, Bakanlar Konseyi'nin, Zirve'ye ortak strateji teklifinde bulunmasını ve Zirve tarafından oybirliğiyle kabul edilen ortak strateji temelinde Konsey tarafından nitelikli oyçokluğuyla ortak eylemlerin (*joint actions*) ve ortak tutumların belirlenmesini ve uygulanmasını öngörmüştür. Görüldüğü üzere, ortak strateji, tamamıyla hükümetlerarası (*intergovernmental*) bir karaktere sahiptir.

⁴³ Haukkala, “The Making of the EU's Common Strategy on Russia”, ed. Hiski Haukkala & Sergei ..., **op.cit.**, s. 32-33.

Ortak stratejiler, üye devletlerin üzerinde uzlaşabildikleri ortak ulusal çıkarların bileşimidir. Başka bir deyişle, tek tek bazı üye devletlerin çıkarına olmayan ama AB çıkarına olan faaliyet alanlarını kapsamamakta ve AB perspektifi hesaba katılmamaktadır. Bununla birlikte hükümetlerarası yaklaşımı artıran bir başka unsur, Zirve’ye ortak stratejilerin kabulü konusunda bir görev verilmiş olmasıdır. AB hukuk sistemindeki ana karar verici organ olan Bakanlar Konseyi sadece önerilerde bulunan ve uygulayan bir konuma indirgenip, Zirve güçlendirilmiştir.⁴⁴ Ayrıca, ortak stratejinin Zirve’de oybirliğiyle kararlaştırılacak ve uygulamanın nitelikli oyçokluğuyla Bakanlar Konseyi tarafından yapılacak olması, uygulamada kararların çok büyük kısmının Zirve’ye bırakılacağı ve nitelikli oy çokluğuyla verilecek kararların ise küçük ayrıntılara ilişkin olacağı endişesini yaratmıştır. Uygulama, bu endişenin yersiz olmadığını doğrulamıştır.

2) Rusya Hakkında Ortak Strateji

Ortak strateji, Amsterdam Antlaşması’nda yeni dış politika aracı olarak kabul edildikten sonra, ilk strateji Rusya’ya yönelik hazırlanmıştır. Bunun pek çok nedeni bulunmaktadır. Öncelikle, iki taraf da birbirini kıtada “güç” olarak algılamakta, dolayısıyla iki taraf da birbiriyle olan ilişkisinin, hem kendisi hem de Avrupa için önemli olduğunu düşünmektedir. Nitekim, Rusya Hakkında Ortak Strateji belgesinin birinci bölümünde de, AB’nin, Birlik ile Rusya arasındaki stratejik ortaklığı güçlendirmek için Ortak Strateji’yi kabul ettiği ifade edilmiştir. Bu kapsamda, Avrupa Konseyi’nin, Rusya’nın geleceğinin, hem kıtanın geleceği için önemli bir unsur olduğunu hem de AB için stratejik bir çıkar oluşturduğunu düşündüğü

⁴⁴ **Ibid.**, s. 37-38.

belirtilmiştir.⁴⁵ İkinci olarak, AB'nin Moskova'yla daha yakın ilişkiler geliştirme isteğini ve Rusya'nın demokratik ve istikrarlı bir Avrupa'nın parçası olacağı konusunda Birliğin kararlılığını yansıtacak açık bir mesaj iletmek istenmiştir. Bir başka neden, AB politikasının oldukça tepkisel olduğu ve uzun dönemli vizyonunun bulunmadığı konusundaki eleştirilere cevap verebilme arzusudur. Bu kapsamda, ilk ortak stratejiyi üye ülkelerin önem verdiği bir alanda hazırlayarak güçlü bir başlangıç yapmak ve Amsterdam Antlaşması'yla ortaya atılan bu kavramı test etmek istenmiştir. Ayrıca, AB girişiminin, Rusya'daki reformcu kanadın durumunu güçlendireceği ümit edilmiş ve Aralık 1999'da yapılacak parlamento ve başkanlık seçimlerinden önce reformcu kanada ışık yakmak istenmiştir. Son olarak, Birlik, Avrupa'da çatışmaların ya da anlaşmazlıkların sona erdirilmesinden uluslararası suçla savaşa kadar, Avrupa güvenliğinin her alanında Rusya'yla güçlendirilmiş işbirliği yapmanın gerekli olduğunu farkındadır.

Bütün bunlara ek olarak, Çeçenistan Savaşı'nda AB'nin verdiği başarısız sınav, 1998 yılında Rusya'da yaşanan ekonomik kriz ve beraberinde gelen siyasi çalkalanma, AB'nin ilişkileri kriz dönemlerinde yönetebilecek etkili araçlara sahip olmadığını göstermiştir. 1998 Eylül ayında ABD Başkanı Clinton, Boris Yeltsin'le görüşmek için Moskova'dayken, Fransa, Almanya, Birleşik Krallık ve İtalya ise krize G-7 çerçevesinde çözüm bulmak için çaba sarfetmekteydiler. Her ne kadar Brüksel ile Moskova arasında resmi ve gayri resmi pek çok temas olduysa da Ekim ayına gelindiğinde, AB, Rusya'da bir reform programı başlatılması gerektiğine işaret etmekte ancak bu yönde somut öneriler getirememekteydi. Bu eksiklik, onay aşamasındaki Amsterdam Antlaşması'nın getirdiği ortak strateji teklifinin ne kadar doğru olduğunu göstermekteydi. Bu çerçevede, Bakanlar Konseyi COREPER'e

⁴⁵ "Common Strategy of the European Union of 4 June 1999 on Russia", **OJ L 157**, 24.06.1999, s. 1.

Rusya'ya yönelik kapsamlı bir politika içeren bir ilerleme raporu hazırlaması görevini vermiştir. COREPER tarafından hazırlanan ve Rusya'nın kendine has durumunu da göz önüne alarak, AB'nin çok yönlü bir politika oluşturması ihtiyacına değinen rapor, Viyana Konseyi'ne sunulmuştur. Zirve, 1999 yılının ilk yarısında Almanya'da toplanacak olan Zirve'de kabul edilmek üzere Rusya hakkında ilk ortak strateji hazırlanmasına karar vermiştir.

İlk ortak stratejinin Rusya'ya yönelik hazırlanmasında Almanya'nın da etkisi olmuştur. Tarihi ve coğrafi nedenler, Almanya'nın doğudaki komşularıyla güvene ve refaha dayalı istikrarlı ve yapıcı ilişkiler kurmaya yöneltmiştir. Dolayısıyla, Almanya, Birliğin MDA ülkelerine doğru genişlemesine ve Rusya'yla bir ortaklık kurulmasına ön ayak olmuştur.⁴⁶ Nitekim, Almanya'nın Konsey başkanlığını Avusturya'dan devralmasından sonra ortak strateji hazırlık çalışmaları, Almanya, Fransa, Finlandiya ve Birleşik Krallık temsilcilerinden oluşan bir çekirdek kadro tarafından yürütülmüştür.

Müzakerelerde, Amsterdam Antlaşması'nın hazırlık çalışmalarında yaşanan tartışmalar yaşanmıştır. Almanya, nitelikli oyçokluğunun mümkün olduğunca çok kullanılacağı bir sistem oluşturma gayretindeyken; Fransa, nitelikli oyçokluğunun kullanımını sınırlandırmayı planlamıştır. Oluşturulan çalışma grubunda, demokrasi, Avrupa istikrarı, hukukun üstünlüğü, yatırım şartları, nükleer güvenlik ve organize suç öncelikli alanlar olarak belirlenmiştir. Ancak, hazırlanan eski belgelerle karşılaştırıldığında söz konusu önceliklerin, hiç bir yenilik getirmediği görülmektedir.⁴⁷

⁴⁶ John Pinder, "The Union's Common Strategy on Russia", ed. John Pinder & Yuri Shishkov, **EU and Russia**, London, The Federal Trust, 2002, s. 112.

⁴⁷ Hiski Haukkala, "The Making of the EU's Common Strategy on Russia", ed. Hiski Haukkala & Sergei ..., **op.cit.**, s. 44-45.

Ortak Strateji'nin hazırlık aşamasında, üye devletler ile Komisyon ortak stratejinin yeni mali kaynaklar yaratmaması hususunda bir uzlaşmaya varmıştır. Özellikle, güney ülkeleri Rusya'nın zaten AB kaynaklarının büyük kısmını TACIS yoluyla kullandığını savunmuşlardır. Mali konulardaki kaygıya ek olarak, karar alma mekanizmasında kullanılacak nitelikli oyçokluğunun gerekli olmadığı hallerde de kullanılabileceği olasılığı, özellikle İspanyol temsilcilerde endişe yaratmıştır. Bu durum, Avrupa Yatırım Bankası'nın bazı istisnai hallerde oybirliğiyle Rusya'ya kredi vermesi yetkisinden kaynaklanmıştır. İspanya, nitelikli oyçokluğunun burada da kullanılmasından korkmuştur. Bu husus, nitelikli oyçokluğunun, ODGP kapsamında uygulanacak olan ortak tutum ve eylemlerde kullanılmasıyla sınırlandırılarak çözülmüştür.⁴⁸

Ortak Strateji'de AB'nin Rusya'yla olan ilişkilere bakış açısı özetlenmektedir. Ortak Strateji, "AB'nin Rusya'yla Ortaklığındaki Vizyonu", "Faaliyet Alanları" ve "Özel Konulu Girişimler" başlığını taşıyan üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm, AB'nin ilişkiye bakış açısını anlamak bakımından önemlidir. Birliğin vizyonu anlatılırken, öncelikle "yeni bölünmeler yaratmayacak şekilde Avrupa içine yerleşmiş, istikrarlı, demokratik ve zengin bir Rusya'nın, kıtadaki barışın devamlılığı açısından önemli" olduğu belirtilmekte ve Birliğin, Rusya'nın Avrupa ailesi içine dönüşünden memnuniyet duyduğu dile getirilmektedir. Tüm kıtanın karşılaştığı sorunların sadece Rusya ile AB'nin yakın işbirliğiyle çözülebileceği ifade edilmektedir.⁴⁹ Roma Antlaşması'nda kullanılan ve entegrasyonun bugünlere gelmesinde büyük katkısı olan "her zamankinden daha yakın birlik" (*ever closer union*) ifadesi yerine, ilişkinin artarak devam edeceğini

⁴⁸ **Ibid.**, s. 46.

⁴⁹ "Common Strategy of the European Union of 4 June 1999 on Russia", **OJL 157**, 24.06.1999, s. 1.

vurgulayan “her zamankinden daha yakın işbirliği” (*ever closer cooperation*) ifadesinin kullanılması, Birliğin Rusya’yı entegrasyon sürecine “tam üye” olarak katma niyetinde olmadığını göstermektedir.

Ortak stratejinin iki stratejik amacı vardır. Birincisi, hukukun üstün olduğu, açık ve çoğulcu demokrasi ilkelerinin yaşandığı ve işleyen bir pazar ekonomisine sahip Rusya yaratmak, ikincisi ise Avrupa istikrarını sağlamak, küresel güvenliği desteklemek ve Rusya’yla işbirliği yaparak ortak tehditlere cevap verebilmektir. Bu kapsamda, Rusya’daki siyasi ve ekonomik dönüşümü desteklemek için Birliğin federal, bölgesel ve yerel düzeyde Rusya’yla birlikte çalışacağı vurgulanmaktadır. Birlik ve üye devletler, siyasi, ekonomik, sosyal ve idari yapı inşa etmek konusundaki tecrübelerini Rusya’yla paylaşmak istediklerini ifade etmekte, ancak Rusya’nın geleceğinin esas sorumluluğunun yine Rusya’da olacağının altını çizmektedirler.

AB’nin vizyonunun anlatıldığı birinci bölümün alt başlıklarından birini “Temel Amaçlar” oluşturmaktadır. Avrupa Konseyi’nin bu alt başlık altında dört amacı gerçekleştirme niyetinde olduğu zikredilmektedir. İlk olarak, demokrasinin, hukukun üstünlüğünün ve kamu kurumlarının güçlendirilmesi amaç olarak belirlenmiştir. Kamu kurumlarının güçlendirilmesi kapsamında, özellikle yasama, yürütme ve yargıya ilişkin organların ve bunlara ek olarak polis teşkilatının yeniden yapılandırılması ele alınmaktadır. Ayrıca, merkezi devlet ile bölgesel ve yerel otoritelerin ilişkisinin önemli olduğuna işaret edilerek, Birliğin yerel ve bölgesel idarelere özel önem verdiği belirtilmektedir. Son olarak, demokrasinin yerleşmesi için her alanda sivil toplum oluşturma gerekliliği vurgulanmaktadır.

İkinci amaç, ortak Avrupa ekonomik ve sosyal alanına Rusya'yı entegre etmektir. Birliğin, Rusya'nın ana ticaret ortağı, Rusya'nın ise Birliğin en önemli enerji kaynaklarından olduğuna ve Avrupalı teşebbüslerin Rusya'da önemli yatırımlar yaptıklarına işaret edilerek, Rusya'nın Birliğe entegrasyonunun, her iki tarafın da çıkarına olduğu ifade edilmektedir. Rusya'nın Avrupa ve dünya ekonomisine katılımı ve bu kapsamda Rusya'nın DTÖ üyeliği için gereken şartları yerine getirmesi, Birlik tarafından desteklenecektir. Bu amaca ulaşmak için, işleyen bir pazar ekonomisine gereksinim duyulduğu açıktır. Bununla birlikte, işleyen bir pazar ekonomisinin geliştirilmesi için de bütün vatandaşlara fırsat tanınmasını sağlayacak hukukun üstünlüğü ilkesinin yaşama geçirilmesi gerekmektedir.

Üçüncü amaç, Avrupa ve ötesinde istikrarı ve güvenliği güçlendirmek için işbirliği yapmaktır. Bu bağlamda, tarafların Avrupa'da ve dünyanın diğer yerlerinde istikrarı ve güvenliği sağlamak konusunda sorumlulukları ve stratejik çıkarları olduğu savunulmaktadır. Birliğin, istikrarı ve güvenliği sağlamak konusunda Rusya'yı önemli bir ortak olarak gördüğü ve Rusya'yla işbirliği yapmaya kararlı olduğu vurgulanmaktadır. Güvenlik konusunda daimi bir diyalogun tesis edilmesinin, kıtadaki güvenliği tehdit eden unsurlara karşı ortak cevap verebilmeyi ve tarafların çıkarlarını biraraya getirmeyi mümkün kılacağı düşünülmektedir. Bu diyalogun da BM ve AGİT gibi tarafların üyesi olduğu kuruluşlar aracılığıyla yapılabileceği dile getirilmektedir.

Dördüncü olarak, Avrupa kıtasında organize suç, çevre, enerji politikaları ve nükleer güvenlik gibi konulardaki ortak problemlere çözüm bulmak konusunda işbirliği yapılması amaçlanmaktadır. İlişkilerin derinleşmesi ve coğrafi yakınlık, pek çok alanda tarafların birbirlerine olan bağlılığını artırmaktadır.

Bu amaçlara ulaşmak için kullanılacak araçlarla ve yöntemlerle ilgili olarak, ayrıntılı bir düzenleme bulunmamaktadır. Ortak Strateji'nin amaçlarının, Birliğin, Topluluğun ve üye devletlerin mevcut imkânları ve araçları dahilinde uygulanacağı hükme bağlanmaktadır. Burada önemli olan husus, Konsey'in, Komisyon'un ve üye devletlerin uzmanlıklarını, kapasitelerini, faaliyetlerini, programlarını, araçlarını ve politikalarını Ortak Strateji belgesiyle uyumlaştırması gerektiğinin ve Ortak Strateji'ye aykırı olan durumların varlığı halinde gerekli değişikliklerin yapılmasının vurgulanmasıdır. Bir diğer önemli husus, işbirliği alt başlığında, Konsey'in, Komisyon'un ve üye devletlerin bölgesel ve uluslararası organizasyonlarla daha etkili işbirliği yapacağının ve Strateji'nin öngördüğü amaçlara ulaşmak için diğer benzer bakış açısına sahip ülkelerle işbirliğine gidileceğinin belirtilmesidir. Ayrıca Strateji'nin, altı ayda bir değişen Konsey başkanlıklarının, Strateji belgesinin ikinci bölümünde sayılan faaliyet alanları ve üçüncü bölümde ifade edilen özel konulu girişimler temelinde hazırlayacakları çalışma planlarıyla uygulanacağı ifade edilmektedir.

Ortak Strateji belgesinin ikinci bölümünde sayılan “faaliyet alanları”, birinci bölümdeki temel amaçların genişletilmiş halidir. Rusya'nın ortak Avrupa ekonomik ve sosyal alanına entegre edilmesi kapsamında, Birliğin, Rusya'daki ekonomik reform sürecini güçlendireceği, Avrupa'daki ekonomik işbirliği alanına Rusya'nın entegre edilmesi için destek sağlayacağı, sosyal pazar ekonomisi için temelleri kuracağı vurgulanmaktadır. Avrupa ve ötesinde güvenliği ve istikrarı güçlendirmek için işbirliği kapsamında, siyasi diyalogun geliştirileceğine, Avrupa güvenlik yapısında Rusya'nın yerinin sağlamlaştırılacağına, bu bağlamda Birliğin, insani yardım ve kurtarma, barışı koruma, kriz yönetiminde müdahale ve barışı sağlama

girişimlerini içeren Petersberg görevlerini yerine getirirken Rusya'nın da katılımını kolaylaştıracağına ve önleyici diplomasiye değinilmektedir. Avrupa kıtasına ortak tehditlere çözüm bulmak kapsamında, Birliğin Rusya'yla enerji ve nükleer güvenlik konularında, organize suçla, kara para aklamayla, uyuşturucu ve insan kaçakçılığıyla mücadelede, çevresel ve sağlığa dair sorunlara çözüm bulmada ve altyapı alanlarında ortak hareket edilmesi öngörülmektedir.

Üçüncü başlık, "Özel Konulu Girişimler" başlığını taşımakta olup, Birliğin mevcut siyasi diyalogu, güvenlik boyutunu da kapsayacak şekilde daha da geliştirmesini, taraflar arasında bir ekonomik diyalogun tesis edilmesini, AB'nin Rusya'nın DTÖ'ye üyeliğini desteklemeye devam etmesini, organize suçla mücadele kapsamında EUROPOL ve Rus otoriteler arasında işbirliğinin geliştirilmesini, öğrencilerin ve genç bilim adamlarının değişim programlarından yararlanmasını, sağlık ve refah sisteminin kurulmasını ve sınır ötesi ve bölgesel işbirliğini öngörmektedir.

3) Ortak Strateji'nin İlişkilere Etkisi

1999 yılının Temmuz ayında Finlandiya Konsey Başkanlığı'nı devralmış ve Ortak Strateji'nin uygulanmasına ilişkin ilk çalışma planını hazırlamıştır. Bu planda, taraflar arasındaki diyalogun her konuda artması amaçlanmıştır. Bununla birlikte, Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması'nın 1994 yılında imzalanmasından sonra I. Çeçen Savaşı'nın çıkması gibi, Ortak Strateji'nin kabul edilmesinden sonra da II. Çeçen Savaşı patlak vermiştir. AB'den gelen ilk tepki, Birliğin Rusya'nın bütünlüğünü tanıdığı, ancak kullanılacak şiddetin miktarının oranlı olması gerektiği şeklindedir. Eylül ayı sonunda Rus Dışişleri Bakanı Igor Ivanov'la görüşen AB Troykası,

Rusya'yı desteklediğini ifade etmiştir. Çeçenistan'a yönelik ağır bombardımanın başlamasının ardından, 7 Ekim'de Finlandiya Dışişleri Bakanı, AB'nin, Rusya'nın ülkesel bütünlüğünü tanıdığını ve terörizmin her türlüsünü kınadığını belirtmiş ama aynı zamanda, Rusya'nın Dağıstan'da ve Çeçenistan'da düzeni kurmak için kullandığı yöntemleri sorgulamıştır. 22 Ekim'de toplanan Rusya-AB Zirvesi'nde, Çeçenistan sorunu gündemi ağırlıklı olarak işgal etmişse de, Sonuç Bildirgesi'nde Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması'yla ilgili sorunlara yer verilmiştir. Bildirge, Çeçenistan'la ilgili olarak sadece, tarafların Kuzey Kafkasya konusunda görüş alışverişinde bulunduklarını içermektedir. Aralık ayında gerçekleşen Helsinki Zirvesi'nde Avrupa Konseyi, Çeçen şehirlerine yapılan bombardımanları kınamış ve Sonuç Bildirgesi'nde, "hiç bir savaşın şehirleri yıkmanın nedeni ve bir insan topluluğunu terörist olarak ilan etmenin nedeni olamayacağı" ifade edilmiştir.

Çeçenistan Savaşı nedeniyle bazı yaptırımların uygulanması da öngörülmüştür. Buna göre, Ortak Strateji'nin uygulanmasının gözden geçirilmesi; Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması'nın bazı hükümlerinin askıya alınması; ticaretle ilgili hükümlerin katı şekilde uygulanması; TACIS 2000'in, insan hakları, hukukun üstünlüğü, sivil toplum ve nükleer güvenlik için destek gibi öncelikli alanlarla sınırlandırılması kararlaştırılmıştır. Sonuç Bildirgesi'nde, Rusya'nın, AB'nin önemli bir ortağı olduğu ifade edilmiş ve stratejik ortaklığın geliştirilmesi için Rusya'nın yükümlülüklerini yerine getirmesi gerektiğine değinilmiştir. Ayrıca, AB, Rusya'nın Avrupa'dan soyutlanmasını istemediğini eklemiştir. Sonuç Bildirgesi'ndeki bu ifadeler, AB'nin Rusya'yla olan ilişkilerindeki temel bakış göstermiştir. Rusya,

Avrupa'daki en önemli ortaktır ve Rusya'nın gelişimi, AB'nin kendi geleceğinde önem taşımaktadır.⁵⁰

24 Ocak 2000 tarihli Genel İşler Konseyi'nde Çeçenistan'daki problem, “ taraflararasındaki anlaşmazlıklardan biri”ne indirgenmiştir. Rusya'ya uygulanabilecek yaptırımların bir listesi çıkarılmış ve sonuç olarak, Birliğin Rusya'ya yaptırım uygulayacak az sayıda etkili araca sahip olduğu karara bağlanmıştır. Bu bağlamda, bilim ve teknoloji alanında işbirliğini öngören anlaşmanın askıya alınması, Rusya'dan yapılacak ithalata uygulanan anti-damping politikasının ağırlaştırılması, TACIS programının ve insani yardımın gözden geçirilmesi kararlaştırılmıştır. Diğer tedbirler çerçevesinde, Komisyon'un 30 milyon Euro'luk gıda yardımını kullandırmamasına, demokrasi, insani yardım ve sivil toplumun geliştirilmesi gibi konularda yoğunlaşan TACIS 2000 programının tekrar gözden geçirilmesine, ilâve genelleştirilmiş tercihler sisteminin uzatılmasının askıya alınmasına ve Rusya'nın, Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması'nın uygulanmasındaki ihlallerine karşı sert tedbir alınmasına karar verilmiştir. TACIS'le ilgili karar, uygulamada 130 milyon Euro'luk yardımın 40 milyon Euro'ya indirilmesi anlamını taşımaktaydı.⁵¹ Görüldüğü üzere, AB, Rusya'yla uzun dönem ilişkilerini kısa dönemli kaygılarından önemli görmüştür. Nitekim, Helsinki Zirvesi'nden hemen sonra, Dış İlişkilerden sorumlu Komiser Chris Patten, en çok kayrılan ülke kaydının askıya alınması ihtimalinden söz ettikten sonra, “Rusya'nın Rus kamuoyunun fikrini göz önüne aldığı kadar, Avrupa'nın da Avrupa kamuoyunun fikirlerini göz önüne alması gerektiği”ni eklemiştir. Bu ifade, Birliğin, kamuoyu baskısı altında hareket

⁵⁰ Hiski Haukkala, “The Making of the EU's Common Strategy on Russia”, ed. Hiski Haukkala & Sergei ..., **op.cit.**, s. 51-55.

⁵¹ **Ibid.**, s. 56-57.

ettiğini göstermektedir.

Yaptırımlar Rusya'yı etkilememiş, Rusya, Çeçenistan'daki mevcut politikasına devam etmiştir. Bu durum, üye ülkeleri, Rusya'ya baskı kuramadıkları gerçeğiyle yüzleştirmiş ve üye ülkelerdeki Çeçenistan problemine bağlı kalırlarsa kaybedecekleri çok şey olduğu inancını körüklemiştir. Üye devletlerin, Rusya'ya ağır yaptırımlar uygulamadaki isteksizliği onları farklı bir çözüm bulmaya itmiştir. AB, Rusya'nın Çeçen politikasını tasvip etmemek için bir platform olduğundan, Ortak Strateji aracılığıyla memnuniyetsizliğin dile getirilmesi, üye devletlerin ikili ilişkilerinin ise devam etmesi kararlaştırılmıştır. Özellikle, büyük devletlerin bu eğilimde olduğu görülmüştür. Örneğin, İngiltere Başbakanı Tony Blair, Rusya'nın gelecekteki başkanıyla yakın ilişkiler kurmak amacıyla, Başkanlığa vekalet eden Vladimir Putin'i Mart ayında ziyaret etmiştir. Bu ziyaretten de görülmüştür ki, ikili ilişkiler, Ortak Strateji'nin ve AB politikasının üstünde tutulmaktadır. Alman Şansölyesi Gerhard Schröder ise Putin'in başkanlığını tebrik ettiğinde, Çeçenistan'da en şiddetli dönemin yaşanıyor olmasına rağmen, Rusya ile Almanya'nın stratejik ortak olduklarını belirtmiştir.⁵²

26 Mart 2000 tarihinde Putin Rusya Devlet Başkanı seçildiğinde, Birlik, bu durumu ilişkilerde yeni bir dönemin başladığını dile getirerek, olumlu bir adım olarak değerlendirmiştir. Nitekim, İşbirliği Konseyi'nin Nisan tarihli sonuç bildirgesinde taraflararasındaki uzun dönemli ortaklığa vurgu yapılırken, Çeçenistan sorunu kısaca yer almıştır. 29 Mayıs tarihinde yapılan AB-Rusya Zirvesi'nde de

⁵² **Ibid.**, s. 58.59.

Putin, Rusya'nın, AB'yi Rus dış politikasında öncelikli alan olarak gördüğünü ifade etmiş ve çok kutuplu uluslararası sistemde Rusya'nın sorumluluk sahibi ve güvenilir ortak olarak yer alacağını belirtmiştir. Ortak bildiride, en fazla “karşılıklı çıkar”, “ortaklık”, “güçlendirilmiş siyasi diyalog” ifadeleri yer almıştır. Tüm bunlar, yaptırımların kaldırılacağı Feira Zirvesi için zemin teşkil etmiştir. Feira Zirvesi'nin Sonuç Bildirgesi'nde, Birlik ile Rusya arasında güçlü ve sağlıklı bir ortaklığın sağlanması gerektiğine dikkat çekilmiştir. Üye devletlerin yaptırımların kaldırılmasındaki istekliliğinin yanısıra, Komisyon da yaptırımların işlemediğini görmüştür. AB'nin yaptırımları kaldırmasındaki temel neden, yaptırımlara rağmen Çeçenistan probleminin çözülmediğini görmesidir. Bu durum, yaptırımların bir anlamının kalmadığını düşündürmüştür. Ayrıca, Putin'in devlet başkanlığının ilk aylarında Moskova'nın Birliğe verdiği imaj da Birliğin politika değiştirmesinde etkili olmuştur. Rusya'nın dış politikasında AB'ye verdiği önem ve Rusya'nın AB'yle stratejik ortaklığı devam ettirmedeki kararlılığı, az sayıdaki yaptırımın da tamamen kaldırılması sonucunu doğurmuştur.⁵³ Bu karar, reel-politik yaklaşımın bir sonucu olarak, evrensel Avrupa değerlerinin “stratejik ortaklığa” feda edilmesidir.

Ortak Strateji, İkinci Çeçen Savaşı nedeniyle ilişkilerin askıya alınmasına neden olamadığı gibi, Rusya'nın Kaliningrad sorunu nedeniyle Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması'nın öngördüğü toplantıları boykot etmesini de engelleyememiştir. Dolayısıyla, ilişkinin yapısı, stratejik işbirliğinden çok faydacı bir yaklaşıma dayalıdır.⁵⁴

AB'nin Rusya'ya yönelik hazırladığı tüm belgeler gibi, Ortak Strateji de

⁵³ **Ibid.**, s. 60-62

⁵⁴ Stephen de Spiegeleire, “Repairing the Damage : European Disunity and Global Crisis”, **www.theepc.net**, 09.01.2004, s. 3-4.

büyük hedefler öngörmekte ama somut faaliyetler önerememektedir. Strateji’de kullanılan sözcüklerden çoğu “incelemek”, “cesaretlendirmek” ve “desteklemek”tir. Örneğin, Rusya’daki kamu kurumlarının etkili ve verimli çalışabilmesi için uygun mekanizmaların ve araçların kullanılması gerektiği ifade edilmekte, uygun araç ve mekanizmalar ise üye devletlerin ve Birliğin uygulamada kullanabilecekleri bütün yöntemler olarak özetlenmektedir. Halbuki, önemli olan husus, bu araçların nasıl belirleneceği ve koordine edileceğidir. Ayrıca, Ortak Strateji, üye devletlerin Rusya’yla olan birebir ilişkilerinin izlenmesini sağlayacak ve stratejiye aykırı durumlarda yaptırım uygulayacak mekanizmalardan da yoksundur.⁵⁵ Tüm bunlar, üye devletlerin Ortak Strateji’de mevcut olan ilkeleri gerçekleştirme yönündeki bağlılıkları konusunda ciddi şüpheler yaratmaktadır.

Ortak Strateji’nin yapısıyla ilgili olarak, Stephan De Spiegeleire’nin⁵⁶ de belirttiği gibi⁵⁷, Strateji’de ifade edilen vizyon, temel amaçlar, faaliyet alanları ve özel konulu girişimler arasında belirgin bir ayrım yoktur. Dolayısıyla, her bir alanda tekrarlar yaşanmakta, hedeflenen amaçların gerçekleşmesinde nasıl örgütlenileceği ve araçların nasıl koordine edileceği belirtilmemekte ve somut öneriler getirilmemektedir. İkinci olarak Spiegeleire, ODGP’nin şeffaflıktan yoksun olması nedeniyle, ODGP kapsamında yapılan her çalışmanın başarısız olduğunu savunmaktadır. Bu husus, tezin üçüncü bölümünde, AB-Rusya ilişkilerinin stratejik ortaklığa geçilememesinin nedenleri anlatılırken, ayrıntısıyla ele alınacaktır. Spiegeleire, İkinci Çeçen Savaşı’nı Ortak Strateji’nin değerlendirilmesinde bir engel

⁵⁵ Hiski Haukkala, “The Making of the EU’s Common Strategy on Russia”, ed. Hiski Haukkala & Sergei ..., **op.cit.**, s. 49.

⁵⁶ RAND-Rusya ve Avrasya Merkezi Müdürü.

⁵⁷ Stephan De Spiegeleire, “The Implementation of the EU’s Common Strategy on Russia”, ed. Hiski Haukkala & Sergei Medvedev, **The EU Common Strategy on Russia : Learning Grammar of the CFSP**, Helsinki & Berlin, The Finnish Institute of International Affairs & Institut für Europäische Politik , 2001, s. 81-82.

olarak görmektedir. Ancak, her bir strateji belgesinin, kriz zamanlarını da hesaplayarak, esnek biçimde hazırlanması gerektiği ve İkinci Çeçen Savaşı'nın başlamasıyla uygulanan az sayıda ve etkisiz yaptırımların Feira Zirvesi'nde ortadan kaldırıldığı göz önüne alındığında, aslında Ortak Strateji'nin uygulanması için hiçbir engel olmadığı görülmektedir. Dolayısıyla, Ortak Strateji'nin uygulanmasındaki sorunları, dış etkenlerle ilişkilendirmek yerine, Strateji'nin yapısına ve genel lâfzına bağlamak daha yerinde olacaktır. Strateji'nin oybirliğini sağlamak için genel hükümler içerdiği iddia edilebilse de, Strateji'yi uygulayacak tutum ve eylemlerin bulunmaması, sadece siyasi irade eksikliğiyle açıklanabilir.

Rusya hakkında Ortak Strateji'nin ortaya çıkışı, Spiegeleire'ye göre, uzun dönemli stratejik ortaklığın AB'nin yararına olacağına ilişkin inançtan ziyade, bazı gelişmeler sonucu tetiklenen bir aşamadır. Spiegeleire, Rusya'da yeni başkanın seçilmesi, Amsterdam Antlaşması'yla ODGP'ye getirilen yenilikleri uygulama isteği ve Rusya'yla güçlü siyasi çıkara sahip Finlandiya ve İsveç'in Birliğe üye olması gibi siyasi gelişmeler nedeniyle Ortak Strateji'nin ortaya çıktığını savunmaktadır.⁵⁸ Nitekim, Ortak Strateji ile Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması arasında çok az fark vardır. Temel olarak, iki belge arasında bir yaklaşım farklılığı gözlenmektedir. Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması, taraflar arasında aşamalı bir entegrasyon öngörerek, Rusya'nın geniş Avrupa ekonomik alanına katılımını ve bu kapsamda serbest ticaret bölgesi kurulmasını amaçlamaktadır. Ortak Strateji belgesi ise, taraflar arasında olabildiğince yakın işbirliğine değinmektedir. Yakın işbirliği, sadece ekonomik alanı değil, aynı zamanda politik işbirliğini de kapsamaktadır.

Ortak Strateji'de "özel konulu girişimler" olarak adlandırılan diğer alanlar,

⁵⁸ **Ibid.**, s. 85-86.

aslında varolan taahhütleri tekrarlamaktan öteye geçmemektedir. Yatırım ve ticaret konusunda, Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması'nın Rusya'nın DTÖ üyeliğini destekleme konusundaki taahhüdünü tekrarlamaktadır ve Anlaşma'da temeli atılan yatırım diyalogunun geliştirilmesi sözü verilmektedir. Değişim programlarında, sağlık ve refah, bölgesel ve sınır ötesi işbirliği konularında, TACIS ve Kuzey Boyutu aracılığıyla desteklenenlerden başka yenilik içermemektedir.

Ortak Strateji'nin uygulanmasında kullanılacak araçların tanıtıldığı bölümde, Konsey'in, Komisyon'un ve üye devletlerin uyguladıkları politikaların Strateji'yle ters düşmemesi gerektiği ve aykırılıkların olduğu durumlarda, Strateji'yle uyumlaştırılması gerektiği ifade edilmektedir. Bu kapsamda, Ortak Strateji'nin kabulünden sonra, Komisyon tarafından bir anket geliştirilmiş ve Konsey Sekreterliği tarafından yürütülmesi öngörülmüştür. Anket, üye devletlere yönelik hazırlanmış olup, AB üye ülkeleri ile Rusya arasındaki ilişkilerde kullanılan mekanizmaları ve ilişkilerin içeriği konusunda bilgi paylaşımını sağlamayı, bu yolla da AB politikalarına aykırı düşenlerin tespitini amaçlamıştır. Bu ankette, üye devletlerden ikili ilişkiler çerçevesinde, Rusya'ya yapılan yardım miktarına, bu ülkelerin Rusya'yla yaptıkları ticarete ve yatırıma, Rusya'yla olan ilişkilerin sözleşmeye dayalı çerçevesine (örneğin bir çerçeve anlaşmanın var olup olmadığı), farklı seviyelerdeki toplantıların yapılma sıklığına ve içeriğine, pek çok alanda var olan özel anlaşmalara, ikili yardım projelerinin ana araçlarına ve bazı özel ikili sorunlara ilişkin sorular yer almaktadır.

Diğer pek çok kuruluştaki üyeler arası bilgi paylaşımı ve hatta zaman zaman ulusal politikalar üzerinde disiplin ve kontrol bulunmaktadır. Örneğin, Avrupa Konseyi'nde, üye devletlerin yükümlülüklerine ve taahhütlerine uyup uymadığını

izleyen bir mekanizma vardır. Yükümlülöklere uyulmadığı durumlarda uygulanan yaptırımlardan biri, Konsey üyeliğinin askıya alınması veya sona erdirilmesidir. Pek çok uluslararası finansal kuruluş, üyelerinin ulusal politikalarındaki değeriendirmelerin yayımlanması ve istatistiki bilgilerin paylaşımı konularında ısrar etmektedir. Hatta NATO’da bile, ölkeler düzenli olarak en gizli savunma bilgilerini, savunma planlama anketleri aracılığıyla paylaşmaktadır. Bununla birlikte, AB’de dış politika alanındaki ulusal uygulamaların ODGP’ye uyum durumunun tartışıldığı hiçbir mekanizma yoktur.⁵⁹ Anket yönteminin geliştirilmesiyle, ODGP bünyesindeki kısır hükümetlerarası yaklaşımın bir adım ötesine geçildiği savunulsa da, ODGP’de ya da Ortak Strateji’de öngörölenlerden farklı ulusal uygulamaların varlığı halinde, hangi yaptırımların uygulanacağını belirli olmaması, uygulamada fazla değışim olmayacağını göstermektedir. Bu anket, Mayıs 2000 tarihinde üye devletlere ulaştırılmışsa da, Konsey Sekreteryası sonuçları hâlâ açıklamamıştır.⁶⁰

Ayrıca, Ortak Strateji’de üye ölkeler arasında, bölgesel ve uluslararası kuruluşlarla ve benzer yapıdaki ölkelerle öngörölen işbirliğinin artırılması, genel prensipten öteye geçmemektedir. Başka bir deyişle, bu amacın nasıl gerçekleştirileceği konusunda somut bir öneri yoktur. Örneğın, ABD’de hükümetin her yıl Kongre’ye, Rusya’da ve BDT ölkelerinde ABD adına faaliyet gösteren tüm aktörler hakkında rapor sunması gerekirken, ilişkilerini “stratejik” olarak niteleyen AB’de benzer bir çalışma yapılmamaktadır. Üye ölkeler arasındaki işbirliğini sağlayacak en önemli unsurlardan biri, üye ölkelerin Rusya’daki büyükelçilikleri arasında düzenli görüşmelerin başlatılmasıdır. Birlik, Rusya’daki en büyük diplomatik temsilciliğe sahip olmakla birlikte, AB’nin Rusya’daki büyükelçilikleri

⁵⁹ **Ibid.**, s. 98-99.

⁶⁰ **Ibid.**, s. 97-100.

açısından sayısal üstünlüğünün Avrupa çıkarlarının savunulmasında ne derece etkin olduğuna dair şüpheler bulunmaktadır. ABD, 429 personelle 4 temsilciliğe sahipken, Birleşik Krallık 287 personelle 3 temsilciliğe, Fransa 178 personelle 2 temsilciliğe, Almanya ise 403 personelle 4 temsilciliğe sahiptir.⁶¹ Dolayısıyla, Strateji belgesinin işbirliğini artırma önerisi yerinde olmakla birlikte, uygulamada başarılı olunamamaktadır.

Bir başka husus, ortak stratejilerin oybirliğiyle, ortak stratejileri uygulayacak ortak tutumların ve ortak eylemlerin nitelikli oyçokluğuyla alınacak olması nedeniyle, karar alma mekanizmasının daha verimli işleyeceği beklentisinin, Rusya Hakkında Ortak Strateji’de gerçekleşmemesidir. Nitelikli oy çokluğunun kullanıldığı tek eylem, silahsızlanma için geliştirilen ve ODGP bütçesinden ödenen AB işbirliği programıdır. Bu program kapsamında, biri Saratov bölgesindeki Gormy’de Kimyasal Silah İmha Merkezi kurulması, ikincisi de aşırı pluton gazı içeren silahların imhası olmak üzere, iki projeye ODGP bütçesi dışından 8.9 milyon Euro yardım sağlanması kararlaştırılmıştır. Bu program da başlangıçta yararlı olsa da, ilerleyen zamanda niyetlenilenden daha mütevazı kalmıştır. Söz konusu eylem dışında, diğer ülkeler için hazırlanan ortak stratejiler de dahil olmak üzere, nitelikli oyçokluğu kullanılmamıştır. Hiçbir üye devlet, nitelikli oyçokluğunu Çeçenistan veya medyanın özgürlüğü gibi alanlarda kullanamamıştır. Dolayısıyla, ortak strateji kavramı ODGP’ye esneklik de getirememiştir.

Ortak Strateji’nin ne derece etkili olduğunu değerlendirmede kullanılabilecek bir başka ölçüt, Ortak Strateji’nin yayımlanmasından sonra hazırlanan AB dokümanlarının Ortak Strateji’deki amaçlara ve önceliklere ne derece uyum sağladığıdır. Başka bir deyişle, Ortak Strateji’nin, sonraki tarihli dokümanlara nasıl

⁶¹ **Ibid.**, s. 101-102.

yansıtıldığı önemlidir. Örneğin, TACIS Tüzüğü, yapılacak yardımların Ortak Strateji’yi dikkate alarak yapılması gerektiğine değinmektedir. Bununla birlikte, bu Tüzüğün 2000-2006 dönemi için uygulanacak öncelikleri, Ortak Strateji’nin önceliklerini yansıtmamaktadır. TACIS’te belirlenen işbirliği alanları, Strateji’deki işbirliği alanlarıyla örtüşmemektedir. Rusya’ya yönelik TACIS Ana Eylem Programı’nda da aynı şey gözlenmektedir. Ayrıca, AB’nin TACIS hakkındaki broşüründe Ortak Strateji’ye tek bir atıf yapılmaktadır. Bu atıfta da, BDT ülkelerine yönelik AB faaliyetlerinin kılavuz oluşturduğu belirtilmekte ancak, Ortak Strateji’deki bir politika önceliğinin, TACIS önceliğini etkileyebildiğine dair somut bir örnek verilmemektedir.⁶²

Ortak Strateji’de yer alan öncelikler temelinde Strateji değerlendirildiğinde, “demokrasinin, hukukun üstünlüğünün ve kamu kurumlarının güçlendirilmesi” önceliğinin henüz gerçekleşmediği görülmektedir. Bununla birlikte, bu önceliğin gerçekleşmesinin de uzun zaman alacağı bilinmektedir. Rusya’da demokrasiyi yerleştirmek için AB’den yapılan yardım da yeterli değildir. Demokrasi Programı, TACIS’in bir parçasıdır. 1991-1999 döneminde tahsis edilen TACIS fonları incelendiğinde, 4.220.090 Euro’nun sadece 240.85 Euro’su yani yüzde 5.7’si demokrasi programında kullanılmıştır.⁶³ Bu durum, John Pinder gibi Birliğin, Çeçenistan’a yönelik ilk tepkisinin doğru olmadığını iddia edenlerin⁶⁴ iddialarını çürütmek açısından önemlidir. Pinder’a göre, yanlış hesaplama, çoğunlukla, taraflararasındaki ilişkilerin uzun dönemli ihtiyaçlarını dikkate almayan medyanın

⁶² **Ibid.**, s. 105-106.

⁶³ Hiski Haukkala, “What Went Right with the EU’s Common Strategy on Russia?”, ed. Arkady Moshes, *Rethinking the Respective Strategies of Russia and the European Union*, <http://www.carnegie.ru>, s. 74.

⁶⁴ Pinder, **op.cit.**, s. 118.

etkisi altında kalınarak yapılmıştır. Rusya'nın insan haklarına saygı duymasında uluslararası baskının önemli olduğuna dair inancın doğru olmadığını savunan Pinder, aksine, TACIS programının tam anlamıyla uygulanması halinde demokratik, insan haklarına saygılı ve hukukun üstün olduğu bir sistemin kurulacağını iddia etmektedir. Oysa ki, görüldüğü üzere, TACIS programının öncelikleri ile Ortak Strateji'nin öncelikleri örtüşmediği gibi, TACIS Demokrasi Programı kapsamında yapılan yardımlar, son derece yetersizdir. Dolayısıyla, demokrasinin yerleştirilmesinin önemi retoriği ile uygulama arasında fark olduğu rahatlıkla iddia edilebilmektedir.

Ortak Strateji'nin Temmuz 1999'da yayımlanmasından iki ay sonra, Rusya da Ortak Strateji'ye cevap niteliğinde kendi stratejisini geliştirmiştir. Orta Dönem Strateji adı verilen bu belge ve bu belgenin ilişkilere etkisi bir sonraki bölümde incelenecektir. İki stratejinin de yakın tarihlerde yayımlanması nedeniyle, ikisinin de ortak olarak içerdiği konulardaki gelişmelerin, hangi dokümanın etkisiyle yaşandığını belirlemek mümkün olmadığından; ortak dış ve güvenlik politikası, adalet ve içişleri ve ekonomi alanındaki gelişmelere Orta Dönem Strateji'nin etkileri anlatılırken değinilecektir. Bununla birlikte, ODGP'yle ilgili olarak Ortak Strateji'nin kullandığı dilin, ODGP konularında Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması'nın önüne geçmekle birlikte, öngörülen gelişmenin sınırlı olduğunu belirtmek gerekmektedir. Adalet ve içişleri alanında ise, Ortak Strateji, Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması'nda öngörülen işbirliği düzeyini, organize suçlarla ilgili somut bir ortak eylemle ileri götürmüştür. Organize suçlara ilişkin bir de plan hazırlanmıştır. Yargısal işbirliği konusunda, plan, Rusya'nın uluslararası sözleşmeleri onaylaması ve uygulaması gerekliliğine değinirken, hukukun uygulanması konusunda, uygulamaya ilişkin teknik ve stratejik bilginin taraflar arasında paylaşılması ve

işbirliğinin geliştirilmesi için yeni mekanizmaların geliştirilmesi üzerinde durmaktadır. Bununla birlikte, bu planın ne derece uygulandığı konusunda şüpheler vardır.⁶⁵

B) Rusya'nın Girişimi

1) Rusya'nın AB'ye Yönelik Orta Dönem Stratejisi

Ekim 2000'de yayımlanan Orta Dönem Strateji, Rusya'nın 2000-2010 döneminde AB'ye yönelik izleyeceği stratejiyi içermektedir. Strateji, Rusya'nın Birlik'le ilişkilerini geliştirmesindeki amacını ve bu amaca ulaşmak için kullanacağı araçları tanımlamaktadır.

Strateji'nin, Rusya'nın genel dış politika konseptinin bir parçası olduğu vurgulanmakta ve bundan hareketle, Strateji'nin çok kutuplu bir dünya yaratma ihtiyacından, tarafların ortak geçmişlerinden, Avrupa kıtasına olan sorumluluklarından ve ekonomilerinin tamamlayıcılığından kaynaklandığı ifade edilmektedir.

Strateji'nin birinci amacı, Rusya'nın dünyadaki rolünü ve imajını sağlamlaştırmaktır. Bu amaca ulaşmak için iki yol belirtilmektedir. İlk olarak, Avrupa'da kollektif bir güvenlik sistemi yaratılacak, ikinci olarak ise işleyen bir pazar ekonomisine sahip ve demokratik, hukukun üstünlüğü ilkesinin uygulandığı bir yapının kurulması konusunda, AB'nin ekonomik potansiyelinden ve tecrübesinden yararlanılacaktır.

Strateji'nin ikinci amacı, AB ile Rusya arasındaki stratejik ortaklığı geliştirmek ve güçlendirmektir. Bu kapsamda, Avrupa'daki bölgesel çatışmalar,

⁶⁵ De Spiegeleire, "The Implementation", *op.cit.*, s. 92-93.

ortak çabalarla, uluslararası hukuku üstün kılarak ve güç kullanmayarak çözülecek ya da önlenecektir.

Orta Dönem Strateji'nin, Rusya Hakkında Ortak Strateji belgesindeki temel amaçları ve eğilimleri yansıttığı belirtilmektedir. İki belgede de amaçlara ulaşmak için, siyasi diyalogu artırarak tarafların güçlerini birleştirebileceği ifade edilmektedir.

Orta Dönem Strateji belgesinde, taraflararasındaki ortaklığın stratejik karakterinden ne anlaşılması gerektiği de ele alınmaktadır. Bu kapsamda, öncelikle, Strateji'nin uygulanacağı dönemde, başka bir deyişle 2000-2010 döneminde, Rusya'nın Birliğe üyeliğinin ya da ortaklığının söz konusu olmadığı altı çizilmektedir. İki kıtada yerleşik bir dünya gücü olarak, Rusya'nın iç ve dış politikasına karar vermek ve kararlarını uygulamak serbestisini, Avrasya'daki konumunu ve BDT ülkeleri içinde en büyük ülke olma statüsünü koruması gerektiği ifade edilmektedir. Bu düşünceden hareketle, AB'yle olan ortaklığın, eşitlik temeline dayalı olacak ve yeni bölünmelere yol açmayacak şekilde, Avrupa'da kolektif bir güvenlik sistemi oluşturması önerilmektedir.

Bu ortaklığın geliştirilmesi için; ABD'yi ve NATO'yu kıtadan dışlamadan, Avrupa kıtasında Avrupalılarca bir güvenlik sistemi oluşturması, AB'nin "savunma kimliği"nde Rusya'nın yerinin belirlenmesi, AB'nin bir parçası olarak BAB ile askeri ve siyasi ilişkilerin geliştirilmesi, Avrupa'daki NATO merkezli yapıyı dengeleyecek şekilde, güvenlik konusunda uygulamaya dayalı işbirliğinin geliştirilmesi, uluslararası kuruluşlarda, tarafların tutumlarında işbirliği yapılması ve taraflara danışılması, ticarete, yatırımlarda, sektörel, bölgesel ve sınıraşan işbirliğinde güvenilir bir yapı kurmak için gelişmiş bir pan-Avrupa ekonomik ve yasal altyapı sistemi kurulması öngörülmektedir.

Rus ihraç mallarına AB pazarlarının açılmasına, ticaretteki ayrımcı muamelelerin ortadan kaldırılmasına, Rusya’da Avrupalı işadamlarının yatırım yapmasının teşvik edilmesine, BDT ülkeleriyle özel ilişkiler kurarak bu ülkelerle olabilecek bir ekonomik entegrasyonun engellenmemesine yönelik çabaların devam edeceğine değinilmektedir. Bu kapsamda, AB’nin entegrasyona ilişkin tecrübelerinin, BDT ülkeleri arasında entegrasyon kurmak için önemli olduğu ve bu tecrübelerden yararlanılacağı belirtilmektedir.

Karşılıklılık ilkesi ve var olan potansiyel temelinde, Rusya’nın, AB’nin karşılaştığı bir dizi probleme çözüm bulabileceği ifade edilmektedir. Örnek olarak, Rusya’nın Birliğin enerji ve hammadde ihtiyacına, uzun dönemli ve güvenilir kaynak sağlayabileceğine; tarafların bilimsel konulardaki işbirliğine; Euro’nun rezerv para olmasına, Rusya’da rezerv para olarak kullanılmaya başlanmasıyla destek verilebileceğine; askeri ve teknik işbirliğine ve yerel çatışmalarla ve organize suçla birlikte mücadeleye değinilmektedir.

Öte yandan, AB ile ortaklığın geliştirilmesinin, BDT ülkeleri arasında ekonomik ve siyasi ilişkilerin yeniden şekillenmesinde, Rusya’nın lider ülke konumunda yer almasını pekiştirmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Siyasi diyalogun içeriğinin genişletilmesi ve etkinliğinin artırılması kapsamında, savunma da dahil olmak üzere, dış politikada AB kurumlarıyla ilişki kurulmasının gerekliliğine, tarafların önemli dış politika konularındaki tutumlarını karşılıklı olarak bilgilendirmesine, Avrupa güvenlik sisteminde AGİT’in rolünün güçlendirilmesi için işbirliği yapılmasına değinilmektedir. Ayrıca, AB ile diğer güçlerin ve ekonomik kuruluşların süre gelen ilişkilerine Rusya’nın da katılımının sağlanması için formüllerin geliştirilmesi gerektiği ifade edilmekte ve bu kapsamda,

Finlandiya'nın Rusya-AB-ABD arasında ayrıntılı bir gündemle düzenli olarak biraraya gelmesi önerisinin desteklendiği belirtilmektedir.

Karşılıklı ticaretin ve yatırımların geliştirilmesi başlığı altında, Rus ihraç mallarının ve hizmetlerinin AB pazarlarına avantajlı koşullarla girmesi için tarafların çaba gösterecekleri ifade edilmektedir. Ayrıca, Rusya'nın "pazar ekonomisi"ne sahip bir ülke olarak kabul edilmesi neticesinde ayrımcı uygulamaların kaldırılması için çalışmalara devam edilmesi gerektiği ifade edilmektedir. Rus ekonomisine doğrudan yabancı yatırımın artması için gereken tedbirlerin geliştirilmesi, nükleer enerji alanında işbirliğine gidilmesi, enerji ulaşım altyapılarının tesis edilmesi, Rusya'nın DTÖ'ye üyeliği için AB'den destek alınması, taraflar arasında bir serbest ticaret bölgesi kurulması için müzakerelerin açılmasının uygunluğunun AB uzmanlarıyla görüşülmesi, alt başlıkta sayılan tedbirlerdir.

Mali alanda işbirliği kapsamında, AB'nin Rusya'ya yönelik yardım programlarının artırılması, TACIS'in önemli bir bölümünün Rusya'daki bankacılık sisteminin reformu için aktarılması, Rus firmalarının dış ekonomik ilişkilerde Euro kullanmasına teşvik edilmesi, Rusya'nın AB üye ülkelere olan borçlarının kısmen silinmesi ya da yeniden yapılandırılması yer almaktadır.

Orta Dönem Strateji'nin içerdiği alt başlıklardan biri de, AB'nin MDA ülkelerine genişlemesinin ardından Rus çıkarlarının korunmasıdır. Bu kapsamda, genişlemenin sonuçlarının belirsiz olduğu ve bu nedenle de olumsuz etkileri azaltmak ve genişlemeden olumlu sonuçlar çıkarmak için mücadele edileceği amaçlanmaktadır. Bu amaca ulaşmak için, Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması'nın yeni üyelere uygulanmamasının bir çekince olarak değerlendirilebilecektir.

Altyapı alanındaki işbirliğinin geliştirilmesi kapsamında, ulaştırma politikası ele alınmaktadır. Demiryolu, denizyolu, havayolu, doğalgaz ve petrol hatlarındaki düzenlemelere değinilmekte ve BDT ülkeleri ile AB tarafından Rusya'nın dışlandığı TRACECA ve Inogate projelerinde Rusya'nın çıkarlarının dikkate alınmasının gerekliliğine işaret edilmektedir.

Fikri mülkiyet haklarının korunması ve bilim ve teknolojiye işbirliği kapsamında; bilim ve teknoloji alanında mümkün olan en kısa zamanda bir anlaşma imzalanması, Rusya'nın "Avrupa bilgi toplumu" yaratma projesinde aktif şekilde katılımının sağlanması, Uluslararası Bilim ve Teknoloji Merkezi'nin programlarına AB'nin daha aktif katılımı ve yeni projelerin geliştirilmesi için AB'nin teknik yardım programlarının kullanılması öngörülmektedir.

Sınır ötesi işbirliği kapsamında, taraflar arasında ortak sınırın avantajlarının kullanılması, bölgeler arası işbirliğinin teşvik edilmesi, Kuzey Boyutu girişiminin güçlendirilmesi, AB bölgesi içine sıkışan ve Rusya'ya ait olan Kaliningrad bölgesinin ilişkilerde pilot bölge olarak görülmesi ele alınmaktadır.

Ekonomik mevzuatın ve teknik standartların uyumlaştırılması, yasaların uygulanmasında işbirliği sağlanması ve bu bağlamda, uluslararası terörizmle, uyuşturucu kaçakçılığıyla, kara para aklanmasıyla mücadele edilmesi ve bunun için taraflar arasında işbirliğinin geliştirilmesi öngörülmektedir.

Orta Dönem Strateji'nin ele aldığı başlıklardan biri de, Strateji'nin Rusya içerisinde uygulanmasını sağlamaktır. Strateji'nin başarılı olmasının, Rusya'nın kurumsal ve yasal desteğine bağlı olduğunun altı çizilmekte ve AB'yle ilişkilerde "ortak devlet politikası" oluşturulması ve uygulanması önerilmektedir. Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması'nın uygulanmasının izlenmesi ve bu konuda işbirliğinin

geliştirilmesi için; AB'nin faaliyetleri ve Anlaşma'nın getirdikleri konusunda Rus girişimcilere ayrıntılı bilgi verilmesi, AB-Rusya ilişkileri konusunda uzmanlaşacak kişilerin devlet kurumlarında istihdam edilmesi, AB Nezdinde Rus Daimi Temsilciliği'nin ve üye ve aday ülkelerde yerleşik Rus büyükelçiliklerinin, Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması'nın uygulanmasını izlemeleri ve taraflararasındaki işbirliğinin geliştirilmesi yönünde organize edilmeleri gerektiğine dikkat çekilmektedir.

2) Orta Dönem Strateji'nin İlişkilere Etkisi

Orta Dönem Strateji, Ortak Strateji'ye yanıt niteliğinde hazırlanmıştır. Her ne kadar, Ekim 1999'da Helsinki'de ve Mayıs 2000'de Moskova'da yapılan AB-Rusya Zirvelerinde iki taraf da, stratejileri memnuniyetle karşıladıklarını ifade etmişlerse de; Orta Dönem Strateji, Ortak Strateji'nin önemine çok az değinmektedir. Dibacede, Strateji belgesinin Ortak Strateji'deki genel hedefleri ve ilkeleri göz önüne alacağı yer almaktadır. İkinci olarak, Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması'nın yerini alacak ve 21. Yüzyıldaki işbirliğinin ve stratejik ortaklığın temellerini atacak yeni bir anlaşmanın hazırlanması sürecinde strateji belgelerinden ve Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması'ndan ve bunların uygulanmasından elde edilen tecrübelerden yararlanılacağı ifade edilmektedir. Genel olarak olumlu olmakla birlikte dikkatli bir tutum takınılmıştır. Bu husus, farklı şekilde değerlendirilmektedir. Bir görüşe göre, Orta Dönem Strateji, siyasi bir belge olmaktan çok fonksiyonel olma yönünde hazırlanmış, dolayısıyla Ortak Strateji dikkate alınmamıştır. Bununla birlikte, bir başka değerlendirmeye göre, bu durum, Ortak Strateji'nin belirli unsurlarıyla anlaşmazlığı ve gizli bir hayal kırıklığını göstermektedir. Ayrıca, Orta Dönem Strateji'nin kaleme alındığı sırada, Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması'nın

uygulanmasındaki zorluklar ve ticaretteki düşüş nedeniyle ilişkilerde kötü bir dönem yaşandığı da göz ardı edilmemelidir.⁶⁶

30 Ekim 2000 tarihinde Paris’te yapılan AB-Rusya Zirvesi’nde, taraflar arasında enerji diyalogu kurulması kararlaştırılmıştır. Bu diyalog, AB ile Rusya arasında enerji alanındaki ortaklığın geliştirilmesini hedeflemektedir. Diyalogun, üretim ve taşıma altyapılarının rasyonelleştirilmesi, Avrupa yatırım imkânları, üretici ve tüketici ülkeler arasındaki ilişkiler gibi, sektöre ilişkin iki tarafı da ilgilendiren problemlerin tartışılması için bir platform olması düşünülmüştür.⁶⁷ Ekim 2001 tarihli Zirve’de de tarafların enerji piyasasının istikrarı, ihracatın ve ithalâtın güvenilir olması, Rus enerji sektörünün güvenilirliği, enerji tasarrufunun artırılması konusunda benzer çıkarlara sahip olduğu vurgulanmış ve diyalogun artırılması gerektiği ifade edilmiştir. Bu kapsamda, Moskova’da ya da St. Petersburg’da AB-Rusya Enerji Teknoloji Merkezi kurulması hazırlıkları sürmektedir.

Ekim 2001 Zirvesi’nde ortak Avrupa ekonomi alanı kurulmasının çalışmalarını yürütecek üst düzey bir grup kurulması kararlaştırılmıştır. Yılda iki defa toplanacak olan grubun görevi, taraflar arasında daha yakın işbirliği kurmaktır. Bu kapsamda grup, ortak Avrupa ekonomi alanı kurulması için gereken şartları belirleyecektir.⁶⁸ Ekonomi alanında iki önemli gelişme, Mayıs 2002 Zirvesi’nde

⁶⁶ Yuri Borko, “The European Union’s Common Strategy on Russia: a Russian Review”, ed. Hiski Haukkala & Sergei Medvedev, **The EU Common Strategy on Russia : Learning Grammar of the CFSP**, Helsinki & Berlin, The Finnish Institute of International Affairs & Institut für Europäische Politik , 2001, s. 119-121.

⁶⁷ “Joint Declaration of the EU-Russia Summit on 30/10/2000”, http://www.europa.eu.int/comm/external_relations/russia/summit_30_10_00/statement_en.htm, 20.05.2004, s. 1.

⁶⁸ “Joint Declaration of the EU-Russia Summit on 3/10.2001”, http://www.europa.eu.int/comm/external_relations/russia/summit_10_01/dc_en.htm, 20.05.2004, s.1.

yaşanmıştır. Öncelikle bu Zirve’de AB tarafı, Rusya’yı pazar ekonomisi olarak tanımıştır. Dolayısıyla, Rusya’nın pazar ekonomisi olarak tanınmamasından doğan dezavantajlarının ortadan kalkacağı beklenmektedir. İkinci olarak, Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması’nın ticaretle ilgili anlaşmazlıklarını çözümleyecek anlaşmazlıkların halli mekanizmasında uzlaşmıştır.

Ekim 2001 Zirvesi’nde alınan bir başka karar da, siyasi ve güvenliğe ilişkin konularda işbirliğini artırma kararıdır. Bu kapsamda, Avrupa’da uluslararası güvenliğin artırılması, krizlerin önlenmesi ve yönetimi, silahsızlanma, konvansiyonel silah ihracatı, AGİT, BM, uluslararası terörizmle savaş konuları işbirliği yapılacak ana başlıklar olarak belirlenmiştir. Ayrıca, AB Siyasi ve Güvenlik Komitesi ile Rusya arasında aylık toplantılar yapılması kararlaştırılmıştır. Bu toplantılarda, kriz yönetimi ve krizlerin önlenmesi konularında karşılıklı danışılacaktır. Mayıs 2002 Zirvesi’nde, siyasi diyalogu ve güvenlikle ilgili konulardaki işbirliğini geliştirmek kapsamında, mayınların temizlenmesi, çatışmaların önlenmesi, Bosna Hersek’teki AB polis misyonuna Rusya’nın da katılımı konuları üzerinde durulmuştur.

Kasım 2003 Zirvesi, ilişkilerde dört ortak alanın kurulmasını kararlaştırmıştır. Bu alanlar, ortak ekonomi alanı, ortak özgürlük, güvenlik ve adalet alanı, ortak araştırma, eğitim ve kültür alanı ve ortak dış güvenlik alanı olarak kabul edilmiştir. Ortak ekonomi alanı kurulması konusunda çalışan Üst Düzey Grubun çalışmalarına devam edeceği belirtilmiştir. AB’nin genişlemesinin taraflar arasında yeni bölünmeler yaratmayacak şekilde şekillenmesinin önemine değinilerek, Kasım 2002 Zirvesi’nde Kaliningrad konusunda karar verilen kolaylaştırılmış transit geçiş işlemlerinin bir an önce uygulanmaya başlanması ve hızlı tren projesinin başlatılması konusunda taraflar taahhütte bulunmuşlardır. Ayrıca, Litvanya ile Rusya arasında imzalanan sınır

anlaşmasından duyulan memnuniyete de değinilmiştir. Enerji diyalogunun geliştirilmesi ve Rusya'nın DTÖ'ye üyeliği konusunda AB'nin desteğine devam etmesi hususları da ortak ekonomi alanı içinde yer almıştır. Ortak özgürlük, güvenlik ve adalet alanı kapsamında iki tarafın da vatandaşları arasında yüz yüze kontak sağlanması için vizesiz geçiş olasılığının tartışıldığı uzmanlar düzeyindeki diyalogun devam edeceği öngörülmüştür. Ayrıca, Rusya Federasyonu ile EUROPOL arasında imzalanan anlaşmadan duyulan memnuniyet dile getirilmiştir. Ortak araştırma eğitim ve kültür alanı yaratma amacı kapsamında, 2001 yılında yürürlüğe giren Bilim ve Teknoloji Anlaşması'nın yenilenmesi amaçlanmaktadır. Ortak dış güvenlik alanı kapsamında, tarafların BM'ye uluslararası ilişkilerde merkezi bir rol tanıdığı vurgulanmıştır. Terörizmin her türünün taraflarca kınandığına ve terörizmle savaş için uluslararası işbirliğinin önemine değinilmiştir. Güvenliği de kapsayan siyasi konularda taraflararasındaki mevcut işbirliğinin artırılmasıyla barışın ve istikrarın güçlendirilmesine katkı sağlanacağı belirtilmiştir. Avrupa'da mevcut çatışmaların giderilmesinde ortak çalışmanın önemine değinilmiştir.

21 Mayıs 2004 tarihinde Moskova'da yapılan Zirve'de ise, Rusya'nın DTÖ üyesi olduktan sonra yükleneceği mal ve hizmet ticaretiyle ilgili taahhütleri ele alınmış ve dört ortak alanda işbirliğinin artırılması kararlaştırılmıştır.

Görüldüğü üzere, ekonomi alanında Rusya'nın pazar ekonomisi olarak tanınması ve Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması'ndaki anlaşmazlıkların halli mekanizmasının kurulması yönünde karar alınması dışında, Zirvelerde somut bir adım atılamamıştır. Dört ortak alan kurulması ihtimali, tezin üçüncü bölümünde yer verilen Rusya'nın egemenlik anlayışı nedeniyle mümkün görünmemektedir. İlişkiler, bazı alanlardaki işbirliğiyle sınırlı kalacaktır. Yaşanan tüm olumlu gelişmelerin ve

atılan somut adımların, tarafların karşılıklı bağımlılıklarının olduğu ve AB'nin de uluslararası niteliğinin bulunduğu ekonomi alanında gerçekleşiyor olması çarpıcıdır.

III) STRATEJİK ORTAKLIK VE İLİŞKİLERİN SEYRİ

C) Stratejik Ortaklık Kavramı Temelinde İlişkinin Tanımlanması

3) Stratejik Ortaklık Kavramı

Stratejinin sözlük anlamı “amaca ulaşmak için izlenen yol”dur. Devletlerin dış politika stratejisinden bahsederken, “devletlerin belirli dış politika amaçlarına ulaşmak için yöneldikleri genel politikalar”⁶⁹ kastedilmektedir. Dolayısıyla strateji, amaca ulaşmak için geliştirilir. Pek çok alanda yoğun işbirliğine giden tarafların birbirlerini tamamlayıcı stratejiler izlemeleriyle gelişen⁷⁰ stratejik ortaklık, benzer stratejik hedefleri olan uluslararası aktörlerin söz konusu hedeflere ulaşmak için ortak strateji izlemeleri durumunda kullanılan bir kavramdır.

Marius Vahl⁷¹, AB ile Rusya’nın stratejik ortak olmadıklarını iddia etmekte ve bu iddiasını da tarafların ekonomik ve siyasi asimetrikliğine ve tarafların normatif değerlerinin farklılığına dayandırmaktadır. Vahl’a göre, asimetrik ilişki pek çok alanda görülmektedir. Satın alma gücü paritesi kullanıldığında, AB’nin ekonomisi Rusya’nın ekonomisinden 9 kez daha büyüktür. Diğer yöntemler bu oranı 1’e 20 olarak göstermektedir. Öte yandan nüfusları ve coğrafi büyüklükleri farklıdır. Ayrıca, ticari ilişkilerde de asimetri görülmektedir. AB, Rusya’nın ticaretinin yüzde 40’ını oluştururken, Rusya, AB ticaretinin yüzde 4’üne tekabül etmektedir. Rusya’nın AB’ye hammadde ihraç etmesi, AB’den de tüketim maddeleri ithal etmesi, asimetrik ilişkiyi tamamlamaktadır. Vahl, taraflar arasında siyasi güç olarak da bir dengesizlik olduğunu savunmaktadır. Buna göre, AB’nin ODGP’yi

⁶⁹ Faruk Sönmezoğlu, der., **Uluslararası İlişkiler Sözlüğü**, İstanbul, Der Yayınları, 2000, s. 242.

⁷⁰ Fabrizio Tassinari, “A Riddle Inside an Enigma :Unwrapping the EU-Russia Strategic Partnership”, **The International Spectator**, Volume 1, (2005) s.45.

⁷¹ CEPS-Araştırma Görevlisi.

uygulamadaki başarısızlığı, uluslararası arenada siyasi aktör olmasını engellemektedir. Rusya ise, ekonomik olarak güçsüz de olsa, uluslararası politikada hala güçlüdür.⁷²

Vahl, ekonomik ve siyasi asimetrilerin yanısıra tarafların farklı normatif temellere sahip olmasının taraflar arasında stratejik bir ortaklığın kurulmasına engel teşkil ettiğini savunmaktadır. Vahl'a göre, komünizmin çöküşü ve demokrasiye ve pazar ekonomisine geçiş, Rusya'nın Batılı değerlerle yakınlaşmasını sağladıysa da, Çeçenistan'daki olaylar ve Kosova'daki tutum, bu değerlerin algılanmasında farklılıklar yaşandığını ve siyasi, ekonomik ve toplumsal normların ve değerlerin dış politikaya yansımadağını göstermektedir.⁷³

AB ile Rusya ilişkilerinin işbirliği düzeyinde kalacağı ve stratejik ortaklığa geçemeyeceği bu tezde de iddia edilmektedir. Bununla birlikte, bu çalışmanın dayanak noktası, Vahl'ın yaklaşımından farklıdır. Tez, tarafların öncelikle amaçlarda uzlaşmadığını savunmaktadır. Amaçlarda, egemenlik anlayışında ve bölgeselleşmenin algılanışında farklılıkların yanısıra, AB'nin ortak bir ODGP uygulayamaması nedeniyle de ilişkinin stratejik olamayacağı iddia edilmektedir. Dolayısıyla, Vahl'ın argümanına katılmakla birlikte, argümanı doğrulayacak tezlerde uyushlmamaktadır.

Vahl, stratejik ortaklık için gereken ortak değerlere, ortak çıkara ve karşılıklı anlayışa tarafların eşit güçte olmasını da eklemektedir. Vahl'ın stratejik ortaklıkta aradığı eşitlik prensibinin, İsrail-ABD ilişkileri düşünüldüğünde ve bu iki devletin gerçek anlamda "stratejik ortak" oldukları hatırlandığında, kriter olarak ele almanın

⁷² Marius Vahl, "Just Good Friends? The EU-Russian "Strategic Partnership" and the Northern Dimension", <http://www.ceps.be>, 15.05.2004, s. 5-7.

⁷³ **Idem.**

yanlış olduğu ortaya çıkmaktadır. Vahl'ın AB ile Rusya'nın coğrafi büyüklük açısından farklı olmasını ilişkinin stratejik olamamasının nedeni olan asimetrilere biri olarak sayması, yine İsrail-ABD stratejik ortaklığında çürümektedir. Taraflararası ekonomik ve siyasi asimetrielerin yaşanıyor olmasını da ilişkinin stratejik ortaklığa geçememesinin nedeni olarak gören Vahl'ın bu tezi, Türkiye-KKTC örneğinde iddiasını kaybetmektedir. İsrail-ABD, İngiltere-ABD, Türkiye-KKTC ve Yunanistan-Güney Kıbrıs örneklerinde de görüldüğü üzere, stratejik ortaklığın varlığı için aynı kökenden gelmek ya da etkili lobilerin bulunması önemlidir. AB-Rusya ilişkilerine baktığımızda ise, Rusya'da, AB'nin gerek halk gerekse entellektüeller arasında bilinmediği, AB içinde de Rusya'yla ilişkilerin güçlenmesini isteyen Rus lobisi olmadığı görülmektedir. AB'nin 2004 genişlemesiyle Litvanya ve Estonya bünyesinde Birliğe önemli oranda Rus azınlık dahil olacağı da; Rus azınlık, bulundukları ülkenin yurttaşı olmadığından, Avrupa vatandaşı sayılmayacaktır. Öte yandan, AB'nin geleceğinde ve karar alma mekanizmalarında 2004 genişlemesiyle üye olan ülkelerin ne derece etkin olacağı tartışma konusuysa, bu ülkelerin bir kısmında varolan Rus azınlığın, ilişkiyi stratejik ortaklığa geçirecek lobicilik faaliyetleri yapması beklenemez.

AB-Rusya ilişkilerinin neden stratejik ortaklık olmadığına geçmeden önce, iki hususu hatırlamakta fayda vardır. Öncelikle, AB'nin, Rusya'ya yönelik hazırladığı her dokümanda kullandığı "stratejik ortaklık" terimini, sadece Rusya için kullanmadığı bilinmelidir. Stratejik ortaklık kavramı, AB dokümanlarında, Akdeniz bölgesi, genel anlamda Latin Amerika ve Karayipler, özel anlamda MERCOSUR,

Körfez İşbirliği Konseyi, Kafkaslar, Türkiye, Ukrayna, Hindistan ve Batı Balkanlar için de kullanılmaktadır.⁷⁴

İkinci olarak, stratejilerin başarılı olabilmesi için belirli amaçları belirtmesi, bu amaçlara ulaşmak için hangi araçların nasıl kullanılacağına ilişkin planlar geliştirmesi ve işlerin planlandığı gibi gitmediği durumlarda yapılması gerekenleri içermesi gerekmektedir. Ayrıca, strateji, amaca ulaşmada siyasi aktöre belli bir süreklilik ve esneklik kazandırmalıdır. Zira, küreselleşen dünyamızda, değişmeyen doktrinleri uygulamak mümkün değildir. Sadece bu açıdan bakıldığında, AB-Rusya ilişkilerini temellendirmeye çalışan belgelerin bu esneklikten ve kriz zamanlarını çözecek mekanizmalardan yoksun olduğu görülmektedir.⁷⁵ Dolayısıyla, ilişkiler kağıt üzerinde dahi stratejik değildir.

4) İlişkilerin Stratejik Ortaklığa Geçememesinin Nedenleri

c) Taraflararası Yaklaşım Farklılığı

Tarafların belgelerinden de görüldüğü üzere, her iki taraf da ilişkiyi “stratejik ortaklık” olarak tanımlamaktadır. Taraflararası işbirliğinin artmasından, iki tarafın da çıkar sağlayacağı stratejilerde belirtilmiştir. Orta Dönem Strateji, belgenin taraflararasındaki stratejik ortaklığı geliştirmeyi ve bölünme yaratmayacak şekilde birleşik bir Avrupa yaratmayı amaçladığını ifade etmektedir. Aynı şekilde, Ortak Strateji’de de, taraflararasında stratejik ortaklığın güçlendirilmesinin amaçlandığı belirtilmekte ve Rusya’nın yeni bölünmeler yaratmayan bir Avrupa içinde yer

⁷⁴ De Spiegeleire, “The Implementation ...”, **op.cit.**, s. 111.

⁷⁵ Hiski Haukkala, “The Making of the European Union’s Common Strategy on Russia”, <http://www.upi-fiia.fi...>, **op.cit.**, s. 11-12.

almasının, kıtanın güvenliği için önemli olduğu ifade edilmektedir.⁷⁶ İki taraf da, ilişkinin temelini Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması'na bağlamıştır.

Ortak Strateji ve Orta Dönem Strateji ayrıntılı incelendiğinde, tarafların çıkarlarının birbirinden farklı olduğu görülmektedir. Ortak Strateji, AB'nin Rusya'ya yönelik mevcut politikasının bir tekrarı niteliğindedir. Rusya'nın strateji belgesi ise, Ortak Strateji'ye verilen bir cevaptır. Dolayısıyla, oyunun kuralları, AB tarafından belirlenmiş, Rusya'nın örneği takip etmesi ve görüşlerini bir strateji şeklinde formüle etmesi gerekmiştir.⁷⁷ Her ne kadar kimi çevrelerce, AB stratejisine Rusya'nın bir yanıt vermesinin kendi içinde değerli olduğu düşünülse ve tarafların en azından aynı odada konuştukları şeklinde yorumlansa da⁷⁸, stratejilerdeki farklılıklar, tarafların da ilişkiye ne kadar farklı baktıklarını göstermekte ve ilişkinin neden işbirliği boyutuyla sınırlı kalacağını ve stratejik ortaklığa geçemeyeceğini göstermektedir.

İlk farklılık, stratejik ortaklığın amacına ilişkindir.⁷⁹ Ortak Strateji'de birinci amaç olarak, Rusya'da hukukun üstün olduğu, demokratik, istikrarlı ve çoğulcu bir düzen ile pazar ekonomisi yaratmak sayılmıştır. İkinci amaç ise, Avrupa istikrarını sağlamak, küresel güvenliğin teşvik edilmesi ve kıtadaki ortak tehditlerin işbirliği içerisinde bertaraf edilmesidir. Ortak Strateji'de yer alan amaçlara ek olarak, Strateji'de belirtilen “temel amaçlar”, “faaliyet alanları” ve “özel konulu girişimler” de göz önüne alındığında; AB için, stratejik ortaklığın, Rusya'nın dönüşümünü sağlayacak bir araç olarak algılandığı görülmektedir. İşleyen bir pazar ekonomisine sahip, hukukun üstünlüğünün tanındığı, demokratik, istikrarlı, çoğulcu ve açık bir

⁷⁶ Vahl, *op.cit.*, s. 2.

⁷⁷ Timofei Bordachev, “Strategy and Strategies”, ed. Arkady Moshes, *Rethinking the Respective Strategies of Russia and the European Union*, <http://www.carnegie.ru>, s. 37.

⁷⁸ Gowan, *op.cit.*, s. 11-13.

⁷⁹ Hiski Haukkala, “Two Reluctant Regionalizers? The European Union and Russia in Europe's North”, <http://www.upi-fiia.fi>, 23.04.2004, s.7.

Rusya yaratmak amaçlanmaktadır. AB, Rusya'nın Avrupa normlarını ve değerlerini kabul etmesi ve bu yolla Rusya'nın içsel dönüşümünü gerçekleştirmesini istemektedir. Bu, Birlik için hem ekonomik avantaj sağlayacak, hem de güvenlik konusunda olabilecek tehditleri ortadan kaldıracaktır. Dolayısıyla, AB açısından stratejik ortaklık, Rusya'nın geçiş dönemini desteklemek anlamına gelmekte ve ortak değerler yaratmayı hedeflemektedir.

Buna karşılık Rusya'nın stratejik ortaklık kavramından anladığı tamamen farklıdır. Moskova'nın stratejisi, ortak değerlere değinmemektedir. Bunun yerine, güç dengesi merkeze oturtulmakta ve jeopolitik çıkar, ortak değerlerden daha önemli kılınmaktadır. Rusya, AB'yi Avrupa'daki ABD nüfuzunu dengeleyecek bir aktör olarak görmektedir. Dolayısıyla, AB'yle artan bir benzerlik yaratmaktan çok, Rusya, uluslararası sistemdeki ABD'nin hegemonyasını azaltmayı ve Rusya'nın manevra kabiliyetini artırmayı amaçlamaktadır.⁸⁰ Nitekim, Strateji'nin amacı uluslararası hukuka ve güç kullanmamaya dayalı ortak çabalarla, Avrupa'daki yerel çatışmaları önleyerek, Avrupa'yı ve tüm dünyayı ilgilendiren konularda Avrupa Birliği ile Rusya arasında ortaklığı tesis etmek ve güçlendirmek olarak belirtilmiştir. Ayrıca, 21. Yüzyılın küresel toplumunda, AB'nin ve Rusya'nın konumunu dengelemeyi ve herhangi bir bölünmeye sebep olmayacak şekilde, birleşik bir Avrupa yaratmayı amaçlamaktadır. Görüldüğü üzere, temelde iki belgenin de Avrupa'da yeni bölünmelere sebep olmamayı amaçladığı görülmektedir. Bununla birlikte, AB Rusya'nın reformasyonunu sağlamak ve ortak değerler yaratmayı ön plana alarak, Rusya'yı sisteme entegre etmek istemektedir. Rusya ise, ABD'nin tek kutuplu hegemonyasının yaşandığı sistemi çok kutupluluğa çevirerek kendini baş aktörlerden

⁸⁰ **Ibid.**, s.8.

biri görmek, bunu yaparken de AB'nin imkanlarını ve potansiyelini kullanmak istemektedir.

Ortak değerler konusu, başka bir deyişle, Rusya'nın pazar ekonomisine ve demokrasiye geçişi problemi, Rusya'nın stratejisinde yer almamakta, AB'nin stratejisinde ise ilk sırada yerini almaktadır. Bununla birlikte, iki doküman da Rusya'nın geçiş dönemine değinmektedir. Ortak Strateji, AB'nin, Rusya'nın geçiş sürecine katkısından ve yardımından bahsederken, Orta Dönem Strateji, adil rekabete dayalı sosyal pazar ekonomisinin ve demokratik bir devletin oluşumunda, AB'nin ekonomik potansiyelinden ve tecrübesinden faydalanmak ifadesini kullanmaktadır. Dolayısıyla, AB'nin yaklaşımı yardım veren ve yardım alana⁸¹ dayanırken, Rusya ilişkiye eşit ortak gözüyle bakmaktadır.

Orta Dönem Strateji'de, Rusya'nın yardımdan memnuniyet duyacağı alanlar olmakla birlikte, Rusya kendini yardım dilenen ya da AB stratejisinin bir nesnesi olarak görmemektedir. Dolayısıyla, stratejinin yaptığı vurgu, Rusya'nın bir dünya gücü olduğu ve AB'ye üyelikle ilgili hiçbir çıkarı olmadığı yönündedir. Rusya, büyük, kendine özgü ve bağımsız şekilde, uluslararası arenadaki ana oyuncularından biri olmak, kendi işlerinde kendi politikasını izlemek ve uluslararası camiada da bir referans ve önemli bir alan olarak algılanmak istemektedir. Nitekim, Orta Dönem Strateji, Rusya'nın en büyük BDT ülkesi ve bir Avrasya ülkesi olması statüsünün ve avantajlarının bilincinde olarak, iç ve dış politikasını tanımlamada ve yönlendirmede özgürlüğünü koruması gerektiğini belirtmiştir. Ortak Strateji ise Rusya'yı Avrupa'nın güvenliğini ve istikrarını sağlamada önemli bir ortak olarak tanımlamaktadır.

⁸¹ Borko, **op.cit.**, s. 131-132.

Orta Dönem Strateji'den de anlaşılacağı üzere; Rusya'nın amacı, Rusya'nın sosyal oryantasyonlu pazar ekonomisine sahip ve hukuk kurallarına uygun yönetilen demokratik bir ülke yaratma hedefine ulaşmakta, AB'nin ekonomik potansiyelini ve yönetim tecrübesini kullanmaktır. Orta Dönem Strateji'de Rusya'nın AB potansiyelinden yararlanacağı, bununla birlikte Rusya'nın da AB'yi destekleyeceği ifade edilmiştir. Bu destek şu alanlarda olabilecektir: Karşılıklı ticaret ve yatırım imkanları nedeniyle üye devletlerdeki işsizlik sorununa çözüm bulmak ve ekonomik gelişmeye katkıda bulunmak, AB'nin petrol ve doğalgaz ihtiyacını karşılamak, AR-GE'de işbirliği yapmak, altyapı ağının geliştirilmesinde Rusya'ya da rol vermek, Euro bölgesine Rusya'nın da katılımını sağlamak ve uzay çalışmalarında işbirliği yapmak.⁸² Böylece, ilişkide karşılıklı çıkarın varolduğu vurgulanmak istenmiştir.

AB'nin hazırladığı Ortak Strateji'nin uzun dönemli amacı, Rusya'nın ortak Avrupa ekonomik ve sosyal alanına entegrasyonunu sağlamaktır. Orta Dönem Strateji'de ise amaç olarak, Rus ihraç mallarına AB pazarlarını açmak, ticaretteki ayrımcı kuralları kaldırmak, yatırımları artırmak, AB'nin genişlemesi ve tek paraya geçiş sürecinde Rusya'nın çıkarlarını korumaya devam etmek sıralanmıştır. Rusya, BDT ülkeleriyle bütünleşmesinde AB'nin tecrübesinden yararlanmak istemektedir.⁸³

Rusya, ilk defa bu Strateji'de açıkça, AB'ye üye olmayacağı yönünde açıklama yapmıştır. Rusya, çok kutuplu bir sistemin oluşturulmasını hedeflemekte ve bu kapsamda, Amerikan hegemonyasını dengelemek için AB potansiyelini kullanmak istemektedir. Strateji, ABD'nin ve NATO'nun kıtadaki hakimiyetini sona erdirmeden ve ABD ve NATO'yu Avrupa'dan izole etmeden kıtanın güvenliğinin Avrupalılarca sağlanmasını öngörmüştür. Bu kapsamda, Avrupa'daki NATO

⁸² **Ibid.**, s. 132.

⁸³ **Ibid.**, s.137-138.

merkezli yapıyı dengeleyecek şekilde, güvenlik alanında, AB-Rusya arasında işbirliğini geliştirmek önerilmiştir.⁸⁴ AB'nin gelişmekte olan savunma boyutuna Rusya'nın yaklaşımının belirlenmesi, BAB ile siyasi ve askeri diyalogun geliştirilmesi ve ticaret, yatırım, bölgelerarası ve sınır ötesi işbirliği için sağlam bir temel oluşturulması amacıyla şu alanlarda işbirliği yapılması gerektiği ifade edilmiştir: Ekonomik ve yasal altyapının kurulması, çevrenin korunması, halk sağlığı, eğitim ve bilim konularında işbirliği, organize suçla ve terörle mücadele, uluslararası organizasyonlarda, gerektiğinde, tarafların konumlarının istişare ve koordinasyon doğrultusunda oluşturulması, Orta Dönem Strateji'nin işbirliği öngördüğü alanlardır.

Her ne kadar iki stratejide de açıkça belirtilmese de, AB'nin gözünde ortaklığın şarta bağlı olması, Rusya'da rahatsızlık yaratmaktadır. AB, Rusya'nın demokrasiye ve pazar ekonomisine geçişini Avrupa'nın güvenliği ve istikrarı için elzem görmektedir. Bu nedenle, demokrasinin, hukukun üstünlüğünün ve kamu kurumlarının güçlendirilmesi, ilk öncelik olarak sayılmıştır. Bu durum, stratejik ortaklığın kaderinin, Rusya'nın ekonomik ve siyasi reformlarına bağlı olması demektir ki, bu da Rusya tarafından kabul edilemez özellik taşır.⁸⁵

Taraflararasındaki ikinci farklılık, AB ve Rusya'nın yetkinin paylaşımı konusundaki farklı tutumlarıdır.⁸⁶ AB, yetki terkinin de içeren derinleşmiş entegrasyonu savunmaktadır. Ortak değerlere sahip olmak amaçlandığından, Rusya, AB normlar sistemini kabul edecektir. Ancak, bu normları Birlik belirleyecek, kuralların hazırlık safhasına Rusya karışamayacaktır. Avrupa Ekonomik Alanı

⁸⁴ Gower, "Russia and the European Union", **op.cit.**, s. 69.

⁸⁵ Borko, **op.cit.**, s. 132.

⁸⁶ Haukkala, "Two Reluctant Regionalizers?.....", **op.cit.**, s.8.

kapsamındaki ülkeler ile Birliğin ilişkisinde, nasıl ki, bu ülkeler mevzuat taslağının oluşturulmasından önceki safhaya katılıp, sonunda ortaya çıkan tüm müktesebatı kabul ediyorlarsa⁸⁷, Rusya'dan da, ortak Avrupa ekonomi alanı bağlamındaki mevzuat için aynı tutum beklenmektedir.

Rusya ise yetki paylaşımına sıcak bakmamaktadır. Yetkinin terk edilemeyeceği yaklaşımına dayanan devlet merkezli görüş, Rusya'da hakimdir. Bu durum Orta Dönem Strateji'de şu şekilde ifade edilmiştir: “İki kıtada yerleşik bir dünya gücü olarak Rusya, iç ve dış politikalarında karar almakta ve uygulamadaki özgürlüğünü, Avrasya ülkesi ve en büyük BDT ülkesi olmasının avantajlarını ve uluslararası kuruluşlardaki bağımsız tutumunu korumalıdır”.⁸⁸ Rusya'nın isteği, ülkenin ekonomik modernizasyonunda ve Rusya'nın dünyadaki konumunu güçlendirmekte AB'yi bir araç olarak kullanmaktır. Dolayısıyla, en geniş işbirliği şekli dahi Rusya'nın egemenliğine zarar vermemeli ve Rusya'nın içişlerine karışılmasına imkan tanımamalıdır.⁸⁹ Rusya'nın Çeçenistan konusundaki tepkilere sert yanıt vermesinin ve Çeçenistan sorununun iç mesele olduğunu iddia etmesinin de nedeni budur. Bu tip müdahalelerin Rusya'nın bütünlüğüne zarar verme amaçlı olduğu düşünüldüğünden, Rusya'nın, AB'nin istediği şekilde bir ortak Avrupa ekonomi alanı kurulmasına karşı çıkacağı bilinmektedir. Oysa ki, Birlik penceresinden bakıldığında, Westphalia tipi egemenlik anlayışı ve diğer ülkelerin içişlerine müdahil olmama prensibi yerini uluslarüstülüğe, insani müdahaleye ve terkedilmiş ya da paylaşılmış yetki anlayışına bıraktığı görülmektedir.⁹⁰

⁸⁷ Bordachev, **op.cit.**, s.52.

⁸⁸ Haukkala, “Two Reluctant Regionalizers?.....”, **op.cit.**, s.8-9.

⁸⁹ Bordachev, **op.cit.**, s.31.

⁹⁰ Vahl, **op.cit.**, s.7.

Üçüncü farklılık, tarafların küreselleşmeyi ve bölgeselleşmeyi yorumlamalarında görülmektedir. AB, küreselleşmeyi günümüz uluslararası sisteminin bir özelliği olarak görmekte, bölgeselleşmeyi de küreselleşmenin bir parçası olarak algılamaktadır. Bu kapsamda, bölgeselleşme, Avrupa entegrasyonunun daha ileri gitmesi açısından önemli ve yararlı bir yaklaşım olarak yorumlanmaktadır. Öte yandan, Rusya, küreselleşmeyi uluslararası sistemde ABD hegemonyasının bir aracı ve dünyadaki bir avuç gelişmiş ve zengin ülkenin çıkarına olan bir sistem olarak görmektedir. Ayrıca, küreselleşmenin Rusya'nın ülkesel bütünlüğünü olumsuz yönde etkilediği düşünülmektedir. Bölgeselleşme de Rusya tarafından olumlu karşılanmamaktadır. Bölgeselleşme küresel ağa eklenmek için atılan bilinçli bir adım olarak algılanmakta, Sovyet alanının parçalanmasının bir aracı olarak görülmektedir. Dolayısıyla, AB ile bölgelerarası işbirliğini ileriye götürmesi algılama farklılıkları nedeniyle mümkün görünmemektedir. Bölgeselleşmenin merkezi gücü erozyona uğrattığı şeklinde özetlenebilecek bu olumsuz yorum, Rus bölgelerin kendi çıkarlarını korumak için merkezin aleyhine olacak şekilde otonomi ve hatta bağımsızlık peşinde koşacağı sonucuna varmaktadır. Bu yorumun, yabancı ülkelerle ilişkilendirilen kısmı ise şudur: Doğal kaynaklar açısından zengin olan Rusya'dan ekonomik kazançlar sağlamak için yabancı ülkelerin bölgeleri kışkırtacağı ve böylece kendi dış politikalarının pasif nesneleri haline getireceğinden kuşkulaniılmaktadır. Bununla birlikte, bölgeselleşmeyi Rusya için olumlu olarak algılayanlar da vardır. Bu yorum, özellikle bölgeler düzeyinde yapılmakta, bölgeselleşme tehdit olarak görülmemekte, aksine, sınır ötesi işbirliği, Rus bölgelerinin mevcut problemlerini çözmek için fırsat olarak görülmektedir. Dolayısıyla, bölgeselleşmenin algılanmasında, uluslararası sistemi jeoekonomik

açından yorumlayan bölgeler ile jeopolitik açıdan yorumlayan merkez arasında çatışma yaşanmaktadır.⁹¹

d) Ortak Dış ve Güvenlik Politikasındaki “Ortak”lık Sorunu

1992’de Maastricht Antlaşması’yla kurulan ODGP’nin başarılı olduğunu söylemek mümkün değildir. ODGP’nin başarısızlığının nedenlerinden biri, Maastricht Antlaşması’yla getirilen “sütunlu yapı”dır. Başka bir deyişle, ekonomi alanındaki bütünleşmenin uluslarüstü, adalet ve içişleri ile dış ve güvenlik boyutunun uluslararası yapıda olması, AB’nin dış politikada birlik olamaması sonucunu doğurmaktadır. AB’nin kompleks yapısı, AB’yle siyasi konularda muhatap olmak isteyen Rusya’ya klasik ‘Kissinger sorusu’nu hatırlatmaktadır: Kimi arayalım? Başta Komisyon Başkanı Romano Prodi olmak üzere, dış ilişkilerden sorumlu Komiser Chris Patten, ODGP Yüksek Temsilcisi Javier Solana ve AB dönem başkanlığını yürüten ülkenin dışişleri bakanı siyasi konularda muhatap alınabilecek isimlerdir. Moskova özellikle, ikili ilişkiler geliştirmediği üye ülkelerin dönem başkanlığını devraldığı zamanlarda ilişkilerde zorluk yaşamaktadır.⁹²

Öte yandan, söz konusu “sütunlu yapı”yı yaratan da yine üye ülkelerdir. ODGP’de “birlik” olamamalarının ve ilişkilerin uluslararası düzeyde kalmasının nedeni, bu alanda üye ülkelerin yetkilerini terketmek istememeleridir. Birliğin her genişlemesi, farklı yapıdaki ülkeleri biraraya getirmektedir. Yeni üye olan her ülke, farklı bölgeye mensup olup, farklı ulusal çıkarlara sahiptir. Birlik içerisinde ortak bir “Avrupalı kimliği” olamadığı için de, her üye devlet kendi ulusal çıkarlarına uygun

⁹¹ Haukkala, “Two Reluctant Regionalizers?....”, **op.cit.**, s.9-10.

⁹² Gowan, **op.cit.**, s. 6.

dış politika yürütülmesini istemekte, dolayısıyla ortak siyasi irade oluşamamaktadır.

Üye ülkelerin ulusal çıkarlarını yansıtan dış politika öncelikleri, her üye ülkenin Konsey Başkanlığını devraldığı anda hazırladığı çalışma planında ayrıntılı şekilde ortaya çıkar. Başkanlığı devralan her bir üye devlet, kendi önceliklerine göre gündem oluşturmaktadır. ODGP konularında Komisyon'un yetkili olmaması ve Komisyon'u yetkisiz kılma eğilimi nedeniyle de ODGP başarılı olamamaktadır. Üye devletlerin Komisyon'a bu konuda yetki devretmemeleri, ODGP bünyesindeki olayları kendi pencerelerinden bakmalarına dolayısıyla da kendi ulusal çıkarlarına göre hareket etmelerine neden olmaktadır.⁹³

ODGP'nin uluslararası yapısı, Birlik içinde ortak "Avrupalı kimliği"nin olmaması ve üye devletlerin ulusal çıkar peşinde koşmaları nedeniyle, AB'de, Birliğin dış politika önceliklerinin belirlenmesinde etkili olan bir "kuzey-güney" bölünmesi vardır. Güney ülkeleri, Akdeniz, Ortadoğu ve Afrika'ya önem verirken, kuzey ülkeleri Rusya ve Kuzey Avrupa'yla ilgilenmektedirler. Örneğin, AB'nin Akdeniz ülkelerine yönelik politikası, İspanya'nın dönem başkanı olduğu yıl, Barselona Süreci'yle başlatılmış, Finlandiya'nın dönem başkanlığını elinde tuttuğu yıl ise Kuzey Boyutu geliştirilmiştir.

Kuzey Boyutu kavramını ortaya atan Finli politikacılar, kendi değerlerinin ve politika önceliklerinin AB platformuna taşınmasını, "Rusya-Batı" ilişkilerinin daha istikrarlı bir yapıda görülmesini ve kuzey bölgesinin önemini kavranmasını amaçlamışlardır.⁹⁴ Her ne kadar, Rusya'nın önemi konusunda temel bir uzlaşma

⁹³ Pinder, **op.cit.**, s. 108.

⁹⁴ Clive Archer, "EU and the Common Strategy to Russia: A Bridge too Far?", ed. Graeme Herd, EU Enlargement in the North: Security Dynamics in Nordic-Baltic-EU-Russian Relations into the New Century, <http://www.esrc.ac.uk>, 11.02.2004, s.11.

varsa da, üye devletler Rusya hakkındaki AB önceliklerinin tespitinde anlaşamamaktadırlar.⁹⁵

Üye ülkelerin stratejik ve taktik kararlarını birbirinden ayırmak için buldukları nitelikli oyçokluğu yöntemiyle, stratejik kararları oybirliğiyle, taktik kararları ise nitelikli oyçokluğuyla almaları kararlaştırılmıştır. Bununla birlikte, üye devletler oybirliğiyle karar alacakları ortak stratejilerin formulasyon aşamasında, nitelikli oyçokluğu kararlarının alınması sırasında ellerinin bağlanmaması için stratejiyi geniş çizmişlerdir. Bu durum Rusya için hazırlanan Ortak Strateji’de de görülmektedir.⁹⁶ Ortak Strateji’nin uygulanmasının, Konsey dönem başkanlığını devralan üye ülkelerin hazırlayacakları programlarla yapılması kararlaştırılmıştır. Başka bir deyişle, ortak stratejilerin hazırlanışında noel ağacı yaklaşımı benimsenmiştir.⁹⁷ Ağacın yapısı yani stratejinin genel ilkeleri, ortak stratejide belirtilmiş, süslemeler her bir üye devlet tarafından yapılmıştır. Bunun sonucunda da Rusya’yla ilişkilerin artmasının önemine inanan kuzey ülkelerinin dönem başkanlığı sırasında süslemeler artmıştır. Örneğin, Finlandiya Kuzey Boyutu kavramını, İsveç medyanın özgürlüğünün önemini eklemiştir. Rusya’yla ilişkilere özel önem veren ülkeler, çok ayrıntılı programlar hazırlarken, diğerleri öncekileri kopyalamışlardır. Dolayısıyla, Yüksek Temsilci Javier Solana’nın da dediği gibi, başkanlıkların çalışma planları çok az dikkat sarfedilen rutin alıştırmalar gibidir.⁹⁸

Ocak 2001’de, Javier Solana tarafından hazırlanan gizli bir rapor, halka açık

⁹⁵ Hiski Haukkala, “Comment: National Interests versus Solidarity Towards Common Policies”, ed. Hanna Ojanen, *The Northern Dimension : Fuel for the EU?*, www.upi-fia.fi/northerndimension/CFSP12_2.pdf, s. 109.

⁹⁶ De Spiegeleire, “The Implementation...”, *op.cit.*, s. 106.

⁹⁷ Haukkala, “The Making of the”, ed. Hiski Haukkala & Sergei Medvedev, *op.cit.*, s.50.

⁹⁸ Hiski Haukkala, “What Went Right with the EU’s Common Strategy on Russia?”, ed. Arkady Moshes, *Rethinking the Respective Strategies of Russia and the European Union*, <http://www.carnegie.ru>, s. 84-86.

hale getirilmiştir. Bu raporda Solana, ortak strateji kavramının performansını değerlendirmiş ve stratejilerin, uluslararası ilişkilerde Birliğin daha güçlü ve daha etkin olmasına katkısı olmadığını belirtmiştir. Solana, bunun nedenini, stratejilerin gizli niteliğinin olmamasına ve her bir strateji belgesinin kabul ediliş şekline bağlamaktaydı. Solana'ya göre, ortak stratejilerin halka mal olması, kavramın uygulanılabilirliğini sınırlamaktaydı. Ayrıca, stratejilerin kabul ediliş şekli, üye devletlerin ulusal çıkarlarını stratejiye enjekte etmelerine yol açmıştır. Dolayısıyla, önceliklerin, ikincil önemdeki konulardan ayrılmadığı en düşük paydada buluşmaya sebebiyet vermiştir.⁹⁹

Üye devletlerin ODGP öncelikleri konusunda anlaşamamalarının bir başka boyutu, fonların kullanımıyla ilgilidir. Her genişleme farklı öncelikleri olan ülkelerin Birliğe üye olmasını sağladığından, yeni üyeler, ulusal çıkarlarına göre şekillenmiş dış politika tercihleri doğrultusunda, AB fonlarının kullanılmasını istemektedirler. Bu durum, Rusya'ya tahsis edilecek mali yardımın miktarında da kendini göstermektedir.¹⁰⁰ Ortak Strateji'nin hazırlanış aşamasında İspanya'nın fonlara ilişkin kaygılarına bir önceki bölümde değinilmişti. TEPESA'nın bir araştırmasına göre, güney ülkeleri Kuzey Boyutu'nun varlığını kendi ulusal çıkarları için tehdit olarak görmektedir. Birliğin 2004 genişlemesi de, Birliğin doğuya yönelmesini ve bu kapsamda Beyaz Rusya, Moldova ve Ukrayna'ya önem verilmesi sonucunu doğuracaktır. Nitekim, Polonya, Birliğin doğu boyutunun gelişmesinde çok isteklidir.¹⁰¹

Birliğin, ortak bir dış politika izlemesindeki başarısızlığı, Rusya'yı Birlik

⁹⁹ **Idem.**

¹⁰⁰ Haukkala, "Comment: ...", **op.cit.**, s. 109.

¹⁰¹ Haukkala, "What Went Right..", **op.cit.**, s. 82.

içindeki büyük ülkelerle ikili ilişki kurmaya itmektedir. Bu kapsamda, Rusya, Almanya ve Fransa ile üçlü zirveler gerçekleştirmeyi önermiştir. Rusya, Almanya'yla olan ilişkilerini anahtar konumda görmektedir. Almanya'nın jeopolitik durumu, büyüklüğü, ekonomik ve askeri potansiyeline ek olarak, Rusya'nın en önemli ticari ortağı olduğu göz önüne alındığında, Almanya, Rusya için çok önemlidir. Özellikle Yeltsin ile Helmut Kohl arasındaki dostluk, ilişkilerin seyrini de belirlemiş, zamanın Rusya'daki Alman büyükelçisi, "Yeni Avrupa'nın kuruluşunda Almanya'nın Rusya'nın bir numaralı avukatı olduğunu" ifade etmiştir.¹⁰² Putin'in KGB kariyerinin önemli bir kısmını Doğu Almanya'da yapmış olması, ikili ilişkileri Putin sonrası dönemde farklı bir seviyeye getirmiştir. Rusya, AB'yle olan stratejik ortaklığın geliştirilmesinde Almanya'yı anahtar ülke olarak görmektedir. Nitekim, Nisan 2002'de, Putin'in Almanya'daki konuşmasında sarfettiği "Rusya-Almanya ilişkilerini, Rusya-AB ilişkilerinin ötesinde görmek imkansızdır. Almanya, Avrupa entegrasyonunun merkezlerindendir. Rusya-AB ilişkilerinin geliştirilmesi, kaçınılmaz olarak ikili ilişkileri de geliştirmektedir." ifadesi Almanya'nın anahtar ülke konumunu Rusya açısından gözler önüne sermektedir.¹⁰³

B) Geniş Avrupa içinde Rusya'nın Yeri

AB'nin Rusya'yla ilişkilerinin başlamasında ve gelişiminde Almanya ve Finlandiya gibi bazı üye ülkelerin etkisi olsa da, Soğuk Savaş'ın bitmesinin ardından ortaya çıkan yeni uluslararası konjonktürde, siyasi olaylara karşı tek bir pozisyon belirlemek önem taşımıştır. Rusya'yla ilişkiler de, Sovyetler Birliği'nin dağılmasının

¹⁰² Robert H. Donaldson & Joseph L. Negee, **The Foreign Policy of Russia-Changing Systems, Enduring Interests**, 2. B., New York, M.E. Sharpe, 1998, s. 227.

¹⁰³ Mark Smith, "Russia and the West Since 11 September 2001", <http://www.csrc.ac.uk/pdfs/OB89-mas.pdf>, 23.05.2004, s. 9-10.

ardından ortaya çıkan ve Sovyetler Birliği'nin ardılı kabul edilen Rusya Federasyonu'nun yeni bir tehdit haline gelmesine fırsat bırakmadan, sisteme entegre etmek için ortak bir politika belirlemek ihtiyacından ortaya çıkmıştır. Hem AB'nin, hem de Rusya'nın dokümanlarından Rusya'nın AB'ye üyeliğinin söz konusu olmadığı açıkça görülmektedir. Öyleyse, Avrupa'da Rusya'nın yeri ne olacaktır?

AB'nin Rusya'ya yönelik politikası, Rusya'yı dışlamak ile içeri çekmek arasındaki doğru yeri bulmak üzerine kuruludur. Rusya, üyelik için çok sorunlu ve çok büyüktür. Ancak aynı zamanda çok büyük bir ekonomik potansiyel ve önemli bir siyasi güçtür. Bu durumda, Rusya'nın kıtadaki istikrarı tehlikeye atmayacak şekilde dışarıda tutulması¹⁰⁴ ve özellikle 2004 genişlemesinden sonra, Rusya'nın izole edilmediğinin çeşitli vesilelerle vurgulanması gerekmektedir. AB'nin Rusya politikasını, AB'nin 2002 yılında oluşturulan “komşuluk politikası” (*European Neighbourhood Policy*) ve “geniş Avrupa” içerisinde görmek doğru olacaktır.

Aralık 2002 Kopenhag Zirvesi'nde, 2004 genişlemesinin Birliğe, ortak değerler temelinde komşularıyla ilişkilerini geliştirme fırsatı yarattığını belirtilmiştir. Zirve, Birliğin, Avrupa'da yeni bölünmelere neden olmayacak şekilde genişleme ve AB'nin komşularında istikrarı ve refahı teşvik etme kararlılığını vurgulamıştır. Bu kapsamda, genişlemenin Rusya'yla ilişkileri güçlendireceği belirtilmiş ve Ukrayna, Beyaz Rusya, Moldova ve Güney Akdeniz ülkeleriyle ticareti, sürdürülebilir kalkınmayı ve reformu teşvik edecek uzun dönemli bir yaklaşıma dayalı ilişkilerin kurulması çağrısında bulunulmuştur. Ayrıca, Zirve, “istikrar ve katılım süreci” kapsamında, Batı Balkanlar'ın Avrupa perspektifini de teyit etmiştir.¹⁰⁵

¹⁰⁴ Haukkala, “Two Reluctant Regionalizers?...”, **op.cit.**, s.6.

¹⁰⁵ “Communication from the Commission to the Council and the European Parliament”, http://europa.eu.int/comm/world/enp/pdf/com03_104_en.pdf, 23.05.2004, s.4.

Bu çerçevede, Avrupa Komisyonu 11 Mart 2003 tarihinde, Birliğe üyelik perspektifi bulunmayan ancak 2004 genişlemesiyle Birlik’le sınır komşusu olacak olan Rusya’yla, Batı Bağımsız Devletler Topluluğu’yla ve Güney Akdeniz ülkeleriyle ilişkilerini yeni bir çerçeveye oturtmak için bir tebliğ yayımlamıştır. Bu tebliğde, AB’nin komşularıyla istikrara, refaha ve yakın komşuluk ilişkilerine dayalı bir ortaklık geliştirmeyi amaçladığı belirtilmektedir. Bu kapsamda, tüm komşuların, AB’nin iç pazarından yararlanmasına imkan sağlanacaktır. Bu, malların, hizmetlerin, kişilerin ve sermayenin serbest dolaşımının sağlanmasıyla pekiştirilecektir. Komisyon Başkanı Prodi, genişlemeyle yeni bölünmeler yaratmak yerine, AB ile “dostluk halkası”ndaki ülkeler arasında derinleştirilmiş entegrasyonun, karşılıklı siyasi, ekonomik ve kültürel dinamizmi artıracaklarını ifade ederek AB’nin komşuluk politikasını özetlemiştir. Dış ilişkilerden sorumlu Komisyon üyesi Chris Patten de, geçen on yıl boyunca AB’nin en başarılı dış politika aracının, Birliğe üyelik olduğunu ancak bu durumun sürdürülebilir olmadığını belirtmiştir. Gelecek on yıl için, genişlemiş Avrupa içinde yaratılan istikrarın, güvenliğin ve refahın ihraç edilmesi için yeni yöntemler bulunması gerektiğini eklemiş ve Birliğin komşularıyla ilişkilerinde daha açık bir vizyona sahip olmasıyla ilk adımın atılabileceğini dile getirmiştir.¹⁰⁶

Tebliğ, entegrasyonun ve serbestleşmenin ilerleyerek ve yavaş yavaş uygulanması için bazı tedbirler öngörmektedir. Bu tedbirler şunlardır¹⁰⁷: iç pazarın ve düzenleyici yapıların genişletilmesi, tercihli ticaret ilişkileri ve pazarların açılması, yasal göç ve kişilerin dolaşımı, ortak güvenlik tehditleriyle mücadelede

¹⁰⁶ “Wider Europe-Neighbourhood-proposed new framework for relations with the EU’s Eastern and Southern Neighbours”, http://www.europa.eu.int/comm/world/enp/news/11032003_en.htm, 19.05.2004, s. 1.

¹⁰⁷ *Ibid.*, s. 2.

yoğunlaşmış işbirliği, çatışmaların önlenmesi ve kriz yönetiminde AB'nin politik katılımının artırılması, insan hakları ve kültür konularında işbirliğinin artırılması ve karşılıklı anlayışın geliştirilmesi, ulaşım, enerji ve telekomünikasyon ağlarının entegrasyonu, yatırımların teşviki ve korunması için yeni araçlar, küresel ticaret sistemiyle entegrasyon için destek sağlanması, ihtiyaçlara daha iyi cevap verecek geliştirilmiş yardım düzeni, yeni mali kaynaklar.

Avrupa komşuluk politikası, genişleyen AB ile komşuları arasında yeni bölünmelerin yaratılmasının engellenmesini ve siyasi ve ekonomik alanlarda ve güvenlik konularında işbirliğini artırarak, komşuların AB faaliyetlerine katılımını amaçlamaktadır. Avrupa komşuluk politikası, Birliğe üyeliği içermemektedir. Bunun yerine, ortak değerlere karşılıklı saygı üzerine kurulu özel bir ilişki kurmayı hedeflemektedir. Hukukun üstünlüğü, iyi yönetim, azınlık hakları da dahil olmak üzere insan haklarına saygı, iyi komşuluk ilişkilerinin teşviki, sürdürülebilir kalkınma ve pazar ekonomisi ilkeleri, ortak değerleri oluşturacaktır. Komşuluk politikasında öncelikler belirlenecek ve ticaret, adalet ve içişleri, enerji, ulaştırma, bilgi toplumu, çevre, araştırma ve sosyal politika alanlarında özel konulu girişimleri içeren eylem planları hazırlanacaktır.¹⁰⁸ Eylem planlarının, her ülkeyle mevcut ilişkilere bağlı olarak farklılaşması öngörülmektedir.

1 Temmuz 2003 tarihinde Komisyon, komşuluk politikasını geliştirmek için yeni bir belge kabul etmiştir. Bu belge, komşuluk politikasının geliştirilmesi için gereken mali kaynakları iki aşamada düzenlemektedir. Buna göre, 2004-2006 yılları arasında, sınır aşan işbirliği için kullanılan PHARE, TACIS, CARDS ve MEDA programları komşuluk programları için de kullanılacaktır. Komisyon, bunun için 955

¹⁰⁸ “What is the European Neighbourhood Policy (ENP)?”, http://www.europa.eu.int/comm/world/enp/policy_en.htm, 18.05.2004, s. 1.

milyon Euro tahsis edilmesini öngörmektedir. 2007'den sonra ise, yeni bir komşuluk yöntemi yaratılmasını önermektedir. Temmuz 2003 tarihli doküman, işbirliğinin daha ileri götürülmesi için dört temel amaç tanımlamaktadır¹⁰⁹: sınır alanlarında ekonomik ve sosyal kalkınmayı teşvik etmek, çevre, halk sağlığı, organize suçla mücadele konularında ortak tehditlere çözüm bulmak için birlikte çalışmak, etkin ve güvenli sınırları tesis etmek, yerel ve bireysel kontakların kurulmasını sağlamak.

Komşuluk politikasıyla, genişlemiş Avrupa ile doğu ve güney komşularının siyasi ve ekonomik ilişkilerini geliştirmek amaçlanmaktadır. Siyasi, kurumsal ve ekonomik reformların etkin uygulanması ve ortak değerlerin gösterilmesinde somut ilerlemeler karşılığında; tüm komşu ülkeler AB iç pazarının imkanlarından yararlanacakları gibi, karşılıklı çıkar alanlarında ileri işbirliği düzeyleri yaratılacaktır. İşbirliğinde ilerlemeler kaydedildikçe, mallar, hizmetler, kişiler ve sermaye serbest dolaşacaktır.¹¹⁰

Komşuluk politikasını yürütmek için Genişlemeden sorumlu Komisyon üyesi Verheugen başkanlığında “Geniş Avrupa Görev Birimi” kurulmuştur. Bununla birlikte, dış ilişkileri yine Chris Patten yürütecektir. Geniş Avrupa Görev Birimi, ortak Avrupa ekonomi alanının hazırlık çalışmalarını yürüten AB Yüksek Düzey Grubu'nun Rusya'yla birlikte başkanlığını yapacaktır. Ayrıca, Geniş Avrupa konusundaki gelişmeleri Komisyon'a bildirecek ve gerektiğinde önerilerde bulunacaktır. Patten ve Verheugen, Zirvelere, bakanlık düzeyindeki siyasi diyaloga, ortaklık konseylerine ve işbirliği komitelerine beraber katılım sağlayacaklardır.¹¹¹

¹⁰⁹ “Wider Europe: Commission to Strengthen Cross-Border Cooperation with New Neighbours”, http://www.europa.eu.int/comm/world/enp/news/01072003_en.htm, 10.05.2004, s. 1-2.

¹¹⁰ “Commission Decides on Further Steps to Develop its “Wider Europe” Policy”, http://www.europa.eu.int/comm/world/enp/news/09072003_en.htm, 19.05.2004, s. 1.

¹¹¹ *Idem.*

Görüldüğü üzere, AB'nin kompleks yapısı komşuluk politikasında da kendini göstermiş, söz konusu politikadan hem genişlemeden sorumlu hem de dış ilişkilerin sorumlu komisyon üyeleri sorumlu tutulmuştur.

Komisyon, 12 Mayıs 2004 tarihinde komşuluk politikasına dair bir Strateji Belgesi hazırlamıştır. Strateji belgesi, komşuluk politikasının uygulanması için yöntemleri, coğrafi alanı ve ilkeleri ortaya koymakta ve bölgesel işbirliğine değinmektedir. Ekonomik ve sosyal kalkınma, ticaret ve enerji konularında işbirliğinin artırılması ve politikanın uygulanması için gereken mali desteğin sağlanması konusunda hükümler içermektedir.¹¹²

Komisyon, Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan'ın da politikaya dahil edilmesini önermektedir. Aralık 2003'te kabul edilen Avrupa Güvenlik Stratejisi de Güney Kafkaslar'ı AB'nin daha güçlü ve daha aktif ilgi göstermesi gereken bölgelerden biri olarak nitelemiştir.¹¹³

Komşuluk politikasının uygulanabilirliği hakkında çeşitli sorular akla gelmektedir. Öncelikle, bu ülkelerin hepsi birbirinden farklı siyasi sistemlere, ekonomik gelişmişlik düzeylerine sahiptirler. Diğer bir husus, bu ülkelerin bazıları bir diğeriyle ciddi gerilimler yaşamaktadır. Ayrıca, bu ülkelerin çok büyük kısmı, AB'yle ilişkileri geliştirmeye niyetlilerdir. Bununla birlikte, Rusya'nın durumu farklılık teşkil etmektedir. AB kurallarıyla kendi mevzuatını uyumlaştırmak, Rusya için hazırlık ve kabul sürecine hiçbir şekilde dahil olmadığı mevzuatı kabul etmek demektir ki, bu da Rusya'nın yetki anlayışına ters düşmektedir. Ayrıca Rusya, politikalarını sadece AB temeline göre belirlemeyecektir. Bu açıdan da, diğer

¹¹² "What are the Elements of the 12th of May package and Country Reports?", http://www.europa.eu.int/comm/world/enp/components_en.htm, 19.05.2004.

¹¹³ "Beyond Enlargement : Commission Shifts European Neighbourhood Policy into Higher Gear", <http://www.europa.eu.int/rapid/start/cgi/>, 19.05.2004, s. 2-3.

lkelerden farklıdır. Dış politika alanında, Rusya'nın ABD'yle, Çin'le ve bazı diğer büyük lkelerle ilişkileri her zaman öncelikli sırada yer alacaktır. Diğer ülkelerin tersine, Rusya'nın dış politikasının her zaman global boyutu olacaktır. Dolayısıyla, her ne kadar yeni politika Rusya-AB ilişkilerini geliştirse de, ilişkilerin stratejik temele oturtulmasına yardım etmeyecek ve hatta ilişkilerde büyük değişiklik yaratmayacaktır.¹¹⁴

Öte yandan, Rusya'da bazı çevreler, geniş Avrupa içerisinde taraflar arasında bir serbest ticaret bölgesi kurulmasının Rusya açısından ekonomik faydası olmadığını savunmaktadır. Vladimir Shemiatenkov¹¹⁵, Rusya'nın coğrafi açıdan büyüklüğüne dikkat çekerek Rusya'nın batıdaki illerinin Batı Avrupa lkeleriyle ticaretten fayda sağlayacağını ama doğudaki illerin Asya lkeleriyle ticaretten karlı çıkacağını ifade etmektedir.¹¹⁶ Bir başka görüş ise, eğer Rusya'nın Birliğe üyeliği hedeflenmiyorsa, serbest ticaret bölgesi kurma fikrinin mantıklı olmadığı iddiasıdır. Kurulacak bir serbest ticaret bölgesinin Birliğe tek taraflı avantajlar sağlayacağı, krizlerle sarsılan Rus endüstrisini tehlikeye atacağı savunulmaktadır. Rusya'nın kuzey-batı bölgeleri ile Uzak Doğu ve Doğu Sibirya bölgeleri arasında çıkar çatışmasını artırabileceği iddia edilmektedir. Tüm bunlara ek olarak, AB'yle yapılacak serbest ticaretin BDT üyesi lkelerle ticareti olumsuz yönde etkileyeceği ifade edilmektedir.¹¹⁷

AB'nin 2004 genişlemesi, AB içinde Rusya'nın yeri tartışmalarını alevlendirmiştir. 2004 genişlemesi, ticaret ve enerji alanındaki bağımlılığı artırmış ve

¹¹⁴ Konstantin Khudoley, "Russia and the European Union", ed. Arkady Moshes, Rethinking the Respective Strategies of Russia and the European Union, <http://www.carnegie.ru>, s. 28.

¹¹⁵ Institute of the Russian Academy of Sciences- Araştırma Merkezi Başkanı

¹¹⁶ Vladimir Shemiatenkov, "Russia and the EU After Nice", <http://www.theepc.net>, 03.01.2004.

¹¹⁷ "Russia- Neighbour, Partner and Enigma", <http://www.theepc.net>, 04.01.2004, s. 1.

ilişkilere yeni bir boyut kazandırmıştır. AB-Rusya sınırları genişlemiş, AB daha fazla ülkeyi temsil eder hale gelmiştir. Buna bağlı olarak, ilişkilerin de genişlemesi ve derinleşmesi gerekmektedir.

Genişleme taraflararasındaki sorunları da artırmıştır. Rusya'nın, 2004 genişlemesiyle ilgili tereddütleri çeşitli alanlardadır. Öncelikle, MDA ülkeleri, Rusya'ya AB'nin ticaret politikalarını uygulamak ve en çok kayırlan ülke kaydını tanımak zorunda kalacaklardır. MDA ülkelerinin katılımıyla, AB'nin ticaret ve tarife politikalarının Rus ihraç mallarına olumsuz etkide bulunacağından korkulmaktadır. Her ne kadar MDA ülkelerinin Rusya'yla olan ticaretinin 1990'lı yılların başı itibariyle düştüğü gözlense de¹¹⁸, yeni üyelerin Rusya'yla ticaretlerini, Rusya'nın aleyhine olacak şekilde başka ülkelere kaydıracağından korkulmaktadır. Bu durumun özellikle, gıda ve tarım ürünlerinde ve savunma ekipmanında yaşanılacağı düşünülmektedir. Rusya, tarife dışı engellerden, anti-damping politikasından ve MDA ülkelerinin ticaretteki rekabetinden çekinmektedir. Ayrıca, yeni üyelerin AB'nin standardizasyon kurallarını benimsemesi de, bu ülkelere ihracat yapanların AB standartlarını kabul etmeleri ve uygulamaları sonucunu doğurmaktadır.¹¹⁹

Genişlemenin ardından, önemli oranda Rus azınlık, AB sınırları içinde yer alacaktır. Bununla birlikte, Rus nüfus, oturdukları ülkenin vatandaşı olmadığından, AB vatandaşı da sayılamayacaktır. Rus azınlığın hakları, ilişkilerde genişlemeyle ortaya çıkan bir başka konudur.

¹¹⁸ 1988 yılında Sovyet ticaretinin yüzde 50'si sosyalist ülkeleriyleyken, bu rakam 1994 yılında yüzde 11'e düşmüştür. 1980'li yılların sonunda ve 1990'lı yılların başında, MDA ülkelerinin dış ticareti AB'ye ve diğer ülkelere yönelmiştir. COMECON'un çöküşünden önce, Sovyet ler Birliği bu ülkelerin en büyük ticari ortağıyken, 1993 yılı sonunda AB'yle olan ticaretleri Rusya'yla olan ticaretlerinden 6 defa daha fazlaydı. Gowan, **op.cit.**, s. 19.

¹¹⁹ Borko, **op.cit.**, s. 137-138.

Enerji konusunda AB'nin Rusya'ya olan ihtiyacı artacaktır. Bununla birlikte, AB'nin, bir üye ülkedeki uranyum arzının ¼'ünden fazlasının tek bir kaynaktan gelmemesi gerektiği şeklindeki kuralı nedeniyle, Rusya'nın bu alandaki ihracatının azalacağından korkulmaktadır. Rusya, MDA ülkelerinin çoğunun tek ya da en baskın nükleer yakıt ihracatçısıdır.

AB'nin Schengen kuralları da, Rusya için problem oluşturmaktadır. Rusya ile MDA ülkeleri arasındaki göreceli olarak serbest olan geçişler, MDA ülkelerinin AB'ye üye olmasıyla kısıtlamalara tabi olmuş ve geçişlerin maliyeti artmıştır. Transit geçiş özgürlüğü, kişilerin ve mallar için çok önemlidir. Özellikle, Schengen kuralları, Litvanya ile Polonya arasında sıkışmış Kaliningrad için sorun oluşturmaktadır.

Kaliningrad, genişlemiş Avrupa sınırları arasında kalan bir Rus toprağıdır. Malların ve kişilerin Rusya'dan Kaliningrad'a ve Kaliningrad'dan Rusya'ya nasıl taşınacağı sorununun yanısıra, Kaliningrad çevresel konularda, adalet alanında ve güvenlik açısından da sorun yaratmaktadır. Kaliningrad halkının, gelirlerinin yüzde 50'sini yasadışı işlerden kazandığı bilinmektedir. Kaliningrad'da suç oranının çok yüksek olduğu, AIDS ve verem vakalarının çok sık görüldüğü de gerçektir. Kaliningrad, aynı zamanda askeri bir bölgedir. Baltık Filosu, tüm üniteleriyle Kaliningrad'da yerleşiktir. Gerçi, Filo geçen yıllarda büyük bir yapılanma geçirmiş ve Flotilla düzeyine indirilmiştir ancak, prestij kaybı olmaması için isim olarak hala Filo kullanılmaktadır. Organizasyon ve eğitim açısından da Rus ordusunun en iyi gücüdür. Kaliningrad'a geçmiş yıllarda olduğu gibi nükleer başlıkların yerleştirilmesi fikri halen mevcuttur.¹²⁰ Kaliningrad'daki transit geçiş sorununa Kasım 2002 Zirvesi'nde çözüm bulunmuştur. Buna göre, Rusya'dan Kaliningrad'a ve

¹²⁰ "Overcoming Alienation: Kaliningrad as a Russian Enclave inside the European Union", www.batory.org.pl, 18.04.2001.

Kaliningrad'dan Rusya'ya geçiş yapacak Rus vatandaşları için kolaylaştırılmış transit geçiş belgesi uygulanacaktır. Tek geçiş için, bilet alımı sırasında kişisel bilgilerle kolaylaştırılmış transit geçiş belgesi verilirken, birden çok geçişler için Litvanya konsolosluğundan vize alınması gerekmektedir.

Ticaret, enerji diyalogu, yatırımlar ve AB'nin yaptığı yardımlar açısından bakıldığında, taraflar arasında 2004 genişlemesiyle daha da artan bir bağımlılıktan söz etmek mümkün görünmektedir. Taraflar stratejik ortaklığa geçemeseler de, bu bağımlılık, ilişkilerin devamı açısından önemlidir.

AB, Rusya'nın en önemli ticari ortağıdır. Rusya'nın ithalatının yüzde 25'i, ihracatının da yüzde 35'i AB'yle yapılmaktadır. 2004 genişlemesiyle, bu rakamlar artmıştır. Rus ticaretinde AB'yi, sırasıyla BDT, ABD ve Çin takip etmektedir. Rusya ise AB'nin, ABD, İsviçre, Çin ve Japonya'dan sonra beşinci büyük ticari ortağıdır. AB'nin Rusya'dan yaptığı ithalatın yüzde 55'ini enerji ürünleri, yüzde 5'ini tarımsal ürünler, yüzde 4'ünü ise kimyasallar oluşturmaktadır. Diğer yandan, AB ithalatının yüzde 4.4'ü, ihracatının da yüzde 2.1'i Rusya'yla yapılmaktadır. Rusya'nın, AB'den ithal ettiği malların yüzde 34'ünü makine, yüzde 13'ünü kimyasallar, yüzde 11'ini tarımsal ürünler, yüzde 11'ini ulaştırma materyalleri ve yüzde 6'sını tekstil ürünleri oluşturmaktadır.¹²¹ Taraflararası ticaretteki malların niteliği¹²² ve ticaretin oranına bakıldığında, taraflararasındaki ilişkinin asimetrik olduğu görülmektedir. Bu durumdan yola çıkan bazı ekonomistler, AB'nin, Rusya'nın doğal kaynaklarını

¹²¹ "Bilateral Trade Relations-Russia", http://www.europa.eu.int/comm/trade/issues/bilateral/countries/russia/index_en.htm, 19.05.2004, s. 1 ve "EU-Russia Trade", http://www.europa.eu.int/comm/external_relations/russia/intro/trade.htm, 19.05.2004, s.1.

¹²² Rusya'nın ihraç mallarının 1/3'ünü hammadde ve mineraller oluşturmaktadır. AB'den ithal ettiği malların 1/3'ünü ise tüketim malları oluşturmaktadır.

tükettiğini, bunun karşılığında tüketim maddeleri ihraç ederek yerli üreticileri zor duruma soktuğunu ve ekonomik gelişmeye izin vermediğini¹²³ iddia etmektedirler.

Hizmet ticaretinde durum, mal ticaretine göre daha kötüdür. Hizmetler alanında, AB-Rusya ticareti AB'nin toplam hizmet ticaretinin yüzde 2'sini oluşturmaktadır. Bununla birlikte, AB-Rusya ticareti 1995'teki 38 milyar Euro'dan 2002 yılında 78 Euro'ya çıkarak artmıştır.¹²⁴

Tarafların birbirine bağımlı oldukları alanlardan biri de enerjidir. Rusya, dünyanın en büyük doğalgaz rezervlerine, ikinci büyük kömür rezervlerine ve sekizinci büyük petrol rezervlerine sahiptir. Doğalgazda dünyanın en büyük, petrolde ise Suudi Arabistan'dan sonra ikinci büyük ihracatçıdır. Enerji ihracatı, Rusya için son derece hayattır. Rusya'nın ihracatının yüzde 40'ını, gayrisafi yurt içi hasılasının da yüzde 13'ünü enerji oluşturmaktadır.¹²⁵ Rusya, enerji kaynaklarının geliştirilmesi için daha fazla Avrupalı yatırımcıya ihtiyaç duymakta, AB ise Rus petrolünün ve doğalgazının Birliğe arzının güvenli ve uzun dönemli olmasını istemektedir. Birliğin, doğalgaz ithalatının yüzde 20'si, petrol ithalatının da yüzde 17'si¹²⁶ Rusya'dan karşılanmaktadır.¹²⁷

¹²³ Margot Light, John Löwenhardt and Stephen White, "Russian Perspectives on European Security", **European Foreign Affairs Review**, Vol. 5, No. 4, (2000), s. 9.

¹²⁴ "Bilateral Trade Relations-Russia", http://www.europa.eu.int/comm/trade/issues/bilateral/countries/russia/index_en.htm, 19.05.2004, s. 1.

¹²⁵ Mark Smith, "Russia's Energy Diplomacy", <http://www.da.mod.uk/CSRC/documents/Russian/F75>, 19.05.2004, s.1.

¹²⁶ 2004 genişlemesinden önceki rakamlardır.

¹²⁷ Charles Grant and Katinka Barysch, "The EU-Russia Energy Dialogue", http://www.cer.org.uk/pdf/briefing_eu_russia.pdf, 19.05.2004, s. 1.

AB, Rusya'nın yabancı yatırımları için de önemli bir kaynaktır. Rusya'daki AB kaynaklı doğrudan yatırımlar, 2001 yılında, 1.1 milyar Euro tutarındadır ve AB'nin potansiyeline göre oldukça düşük bir rakamdır.¹²⁸

AB, sağladığı yardımlar açısından da Rusya için önemlidir. Bununla birlikte, AB'nin dış yardım bütçesinin sadece yüzde 5'i Rusya için harcanmaktadır ve bu oran da düşmektedir.¹²⁹ 1993'ten itibaren toplam 110 milyon Euro değerinde insani yardım yapılmış, ayrıca, 1998 ekonomik krizi döneminde 415 milyon Euro'luk gıda yardımı başlatılmıştır. AB'nin yaptığı yardımların çok büyük kısmını, ekonomik ve teknik yardım oluşturmaktadır. TACIS, AB'nin Rusya'nın reform sürecine işleyen bir pazar ekonomisi ve istikrarlı demokratik kurumların gelişmesini desteklemek için kullandığı bir araçtır. Rusya, 1991'de başlatılan TACIS programıyla 1991-2000 döneminde 2.281 milyar Euro değerinde yardım almıştır.¹³⁰

Rusya'ya geri ödemesiz en çok yardımı yapan AB olmakla birlikte, yardım miktarı Rus otoritelerin beklediğinden daha azdır. Rusya'nın gayri safi milli hasılasının yüzde 0.05'ine tekabül eden yardım miktarı, bir yıl içinde kişi başına 1.5 Euro değerindedir. Ayrıca, yardımın ihtiyacı olanlar yerine, Batılı danışman firmalara gittiği yönünde bir kanaat vardır. Nitekim, TACIS fonlarının yüzde 60'ı AB uzmanlarının maaşlarına harcanmaktadır. TACIS programından memnuniyetsizliğin temel nedeni, yardım programının amacının taraflarca farklı algılanmasıdır. Yardım konusunda genel AB stratejisi, demokrasiyi ve işleyen pazar ekonomisini gerçekleştirmek için kurumların, hukuki ve idari istemin, yönetim

¹²⁸ "Bilateral Trade Relations-Russia", http://www.europa.eu.int/comm/trade/issues/bilateral/countries/russia/index_en.htm, 19.05.2004, s. 2.

¹²⁹ Hiski Haukkala, "Two Reluctant Regionalizers?...", *op.cit.*, s.6.

¹³⁰ "EU Assistance to Russia", http://www.europa.eu.int/comm/external_relations/russia/intro/ass.htm, 19.05.2004, s.1.

becerilerinin geliştirilmesine yardım etmek amacıyla, know-how ve uzman transferinin kolaylaştırılması amacını gütmektedir. Teknik yardımın ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin daha büyük olduğuna inanılmaktadır. Dolayısıyla, TACIS batı uzmanlığı ve tecrübesini, yerli bilgi ve yeteneklerle birleştirmeyi öngören projeleri desteklemektedir.¹³¹

Geniş Avrupa içinde Rusya'nın yerini tartışırken, savunma boyutunu da hesaba katmak yerinde olacaktır. Rusya'nın, Avrupa'da güvenliği sağlamak için AB'yle işbirliği yapması iki tarafın da çıkarıdır. Soğuk Savaş'ın bitmesinden sonra, güvenlik kavramının değişmesiyle tehdit algılaması farklılaşmıştır. Bundan yola çıkarak, NATO'nun görev alanının sadece NATO üyesi ülkeleri kapsamamasına ve görev alanına küresel bir anlam yüklenmesine karar verilmiştir. Bu bağlamda, savunma harcamalarını kısıtlamak isteyen ABD, Avrupa kıtasındaki istikrarı ve güvenliği sağlama operasyonlarını AB'ye devretmek istemektedir. AB'nin 1998 tarihinde St. Malo'da İngiltere ve Fransa'nın inisiyatifiyle başlatılan savunma boyutu, AGSP adını almış ve bu politika kapsamında 2003 itibarıyla 60.000 kişilik bir Avrupa ordusu oluşturulması planlanmıştır. AB'nin kapasitesinin sınırlılığı ve AB'nin dış politikasındaki “ortak”lık sorunu nedeniyle, ABD'nin karışmak istemediği Avrupa kıtasındaki barışı korumaya ve çatışmaların önlenmesine yönelik çabalara, AB ile birlikte Rusya'nın katılımı, AB'ye güç verecektir. Öte yandan, Rusya, ABD'nin kıtadan çekilmesiyle, özellikle Balkanlar'da güvenliğin tesisi ve istikrarın korunması konularında NATO kuvvetlerini kullanan AB'yle karşılaşacaktır. Avrupa'nın, Rusya'nın da içinde olduğu Avrupalılarca korunmasını savunan Rusya, kıtadaki güvenlik konularında ABD'yi devre dışı bırakarak AB'yle işbirliği yapmak istemektedir. Nitekim, 1999 Helsinki Zirvesi'nin Sonuç

¹³¹ Gower, “Russia and the European Union”, **op.cit.**, s. 81,82.

Bildirgesi'nde Rusya'nın AB tarafından yürütülen askeri harekatlara katılabileceği ifade edilmiştir. AB-Rusya Zirveleri'nde de siyasi diyalogu ve güvenlikle ilgili konularda işbirliğini geliştirmek için bazı öneriler geliştirilmiştir. Bu kapsamda, taraflar arasında aylık toplantıların yapılması ve tarafların birbirlerine danışmalarının sağlanmasına karar verilmiştir.

Taraflar arasındaki işbirliği, kriz yönetimini, barışın korunmasını, barışın tesisini ve çatışmaların önlenmesini içeren Petersberg görevleri kapsamında yapılacaktır. Balkanlar, Moldova ve Kafkaslar'daki Güney Osetya, Abazya ve Dağlık Karabağ, tarafların işbirliği yapacağı muhtemel bölgelerdir.¹³²

Rusya'da 2000 yılında kabul edilen "Rusya Federasyonu Dış Politika Kavramı" ve "Askeri Doktrin", Rusya için AB'nin önemini vurgulamaktadır. Dış Politika Kavramı adlı belgede ilk defa, Rusya'nın AB'yle olan ilişkileri yüksek önemde gösterilmiştir. Öncelik sıralamasında AB, BDT ülkelerinden sonra ikinci sırada; ABD, Çin, Hindistan ve Arap ülkelerinden önde yer almaktaydı.¹³³ Askeri Doktrin'de ise Rusya'ya yönelik uluslararası tehditler sayılmış, AB tehdit olarak görülmemiştir.¹³⁴ Askeri Doktrin, NATO'nun genişlemesinin ve Yugoslavya'ya müdahalenin Rusya'yı nasıl etkilediğini göstermektedir. Rusya'nın askeri-siyasi konumunu olumsuz yönde etkileyenler arasında "uluslararası güvenliği korumak için geliştirilen mekanizmaların (BM ve AGİT gibi) zayıflatılmaya çalışılması, BM Güvenlik Konseyi'nin iznini almadan "insani müdahale" adı altında askeri güç kullanmak" sayılmıştır. Ayrıca, "uluslararası güvenlik problemlerinin çözümünde Rusya Federasyonu'nun çıkarlarını gözardı etmek, Rusya'nın güvenliğine en büyük

¹³² Trenin, "A Russia-within-Europe :.....", **op.cit.**, s. 4-5.

¹³³ Borko, "The European Union's Common Strategy on Russia", **op.cit.**, s. 117.

¹³⁴ Light, Löwenhardt, White, **op.cit.**, s. 11.

tehdit” olarak gösterilmiştir.

Rusya’nın temel politikası, çok kutupluluğun sağlanması ve dünyadaki Amerikan hegemonyasının kırılmasıdır. Avrupa’daki istikrarın Avrupalılarca sağlanmasını savunmasının nedeni de budur. Rusya, Avrupa’nın AGSP aracılığıyla savunma kuvveti oluşturma çabalarına destek vererek, NATO’daki Amerikan gücünü dengelemek ve AB’yle bu alanda işbirliği yaparak kendi sesini duyurmak istemektedir. Bununla birlikte, AGSP’nin NATO’nun Avrupa kolu olduğunun bilincinde olarak, NATO’yla da ilişkilerini 2000 yılında kurumsallaştırmıştır. Başka bir deyişle, Rusya güvenlik boyutunu hem Avrupa kıtası anlamında hem de küresel anlamda algılamaktadır. Avrupa kıtasında, ABD’yi karıştırmadan AB’yle işbirliği yapılacak, küresel anlamda da NATO’yla kurulan Konsey aracılığıyla ve Rusya’nın üyesi olduğu AGİT’in ve veto gücünü kullanabileceği BM’nin güçlenmesini sağlayarak, çok kutupluluğu sağlayacaktır. Dolayısıyla, 11 Eylül terörist saldırılarından sonra ABD ile Rusya arasındaki ilişkilerin yumuşamasının AB-Rusya ilişkilerini olumsuz yönde etkileyeceğini savunanlarla¹³⁵ fikir birliğinde olmak mümkün değildir. Rusya, Çeçenistan’daki olayları terörist saldırılar olarak meşrulaştırmak ve tanıtmak için 11 Eylül’den hemen sonra saldırıları kınamış ve terörle mücadelenin, Rusya için birinci öncelik haline geldiğini belirtmiştir. ABD-Rusya ilişkilerinin, AB-Rusya ilişkilerinin kaderini belirleyeceği iddiası, tarafların birbirlerine ticaret ve enerji alanındaki bağımlılıkları ve savunma ve güvenlik konularındaki karşılıklı çıkarları nedeniyle yersiz görünmektedir.

¹³⁵ Mark Smith, “Russia & the West Since 11 September 2001”, <http://csrc.ac.uk>, Dimitrios Triantaphyllous, “The EU and Russia: A Security Partnership?”, <http://www.iss-eu.org/activ/content/rep2.pdf>, 23.05.2004.

SONUÇ

Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması, Ortak Strateji ve Orta Dönem Strateji incelendiğinde, AB-Rusya ilişkilerini “stratejik ortaklık” olarak tanımlamak mümkün değildir. Söz konusu belgeler değerlendirildiğinde, taraflar arasındaki yaklaşım farklılığı göze çarpmaktadır. Ayrıca, AB belgelerinin özde farklılık içermediği, birbirinin tekrarı olmakla sınırlı kaldığı da görülmektedir.

1989 tarihli Ticaret ve İşbirliği Anlaşması ile 1997 tarihli Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması kıyaslandığında, Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması’nın öngördüğü tarife indiriminin, Rusya’nın ihraç ettiği ürünlere tarife uygulanmadığından, Rusya için yenilik getirmediği görülmektedir. Bu kapsamda, Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması’nın ilişkilere etkisi, Sovyetler Birliği’nin dağılmasının ardından Rusya’yla olan ilişkileri resmîleştirilmesiyle sınırlı kalmıştır. 1999 tarihli Ortak Strateji ise taraflararasındaki işbirliğini ekonomik boyutla sınırlamayıp siyasi boyuta da taşıması dışında, Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması’ndan farklılık taşımamaktadır.

Ortak Stratejide tanımlanan stratejik ortaklık, ortak değerlere dayanmaktadır. Rusya’nın geçiş döneminin destekleneceği ve hukukun üstün olduğu, açık ve çoğulcu demokrasi ilkelerinin yaşandığı ve işleyen bir pazar ekonomisine sahip Rusya’nın yaratılacağı bu ortaklıkta, AB ile Rusya arasındaki ortak değerlerle Avrupa istikrarı sağlanacak, küresel güvenlik desteklenecek ve ortak tehditlere cevap verilebilecektir. Buna karşılık AB stratejisine cevap olarak hazırlanan Rusya’nın Orta Dönem Stratejisi, ortak değerlere atıf yapmamaktadır. Güç dengesinin merkeze oturtulduğu Orta Dönem Strateji’de, ABD’nin Avrupa’daki gücünü dengelemek, Rusya’nın siyasi manevra kabiliyetini artırmak ve bunu yaparken de AB’nin dengeleyici

rolünden faydalanmaktır. Ayrıca, Rusya sosyal oryantasyonlu pazar ekonomisine sahip ve hukuk kurallarına uygun yönetilen demokratik bir ülke yaratma hedefine ulaşmakta, AB'nin ekonomik potansiyelini ve yönetim tecrübesini kullanmak istemektedir. Orta Dönem Strateji'de Rusya'nın da AB'yi destekleyeceği alanlara değinilmesi, AB'nin yardım alan-yardım veren yaklaşımına karşılık olarak, Rusya'nın eşit ortak prensibinin altını çizdiğini göstermektedir.

Taraflararasındaki yaklaşım farklılığı ilişkilerin stratejik ortaklığa geçememesindeki en önemli nedendir. Görüldüğü üzere, tarafların ilişkiden beklentilerinin farklı olması, stratejik ortaklık tanımındaki “benzer stratejik amaçlar”ın AB-Rusya ilişkisinde mevcut olmadığını, dolayısıyla “amaca ulaşmak için izlenen ortaklığın” da oluşmadığını gözler önüne sermektedir. İkinci olarak, AB'nin izlediği dış politikanın “ortak” nitelik taşıyamaması da ilişkilerin stratejik ortaklık seviyesine ulaşmasını engelleyen bir başka faktördür. Birliğin dış politikada tek vücut olarak hareket edememesi, her bir üye devletin dönem başkanlığında farklı dış politika konularına ve ülkelere odaklanması, Rusya-AB ilişkilerine gereken önemin verilmesini engellemektedir.

Bununla birlikte, tarafların özellikle ticaret ve enerji alanındaki karşılıklı bağımlılıkları, tarafların birbirleriyle pek çok alanda işbirliği yapmalarını gerekli kılmaktadır. İşbirliğinin sınırlarını belirlerken, AB'nin gelecekteki yapısını hesaba katmak gerekmektedir. AB'nin genişleme perspektifi, yaşadığı sorunlar, mevcut yapısı ve komşuluk politikası göz önüne alındığında, AB'nin geleceğinde tek merkezli birbirine geçmiş halkalar yaklaşımının belirleyici olacağını söylemek yanlış olmaz. Buna göre, ekonomik ve parasal birliği oluşturmuş ve ortak dış ve güvenlik politikasına sahip üye ülkeler merkez halkayı oluşturacaktır. Bütünleşmeye bazı

politikalarda ayak uyduramamış üye ülkelerin ikinci halkada yer aldığı sistemde, Birlik'le ilişkilerinin düzeyine göre diğer ülkelerin halkalardaki konumu farklılaşacaktır.

Stratejik ortaklığa geçemeyen ve Rusya'yı dışlamak ile içeri çekmek arasındaki doğru yeri bulmak üzerine kurulu olan AB'nin Rusya politikasının hangi halka üzerine kurulu olacağı önem taşımaktadır. Birliğin komşuluk politikası bağlamında Rusya'yla artan ilişkileri düşünüldüğünde, Birliğin EFTA ülkeleriyle kurduğu ilişkiye benzer bir ilişki kurmak istediği görülmektedir. AB, ortak Avrupa ekonomik alanı çerçevesinde, Rusya'yla ilişkilerde dört serbestiyi getirmek ve kurulacak diğer ortak alanlarla işbirliğini artırmak istemektedir. Bu kapsamda, AB, Rusya'nın üye ülkelerden sonraki halkada yer almasını beklemektedir. Ancak, Avrupa Ekonomik Alanı'ndaki ülkeler dört serbestinin yanısıra sosyal politika, tüketicinin korunması, istatistik, çevre ve şirketler hukuku alanlarında da Birlik kurallarını uygulamaktadırlar.¹³⁶ Başka bir deyişle, bu ülkeler tam üye olmadan Topluluğun tek pazarıyla entegre olmuşlardır. Belli ölçüde yetkinin paylaşımını da içeren bu yaklaşım, Rusya'nın mevcut anlayışıyla bağdaşmamaktadır. Dolayısıyla, AB, Rusya'yı istediği halkada tutmakta zorlanacaktır.

¹³⁶ "The European Economic Area-Overview",
http://www.europa.eu.int/comm/external_relations/eea/index.htm, 29.95.2004, s. 1.

ÖZET

Tez, Rusya Federasyonu ile Avrupa Birliği ilişkilerini, tarafların birbirlerine yönelik olarak hazırladıkları strateji belgeleri ile Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması temelinde incelemiştir. Söz konusu belgelerde, ilişkilerin ‘stratejik ortaklık’ olarak nitelendirilmesinden hareketle, ilişkilerin stratejik olup olmadığı tartışılmıştır.

Birinci bölümde, Anlaşma ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Bu kapsamda, Anlaşma’nın, Sovyetler Birliği döneminde taraflarca imzalanan Ticaret ve İşbirliği Anlaşması’ndan özde farklı olmadığı iddia edilmiştir.

İkinci bölümde, AB’nin hazırladığı ‘Ortak Strateji’ ile Rusya’nın hazırladığı ‘Orta Dönem Strateji’ incelenmiştir. Söz konusu belgelerin ilişkilere etkisi bağlamında, stratejilerin içerdikleri alt başlıklarda yaşanan gelişmelere değinilmiştir. Bu çerçevede, Stratejilerin ilişkilerde köklü değişiklikler yaratamadığı savunulmuştur.

Üçüncü bölümde, ilişkilerin stratejik ortaklığa geçememesinin nedenlerine değinilmiştir. Bu kapsamda, tarafların yaklaşım farklılıkları ve AB’nin ortak bir dış politika uygulayamaması ele alınmıştır. Bununla birlikte, tarafların özellikle enerji ve ticaret alanlarındaki bağımlılıklarının, işbirliğini geliştirmek için yeterli bir neden olduğu ifade edilmiştir. Son olarak, geniş Avrupa içinde Rusya’nın yeri sorgulanmış ve komşuluk politikasına değinilmiştir. Bu bağlamda, ilişkilerin Rusya’nın yetki anlayışındaki farklılık nedeniyle, AB’nin istediği düzeyde olamayacağı iddia edilmiştir.

ABSTRACT

The thesis has examined the relations between the Russian Federation and the European Union, on the basis of the strategy documents prepared by the parties in relation to each other, and the Partnership and Cooperation Agreement. Since the relations are characterized as ‘strategic partnership’ in the documents in question, it has been discussed whether the relations are strategic or not.

In the first chapter, the Agreement has been dealt with in detail. Within this scope, it has been alleged that the Agreement is not different in essence from the Trade and Cooperation Agreement which was signed by the parties in the Soviet Union period.

In the second chapter, the ‘Common Strategy’ prepared by the EU and the ‘Medium Term Strategy’ prepared by Russia have been examined. In the context of the effect of the documents in question on the relations, developments in the subtitles contained in the strategies have been addressed. Within this framework, it has been advocated that the Strategies could not create radical changes in the relations.

In the third chapter, the reasons for the relations’ not becoming a strategic partnership have been addressed. Within this scope, different approaches of the parties, and the failure of the EU to implement a common foreign policy have been handled. However, it has been expressed that the dependence of the parties particularly in energy and trade areas is a sufficient reason for developing the cooperation. Finally, the place of Russia in the wider Europe has been questioned and the neighbourhood policy has been addressed. In this context, it has been alleged that due to the difference in Russia’s understanding of sovereignty, it is not possible for the relations to be at the level desired by the EU.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- ARBATOV, Aleksei Georgiev, **Russia and the West : the 21st Century Security Environment**, New York, M.E.Sharpe, 1999.
- ARDY, Brian and GOWER, Jackie, **Relations Between Russia and the EU**, London, Royal Institute of International Affairs, 1996.
- BAXENDALE, James and DEWAR, Stephan, **The EU & Kaliningrad**, London, Federal Trust for Education and Research, 2000.
- BÜYÜKTAŞKIN, Şener, **Dünya Ticaret Sistemi**, Ankara, Esbank, 1997.
- COOPER, Leo, **Russia and the World**, New York, St.Martin Press, 1999.
- DONALDSON, Robert & NEGEE, Joseph, **The Foreign Policy of Russia-Changing Systems, Enduring Interests**, 2.B., New York, M.E.Sharpe, 1998.
- GOWAN, David, **How the EU can Help Russia?**, London, Center for European Reform, 2000.
- SÖNMEZOĞLU, Faruk, der., **Uluslararası İlişkiler Sözlüğü**, İstanbul, Der Yayınları, 2000.

Makaleler

- ALLEN, David, “EPC/CFSP, the Soviet Union, and the Former Soviet Republics: Do the Twelve Have a Coherent Policy?”, ed. Elfriede Regelsberger, Philippe de Schoutheete de Tervarent, Wolfgang Wessels, **Foreign Policy of the European Union From EPC to CFSP and Beyond**, New York, Boulder : Lynne Rienner, 1997, s. 219-235.

- BAXENDALE, James, "EU-Russia Relations : Is 2001 a Turning Point for Kaliningrad?", **European Foreign Affairs Review**, Volume 6, (2001), s. 437-464.
- BERRYMAN, John, "Russian Foreign Policy : an Overview", ed Mike Bowker and Cameron Ross, **Russia After the Cold War**, London, Addison Wesley Longman, 2000, s. 336-358.
- BORKO, Yuri, "The European Union's Common Strategy on Russia: a Russian View", ed. Hiski Haukkala & Sergei Medvedev, **The EU Common Strategy on Russia: Learning Grammar of the CFSP**, Helsinki & Berlin, Finnish Institute of International Affairs & Institut für Europäische Politik, 2001, s.117-143.
- DE SPIEGELEIRE, Stephan, "The Implementation of the EU's Common Strategy on Russia", ed. Hiski Haukkala & Sergei Medvedev, **The EU Common Strategy on Russia: Learning Grammar of the CFSP**, Helsinki & Berlin, Finnish Institute of International Affairs & Institut für Europäische Politik, 2001, s. 81-116.
- FRASER, Perdita, "Russia, the CIS and the European Community : Building a Relationship", ed. Neil Malcolm, **Russia and Europe : an End to Confrontation?**, London, Pinter Publishers, 1994, s. 199-223.
- GOWAN, Peter, "Russia", ed. Desmond Dinan, **Encyclopedia of the European Union**, London, Lynne Rienner Publishers, 1998, s. 406-410.
- GOWER, Jackie, "The EU and Russia : The Challenge of Integration Without Accession", ed. Jackie Gower and John Redmond, **Enlarging the European Union The Way Forward**, Aldershot, Ashgate, 2000, s. 163-176.
- GOWER, Jackie, "The EU and Russia", ed. Jackie Gower, **The European Union Handbook**, 2.B., London, Fitzroy Dearborn Publishers, 2002, s. 326-337.

- GOWER, Jackie, "Russia and the European Union", ed. Mark Webber, **Russia and Europe : Conflict And Cooperation?**, London, Pinter Publishers, 2000, s. 66-98.
- HATİPOĞLU, Esra, "Rusya-Avrupa Birliği İlişkileri", **Avrupa Araştırmaları Dergisi**, Cilt 9, Sayı 1, (2001), s. 115-135.
- HATİPOĞLU, Esra, "EU-Russia: Partnership and Cooperation", **Marmara Journal of European Studies**, Volume 5, No 1-2, (1997), s. 199-210.
- HAUKKALA, Hiski, "Comment: National Interests versus Solidarity Towards Common Policies", ed. Hanna Ojanen, **The Northern Dimension : Fuel for the EU?**, Helsinki & Berlin, Finnish Institute of International Affairs & Institut für Europäische Politik, s. 107-115.
- HAUKKALA, Hiski, "The Making of the European Union's Common Strategy on Russia" ed. Hiski Haukkala & Sergei Medvedev, **The EU Common Strategy on Russia: Learning Grammar of the CFSP**, Helsinki & Berlin, Finnish Institute of International Affairs & Institut für Europäische Politik, 2001, s. 22-80.
- HERRBERG, Antje, "The European Union and Russia: Toward a New Ostpolitik?", ed. Carolyn Rhodes, **The European Union in the World Community**, New York, Lynne Rienner Publishers, 1998, s.83-104.
- LIGHT, Margot, LÖWENHARDT, John and WHITE, Stephen, "Russian Perspectives on European Security", **European Foreign Affairs Review**, Volume 5, No 4, (2000), s. 489-505.
- PINDER, John, "The Union's Economic Policies Towards Russia", ed. John Pinder and Yuri Shishkov, **EU and Russia**, London, The Federal Trust, 2002, s. 15-34.
- PINDER, John, "The Union's Common Strategy on Russia", ed. John Pinder and Yuri Shishkov, **EU and Russia**, London, The Federal Trust, 2002, s. 105-134.

- PINDER, John, "EU-Russia Partnership as a Pillar for Building a Safe and Stable World System", ed. John Pinder and Yuri Shishkov, **EU and Russia**, London, The Federal Trust, 2002, s. 135-142.
- RONTAYANNI, Clelia, "So far so good? Russia and the ESDP", **International Affairs**, Volume 78, No 4, (2002), s. 813-830.
- SPLIDSBØEL-HANSEN, Flemming, "Explaining Russian endorsement of the CFSP and the ESDP", **Security Dialogue**, Volume 33(4), (2001), s. 443-456.
- YESSON, Erik, "NATO, EU and Russia : Reforming Europe's Security Institutions", **European Foreign Affairs Review**, Volume 6, (2001), s. 197-221.
- TASSINARI, Fabrizio, "A Riddle Inside an Enigma :Unwrapping the EU-Russia Strategic Partnership", **The International Spectator**, Volume 1, (2005), s.45-57.
- TIMMERMAN, Heinz, "European-Russian Partnership: What Future?", **European Foreign Affairs Review**, Volume 5, (2000), s. 165-174.

Internet

- "Agreement on Partnership and Cooperation",
http://www.europa.eu.int/comm/external_relations/ceeca/pca/pca_russia.pdf,
 01.05.2004.
- ARCHER, Clive, "EU and the Common Strategy to Russia: A Bridge too Far?", ed. Herd, Graeme, *EU Enlargement in the North: Security Dynamics in Nordic-Baltic-EU-Russian Relations into the New Century*,
http://da.mod.uk/CSRC/Home/Russian_Foreign_Policy/F69/F69.fc, 11.02.2004,
 s. 11-19.
- BAJARUNAS, Eitvydas, "Putin's Russia : Whither Multi-Polarity?",
http://www.csrc.ac.uk/frames/frames_page.htm, 08.03.2004.

- BARANOVSKY, Vladimir, "Common European Security and Defence Policy : Horizons of the Russian Perception", <http://www.pfpconsortium.org>, 24.01.2004.
- BARYSCH, Katinka and KEKIC, Laza, "Putin should Tilt Toward the EU", http://www.cer.org.uk/articles/barysch_iht_16jun03.html, 23.01.2004.
- "Beyond Enlargement : Commission Shifts European Neighbourhood Policy into Higher Gear", <http://www.europa.eu.int/rapid/start/cgi/>, 19.05.2004.
- "Bilateral Trade Relations-Russia",
http://www.europa.eu.int/comm/trade/issues/bilateral/countries/russia/index_en.htm, 19.05.2004.
- BORDACHEV, Timofei, "Strategy and Strategies", ed. Arkady Moshes, Rethinking the Respective Strategies of Russia and the European Union, http://www.upi-fiia.fi/english/publications/upi_report/reports/FIIA-CarnegieReport2003.pdf, 13.01.2004, s. 31-61.
- "Common Strategy of the European Union of 4 June 1999 on Russia", http://www.europa.eu.int/comm/external_relations/ceeca/com_strat/russia_99.pdf, 25.06.1999.
- "Commission Decides on Further Steps to Develop its "Wider Europe" Policy", http://www.europa.eu.int/comm/world/enp/news/09072003_en.htm, 19.05.2004.
- "Communication from the Commision to the Council and the European Parliament", http://europa.eu.int/comm/world/enp/pdf/com03_104_en.pdf, 23.05.2004.
- DANILOV, Dimitry and DE SPIEGELEIRE, Stephan, "From Decoupling to Recoupling Russia and Westerb Europe: a new security relationship?", www.iss-eu.org, 09.01.2004.

- DANILOV, Dimitry, "EU-Russia Positioning in the Changing Security Field", <http://www.theepc.net>, 05.01.2004.
- DE SPIEGELEIRE, Stephan, "Europe's Security Relationship with Russia: Staying The Course", <http://www.ceps.be/Pubs/2002/ESFW76.pdf>, 29.03.2002, s.7-15.
- DE SPIEGELEIRE, Stephan, "Repairing the Damage: European Disunity and Global Crisis", www.theepc.net, 09.01.2004.
- DE SPIEGELEIRE, Stephan, "Towards a Genuinely Common EU Strategy on Russia", <http://www.theepc.net>, 09.01.2004.
- "EU Assistance to Russia",
http://www.europa.eu.int/comm/external_relations/russia/intro/ass.htm,
19.05.2004
- "EU-Russia Trade",
http://www.europa.eu.int/comm/external_relations/russia/intro/trade.htm,
19.05.2004.
- GRACHEV, Andrej, "Towards A New EU-Russia Security Relationship? Another Chance for a United Europe",
http://www.cicerofoundation.org/lectures/grachev_apr02.html, 13.01.2004.
- GRANT, Charles and KATINKA, Barysch, "The EU- Russia Energy Dialogue",
http://www.cer.org.uk/pdf/briefing_eu_russia.pdf, 08.01.2004.
- GRANT, Charles, "US, EU and Russia : A New Order?",
http://www.cer.org.uk/Articles/n_20_grant.html, 08.01.2004.
- HAUKKALA, Hiski, "The Making of the European Union's Common Strategy on Russia", http://www.upi-fiia.fi/julkaisut/UPI_WP/wp/wp28.pdf, 08.01.2004.

- HAUKKALA, Hiski, "What Went Right with the EU's Common Strategy on Russia?", ed. Arkady Moshes, Rethinking the Respective Strategies of Russia and the European Union, <http://www.carnegie.ru>, 13.01.2004, s. 62-96.
- HAUKKALA, Hiski, "A Problematic Strategic Partnership", ed. Dov Lynch, EU-Russian Security Dimensions, <http://www.iss-eu.org/occasion/occ46.pdf>, 27.02.2004, s. 8-17.
- HAUKKALA, Hiski, "Two Reluctant Regionalizers? The European Union and Russia in Europe's North", <http://www.upi.fiia.fi>, 23.04.2004.
- HERD, Graeme, "EU Enlargement in the North: Security Dynamics in Nordic-Baltic-EU-Russian Relations into the New Century",
http://da.mod.uk/CSRC/Home/Russian_Foreign_Policy/F69/F69.fc, 11.02.2004.
- http://www.europa.eu.int/comm/external_relations/russia/intro/index.htm, 01.05.2004.
- http://www.theleader.ru/Ajay/Ajay_Goyal_40.html, 22.05.2004.
- HUISMAN, Sander, "A New EU Policy for Kaliningrad", <http://www.iss-eu.org/news1ttr/nole.pdf>, 23.03.2002.
- "Joint Declaration of the EU-Russia Summit on 29/05/2000",
http://www.europa.eu.int/comm/external_relations/russia/summit_29_05_00/index.htm, 20.05.2004.
- "Joint Declaration of the EU-Russia Summit on 30/10/2000",
http://www.europa.eu.int/comm/external_relations/russia/summit_30_10_00/statement_en.htm, 20.05.2004.
- "Joint Declaration of the EU-Russia Summit on 17/05/2001",

http://www.europa.eu.int/comm/external_relations/russia/summit17_05_01/state.ment.htm, 20.05.2004.

- “Joint Declaration of the EU-Russia Summit on 3/10/2001”,

http://www.europa.eu.int/comm/external_relations/russia/summit_10_01/dc_en.htm, 20.05.2004.

- “Joint Declaration of the EU-Russia Summit on 29/05/2002”,

http://www.europa.eu.int/comm/external_relations/russia/summit_05_02/state.htm, 20.05.2004.

- “Tenth EU-Russia Summit”,

http://www.europa.eu.int/comm/external_relations/russia/summit_11_02/index.htm, 20.05.2004.

- “Joint Declaration of the EU-Russia Summit on 31/03/2003”,

http://www.europa.eu.int/comm/external_relations/russia/sum05_03/js.htm, 20.05.2004.

- “Joint Declaration of the EU-Russia Summit on 06/11/2003”,

http://www.europa.eu.int/comm/external_relations/russia/summit11_03/jps061103.htm, 20.05.2004.

- KREMENYUK, Victor, “Changes in The European Security Landscape: A Russian Review”, **<http://www.ceps.be>**, 27.02.2004, s. 6-12.

- KHUDOLEY, Konstantin, “Russia and the European Union : New Opportunities, New Challenges”, ed. Arkady Moshes, Rethinking the Respective Strategies of Russia and the European Union,

http://www.upi-fiia.fi/english/publications/upi_report/reports/FIIA-CarnegieReport2003.pdf, 13.01.2004, s. 8-30.

- KIVIKARI, Urpo, "The Northern Dimension One Pillar of the Bridge Between Russia and the EU", **<http://www.papers.ssrn.com>**, 01.09.2004, s. 26-30.
- KONONENKO, Vadim, "From Yugoslavia to Iraq: Russia's Foreign Policy and the Effect of Multipolarity", **http://www.upi-fiia.fi/julkaisut/UPI_WP/wp/WP42.pdf**, 25.01.2004.
- LESHUKOV, Igor, "Beyond Satisfaction: Russia's Perspectives on European Integration", **http://aei.pitt.edu/archive/00000335/01/dp_c26_leshoukov.pdf**, 20.02.2004.
- LIGHT, Margot, "Russia and the Dual Expansion of Europe", **<http://www.one-europe.ac.uk/pdf/LightP2.PDF>**, 02.02.2004.
- LYNCH, Dov, "Introduction", ed. Dov Lynch, EU-Russian Security Dimensions, **<http://www.iss-eu.org/occasion/occ46.pdf>**, 27.02.2004, s. 5-7.
- "Overcoming Alienation: Kaliningrad as a Russian Enclave inside the European Union", **www.batory.org.pl**, 18.04.2001.
- PALMER, John, "Publication Review: The Elephant and the Bear- The European Union, Russia and Near Abroads", **<http://www.theepc.net>**, 03.01.2004.
- "Russia's Middle Term Strategy Towards the EU", **http://www.eur.ru/en/p_245.htm**, 18.04.2004.
- "Russia-Neighbour, Partner and Enigma", **<http://www.theepc.net>**, 13.01.2004.
- "Russia_WTO: EU-Russia deal brings Russia a step closer to WTO membership", **http://www.europa.eu.int/comm/external_relations/russia/intro/ip04_673.htm**, 20.05.2004.

- SHEMIATENKOV, Vladimir, "EU-Russia: The Sociology of Approximation",
<http://www.ecsanet.org/ecsaworld6/contributions/session2/Shemiatenkov.doc>,
05.01.2004.
- SHEMIATENKOV, Vladimir, "Russia and the EU After Nice",
<http://www.theepc.net>, 06.01.2004.
- SILVA, Charles, "Russia and the EU : How can the process of rapprochement be
furthered?", **<http://www.ui.se/texter/russeau.pdf>**, 03.01.2004.
- SMITH, Mark, "Russia and the West",
http://da.mod.uk/CSRC/Home/Russian_Foreign_Policy/F78, 27.02.2004.
- SMITH, Mark, "Russia and the West Since 11 September 2001",
<http://www.csrc.ac.uk/pdfs/OB89-mas.pdf>, 23.05.2004.
- SMITH, Mark, "Russia's Energy Diplomacy",
http://da.mod.uk/CSRC/Home/Russian_Foreign_Policy/F75, 27.02.2004.
- STENT, Angela, "An American View on Russian Security Policy and EU-Russian
Relations", **<http://www.ceps.be/Pubs/2002/ESFW76.pdf>**, 29.03.2002, s.16-24.
- **Ten Yers of Cooperation (1988-1998) : Russia and the European Union in
Perspective /Conference proceedings**, St. Petersburg, 1998.
- "The European Economic Area-Overview",
http://www.europa.eu.int/comm/external_relations/eea/index.htm, 29.05.2004.
- TRENIN, Dmitri, "A Russia-Within-Europe: Working towards a New Security
Arrangement", **<http://www.ceps.be/Pubs/2002/ESFW76.pdf>**, 29.03.2002, s.1-6.
- TRIANTAPHYLLOUS, Dimitrios, "The EU and Russia: A Security Partnership?",
<http://www.iss-eu.org/activ/content/rep2.pdf>, 23.05.2004.

- VAHL, Marius, “Just Good Friends? The EU-Russian Strategic Partnership and the Northern Dimension”, <http://www.ceps.be/files/WE/wd166.pdf>, 08.01.2004.
- VAN HAM Peter, “Europe’s New Defense Ambitions: Implications for NATO, the US and Russia”, <http://www.marshallcenter.org>, 24.01.2004.
- “What are the Elements of the 12th of May package and Country Reports?”, http://www.europa.eu.int/comm/world/enp/components_en.htm, 19.05.2004.
- “What is the European Neighbourhood Policy (ENP)?”, http://www.europa.eu.int/comm/world/enp/policy_en.htm, 18.05.2004.
- “Wider Europe-Neighbourhood-proposed new framework for relations with the EU’s Eastern and Southern Neighbours”, http://www.europa.eu.int/comm/world/enp/news/11032003_en.htm, 19.05.2004.
- “Wider Europe: Commission to strengthen cross-border cooperation with new neighbours”, http://www.europa.eu.int/comm/world/enp/news/01072003_en.htm, 10.05.2004.

